

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ЗАОЧНОЇ ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

КАФЕДРА Туризму

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

МАГІСТРА
(ступінь вищої освіти)

На тему **«Зарубіжний досвід розвитку індустрії туризму
в Україні та його вдосконалення»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи Тур-21 маг
спеціальності 242 «Туризм»

(шифр і назва підготовки, спеціальності)

освітньої програми Туризм

Шовген М. Р.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Керівник к.ек.наук, доцент Погребняк Л. В.

(підпис)

(наук. ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Консультанти к.с-г.н., доцент Мазур І. Б.

(підпис)

(наук. ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

к. б. н., доцент Хірівський П. Р.

(підпис)

(наук. ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

ДУБЛЯНИ 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ЗАОЧНОЇ ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
Кафедра Туризму

Ступінь вищої освіти Магістр
Галузь знань 242 «Сфера обслуговування»
(шифр і назва)

Спеціальність 242 «Туризм»
(шифр і назва)

Освітня програма «Туризм»
(назва ОП)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Туризму
(назва кафедри)

_____

(підпис)

_____

(прізвище, ім'я, по батькові)

“ ”

З А В Д А Н Н Я
на кваліфікаційну роботу студенту
Шовген Марії Романівни
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи «Зарубіжний досвід розвитку індустрії туризму в Україні та його вдосконалення»

керівник роботи к.ек.наук, доцент Погребняк Л. В.
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затвержені наказом ЛНУП від «   » 20 р. №

2. Строк подання студентом роботи 20 грудня 2022р.

3. Вихідні дані до роботи: Постанови та Закони України, наукова та навчально-методична література, літературні джерела, Інтернет ресурси, звіти підприємств та інші інформаційні дані

4. Зміст дипломної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

ВСТУП

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ

1.1. Теоретичні аспекти дефініції «індустрії туризму»

1.2. Сутність, особливості розвитку індустрії туризму в Україні

1.3. Моделі розвитку індустрії туризму провідних країн світу

Розділ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ТА СПЕЦИФІКА ЙОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ В ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ

2.1. Аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання та підтримки держави європейських країн в розвитку туристичної індустрії

2.2. Специфіка туристичної політики зарубіжних країн

2.3. Особливості світового досвіду та його накопичення у формуванні туристичного потенціалу в Україні

2.4. Вплив туристичної діяльності на стан охорони навколишнього середовища

Розділ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ЗАВДЯКИ ОЦІНКАМ ПРОВІДНИХ КРАЇН ТА ЗАРУБІЖНОМУ ДОСВІДУ

- 3.1. Проблемні аспекти розвитку туризму в Україні
 3.2. Перспективні напрями розвитку індустрії туризму в Україні в контексті процесів глобалізації та викликів сучасності
 3.3. Вдосконалення підтримки розвитку та стимулювання туристичної індустрії в Україні в умовах пандемії Covid-19 та воєнного стану в країні

Розділ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ

- 4.1. Міжнародний досвід розробки заходів безпеки в туристичній індустрії
 4.2. Пожежна безпека в провідних країнах Європи
 4.3. Правила пожежної безпеки при оснащенні екскурсійних та музейних будинків в зарубіжних країнах
 4.4. Інструкція учасника міжнародної туристської подорожі

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):

Розділ 1: рис. 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5; таблиці 1.1, 1.2; 1.3; 1.4; 1.5; 1.6; 1.7.

Розділ 2: рис. 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5, 2.6, 2.7, 2.8, 2.9, 2.10; таблиці 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5.

Розділ 3: рис. 3.1, 3.2, 3.3; таблиці 3.1.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата		Відмітка про виконання
		завдання видав	завдання прийняв	
Стан охорони навколишнього середовища	Хірівський П.Р., завідувач кафедри, доцент	29.09.21	29.09.21	
Охорона праці	Мазур І.Б., доцент	29.09.21	29.09.21	

7. Дата видачі завдання 29.09.2021

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Отримання завдання для написання дипломної роботи	29.09.21	29.09.21
2.	Розробка плану дипломної роботи, ознайомлення з літературними джерелами за темою, збір практичних матеріалів	12.08.22	12.08.22
3.	Написання вступу і I розділу	8.09.22	8.09.22
4.	Написання II розділу	20.09.22	20.09.22
5.	Написання III розділу	21.10.22	21.10.22
6.	Написання IV розділу і висновків	11.11.22	11.11.22
7.	Оформлення дипломної роботи і подання науковому керівнику для написання відгуку	29.11.22	29.11.22
8.	Перевірка тексту дипломної роботи на унікальність. Скерування на зовнішню рецензію	2.12.22	2.12.22
9.	Представлення дипломної роботи на кафедру	5.12.22	5.12.22
10.	Захист дипломної роботи в Державній екзаменаційній комісії	20.12.22	20.12.22

Студентка _____
 (підпис)

Шовген М.Р.
 (прізвище та ініціали)

Керівник дипломної роботи _____
 (підпис)

Погребняк Л. В.
 (прізвище та ініціали)

УДК 338.48 (477)

Шовген М. Р. Зарубіжний досвід розвитку індустрії туризму в Україні та його вдосконалення: кваліфікаційна робота за спеціальністю «Туризм» /М. Р. Шовген — Львів: ЛНУП, 2022. — 107 с. — На правах рукопису.

Обсяг роботи становить 107 сторінок, включаючи 18 рисунків, 13 таблиць, 83 джерела.

У роботі висвітлено теоретичні аспекти дефініції «індустрії туризму», розглянуто сутність, особливості розвитку індустрії туризму в Україні, розглянуто та пояснено моделі розвитку індустрії туризму провідних країн світу.

Проаналізовано зарубіжний досвід державного регулювання та підтримки держав європейських країн в розвитку туристичної індустрії, подано аналіз специфіки розвитку туристичної політики зарубіжних країн, розглянуто особливості світового досвіду та його накопичення у формуванні туристичного потенціалу в Україні та роз'яснено вплив туристичної діяльності на стан охорони навколишнього середовища.

Досліджено перспективні напрями розвитку індустрії туризму в Україні в контексті процесів глобалізації та викликів сучасності, подано проблемні аспекти розвитку туризму в Україні, запропоновано шляхи вдосконалення підтримки розвитку та стимулювання туристичної індустрії в Україні в умовах пандемії Covid-19 та воєнного стану в країні.

АНОТАЦІЯ

У першому розділі кваліфікаційної роботи на тему «Зарубіжний досвід розвитку індустрії туризму в Україні та його вдосконалення» описано теоретичні аспекти дефініції «індустрії туризму», розкрито значення та особливості розвитку індустрії туризму в Україні, розроблені моделі розвитку індустрії туризму провідних країн світу.

В другому розділі завдяки статистичним та логічним методам аналізу з використанням наукової та спеціалізованої літератури, а також інформації державної статистики, розроблено аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання та підтримки держави європейських країн в розвитку туристичної індустрії, розроблено специфіку туристичної політики зарубіжних країн; визначено особливості світового досвіду та його накопичення у формуванні туристичного потенціалу в Україні.

На основі проведено аналізу в третьому розділі кваліфікаційної роботи висвітлено проблемні аспекти розвитку туризму в Україні; розроблено перспективні напрями розвитку індустрії туризму в Україні; розроблені шляхи вдосконалення підтримки розвитку та стимулювання туристичної індустрії в Україні в умовах пандемії Covid-19 та воєнного стану в країні.

Ключові слова: зарубіжний досвід індустрії туризму, туристична індустрія, туристична політика зарубіжних країн, моделі розвитку туризму, пандемія Covid-19, туристичний потенціал України, провідні країни світу, війна в Україні.

In the first section of the qualification work on the topic "Foreign experience of the development of the tourism industry in Ukraine and its improvement", the theoretical aspects of the definition of the "tourism industry" are described, the significance and peculiarities of the development of the tourism industry in Ukraine are revealed, and models of the development of the tourism industry of the leading countries of the world are developed.

In the second chapter, thanks to statistical and logical methods of analysis using scientific and specialized literature, as well as information from state statistics, an analysis of the foreign experience of state regulation and state support of European countries in the development of the tourism industry was made, the specifics of the tourism policy of foreign countries were developed; the peculiarities of the world experience and its accumulation in the formation of tourism potential in Ukraine are determined.

Based on the analysis in the third section of the qualification work, problematic aspects of the development of tourism in Ukraine are highlighted; promising directions for the development of the tourism industry in Ukraine were developed; developed ways to improve support for the development and stimulation of the tourism industry in Ukraine in the conditions of the Covid-19 pandemic and martial law in the country.

Key words: foreign experience of the tourism industry, tourism industry, tourism policy of foreign countries, models of tourism development, Covid-19 pandemic, tourism potential of Ukraine, leading countries of the world, war in Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ	8
1.1. Теоретичні аспекти дефініції «індустрії туризму»	8
1.2. Сутність, особливості розвитку індустрії туризму в Україні	15
1.3. Моделі розвитку індустрії туризму провідних країн світу	22
Розділ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ТА СПЕЦИФІКА ЙОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ В ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ	31
2.1. Аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання та підтримки держави європейських країн в розвитку туристичної індустрії	31
2.2. Специфіка туристичної політики зарубіжних країн	42
2.3. Особливості світового досвіду та його накопичення у формуванні туристичного потенціалу в Україні	52
2.4. Вплив туристичної діяльності на стан охорони навколишнього середовища	62
Розділ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ЗАВДЯКИ ОЦІНКАМ ПРОВІДНИХ КРАЇН ТА ЗАРУБІЖНОМУ ДОСВІДУ	66
3.1. Проблемні аспекти розвитку туризму в Україні	66
3.2. Перспективні напрями розвитку індустрії туризму в Україні в контексті процесів глобалізації та викликів сучасності	71
3.3. Вдосконалення підтримки розвитку та стимулювання туристичної індустрії в Україні в умовах пандемії Covid-19 та воєнного стану в країні	76
Розділ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ	86
4.1. Міжнародний досвід розробки заходів безпеки в туристичній індустрії	86
4.2. Пожежна безпека в провідних країнах Європи	88
4.3. Правила пожежної безпеки при оснащенні екскурсійних та музейних будинків в зарубіжних країнах	90
4.4. Інструкція учасника міжнародної туристської подорожі	92
ВИСНОВКИ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	100

ВСТУП

В сучасних умовах та сьогоденних тенденцій індустрія туризму стрімко та ритмічно перетворилась у одну із найприбутковіших та найактуальніших галузей економіки у майже всіх провідних країнах будь-якого материка чи частини світу. Завдяки цьому, у сучасному світі виникає активна необхідність у інформуванні, вивченні, аналізі, знаходження проблематики у певних напрямках та пошук шляхів вдосконалення розвитку туристичної індустрії України. З'являється потреба у ретельних дослідженнях та ґрунтовному вивченні чинників та факторів функціонування й розвитку індустрії туризму як і в різних провідних частинах світу так і в Україні для того, щоб вивчати, порівнювати, аналізувати та «перебирати» зарубіжний міжнародний досвід розвитку індустрії туризму в Україні, та вивести туристичний ринок та індустрії туристичної сфери на високий рівень конкурентоспроможності.

Актуальність теми. Зарубіжний досвід розвитку індустрії туризму в інших країнах є актуальним та потрібним на всіх його напрямках: беручи початок з організації обслуговування та закінчуючи питаннями економічної ефективності країни. Це дасть змогу використовувати усі необхідні та актуальні форми розвитку туристичної індустрії, які вона може запозичити в провідних країнах світу, адаптуючи їх в Україні, враховуючи природно-географічні, культурні, історичні, соціально-економічні умови нашої країни.

Беручи досвід зарубіжних країн, індустрія туризму та всі її похідні дають поштовх для розвитку нових інвестиційних проєктів із розбудови готельно-туристичної та готельно-туристичної інфраструктури. Масштаб та швидкість актуальності та темпи зростання розвитку індустрії туризму значно випереджають інші показники експорту товарів «лідерів» в світі міжнародної торгівлі, до яких відносять автомобілі, нафтопродукти, текстильна продукція, телекомунікаційні матеріали.

Метою дослідження кваліфікаційної роботи є теоретичне, методологічне та практичне обґрунтування значення, складових та класифікацій світової туристичної індустрії, розробка перспективних прогнозів та дій щодо збільшен-

ня показників ефективності регулювання розвитку туристичної індустрії різноманітних країн світу на місцевих, регіональних та національних рівнях, завдяки зарубіжній практиці та досвіду в туристичній сфері. Індустрія досвіду туризму провідних країн світу та її розвиток здійснюють істотний вплив та значення на всі аспекти суспільного життя кожної країни, саме тому існує потреба в ґрунтовному та змістовному вивченні наукового та практичного сектору цього «феномену».

Завдання кваліфікаційної роботи полягає у:

- визначенні особливостей теоретичних аспектів дефініції «індустрії туризму», його сутності та особливості розвитку в Україні;
- ознайомлення із моделями розвитку індустрії туризму провідних країн світу;
- аналізі специфіки функціонування зарубіжного досвіду державного регулювання;
- створення світового досвіду та його накопичення у формуванні туристичного потенціалу в Україні;
- висвітленні проблемних аспектів розвитку туризму в Україні;
- створенні перспективних напрямів розвитку та процесу вдосконалення індустрії туризму в Україні в контексті процесів глобалізації та викликів сучасності в умовах пандемії та воєнного стану в країні.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є втілення досвіду туристичної індустрії провідних країн світу в розвиток сфери туризму в Україні.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних питань розвитку індустрії сфери туризму в Україні, вивчення стану туристичної індустрії за кордоном, порівняння цих показників та перебирання зарубіжного досвіду для української сфери туризму та процес його ефективного вдосконалення; моделі розвитку індустрії туризму провідних країн світу, аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання та підтримки держави європейських країн в розвитку туристичної індустрії, особливості світового

досвіду та його накопичення у формуванні розвитку туристичного потенціалу України та індустрії туризму в світі.

Ступінь розробки кваліфікаційної роботи українськими та зарубіжними дослідниками: зарубіжний досвід розвитку індустрії туризму досліджували такі науковці: Бартошук О., Гончаренко М., Григор'єва Я., Дехтяр Н., Зорін І., Квартальнов В., Кожухівська Р., Литвиненко Я., Любіцева О., Мальська М., Осипов Д., Пазенок В., Стойка В., Федорченко В. та інші. Зарубіжні науковці: Джафари Дж., Луї Д'Аморе, Томас Л. Бартон, С. Каспар, Б.

Гіпотеза дослідження кваліфікаційної роботи орієнтується на можливих припущеннях, що розвиток індустрії туристичної галузі в Україні відбуватиметься за умов впровадження ефективних чинників її регулювання. Вивчення, порівняння та аналіз досвіду європейських країн, щодо виконання туристичної політики сприятиме науковому обґрунтуванню стратегії розвитку індустрії туризму в країнах світу та в Україні, загалом.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі використовувались наступні методи: метод статистичних групувань; метод наукової абстракції; методи аналізу і синтезу; монографічний метод; балансовий метод; розрахунково-конструктивний метод та експериментальний метод.

Наукова новизна отриманих висновків та результатів кваліфікаційної роботи полягає у розкритті та розширенні теоретичних засад та практичних аспектів становлення місцевої, регіональної та національної системи розвитку індустрії туризму в провідних країнах світу, його зарубіжний досвід та впровадження основних його факторів у туристичну індустрію в Україні під впливом глобалізації сьогодення і усучаснення сфери послуг та різноманітних шляхів вдосконалення туристичної індустрії нашої держави.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що розроблені та обґрунтовані наукові положення збагачують теорію і практику формування досвіду управління розвитком туристичної індустрії в умовах економічної нестабільності, така, до прикладу, як виникла зараз в період стабільних спалахів пандемію та воєнного стану в країні.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ

1.1. Теоретичні аспекти дефініції «індустрії туризму»

В сьогоденнішніх умовах життя, коли треба все більше працювати, бути стійкими до змін умов праці, до викликів сьогодення, швидко реагувати на ці зміни людство потребує фізичного і морального відпочинку. Таким відпочинком є туристичні подорожі, які стають дедалі популярнішими.

Згідно Закону України «Про туризм» поняття туризму визначається як тимчасовий виїзд людини з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях без зайняття оплачуваною діяльністю [11].

Під час туристичних подорожей активний відпочинок поєднується з пізнавальною діяльністю, відновлюється працездатність людини та поліпшується фізичне та моральне здоров'я. Розрізняють декілька підходів визначення поняття «туризму», а також поняття «індустрії туризму». Їх наведено у рис.1.1.

Рис. 1.1. Система сучасних підходів до визначення категорії «туризм»

На початку 1970-х років туристична галузь під впливом суспільних та політичних причин перетворилася на туристичну індустрію. Вона займає важливу питому вагу у світовій економіці, тісно переплітається з розвитком природнього середовища, економічної системи та суспільства в цілому[5].

Трактування дефініції «індустрія туризму» є багатовекторне. Індустрія туризму вважається упорядкованою системою взаємодії представників міжгалузевого господарського комплексу, чия діяльність передбачає створення,

збут і споживання туристичного продукту, здатного приносити значний економічний та соціальний ефект для національної економіки за рахунок задоволення специфічних потреб населення в проведенні дозвілля під час подорожі [52].

Туристична індустрія включає в себе сукупність виробничих, транспортних і торгових підприємств, які виготовляють товари туристичного попиту та надають туристичні послуги. Перехід туристичної індустрії на нові основи, швидкий розвиток масового організованого туризму привели до деяких змін у формах організації міжнародного туризму. Значно зростає кількість туристичних агенств, що пропонують туристичні послуги, які можуть не мати юридичної і господарської незалежності. Туристичні оптові фірми перетворилися в туристичні оператори, які пропонують повний комплекс туристичних послуг у вигляді інклюзив – турів. З'явилися великі корпорації, засновані на капіталі транспортних, торгових, страхових компаній і банків. Найбільш важливі ознаки поняття «індустрія туризму»:

- туристична галузь є важливою частиною національної економіки країни;
- тісно пов'язана із іншими галузями господарського комплексу;
- наявність різних суб'єктів туристичної діяльності;
- тісний взаємозв'язок туристичних суб'єктів та можливостей територій;
- сукупність виробничих і невиробничих видів діяльності;
- забезпечення створення матеріальної бази туризму;
- підготовка фахівців;
- виробництво, рекламування, збут і споживання туристичних продуктів;
- прийом, обслуговування та перевезення туристів;
- вивчення особливостей певних географічних регіонів для покращення функціонування та розвитку туризму в них.

Сектори туристичної індустрії розглянуті на рисунку 1.2.

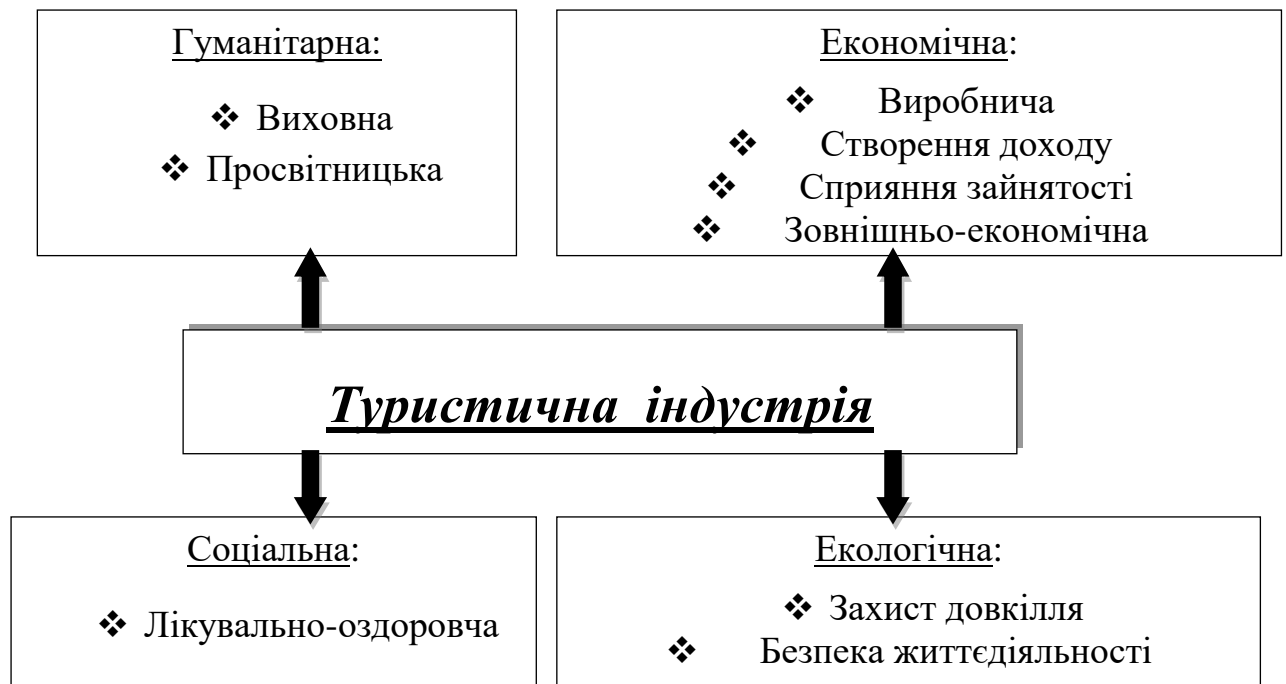
Джерело: складено з використанням [27;39]

Рис.1.2. Структура туристичної індустрії

Індустрія туризму поєднує в собі суб'єкти господарювання, які зв'язані між собою створенням, збутом і споживанням туристичного продукту. Туристичний продукт характеризується такими ознаками як невідчутність, невіддільність послуги від джерела її утворення, мінливість, відсутність права власності, не збереженість, складність нормування. Туристичний продукт не має матеріальної форми, він трансформується у фізичний і духовний потенціал особистості. Кожний суб'єкт туристичної сфери відрізняється особливою специфічністю та неповторністю. На туристичні послуги впливають зовнішні, і внутрішні фактори, тому організації рекреаційної сфери повинні дотримуватися соціальних стандартів у наданні туристичних послуг. Туристичний продукт не може бути об'єктом власності. При отриманні бажаного результату від наданої туристичної послуги вона не зберігається, а завершується. Надання туристичної послуги носить суб'єктивний характер і залежить від рівня дисципліни,

прагнення та бажання учасників відповідати вимогам суспільства та ринку надання туристичних послуг[56].

Головні напрями функцій туристичної індустрії подані на рис1.3.

Джерело: складено з використанням [13]

Рис.1.3. Функції туристичної індустрії

Завдяки швидкому розвитку індустрії туризму створюються нові робочі місця, збільшується експорт товарів та відбувається економічне зростання на світовому ринку.

На розвиток індустрії туристичної галузі впливають демографічні, природно-географічні, соціально-економічні; історичні, релігійні, політико-правові, політичні, культурні, матеріально-технічні, архітектурні, екологічні фактори. Також є певні суперечності такі як активне застосування сучасних інформаційних технологій, неефективна державна підтримка основних засад інформаційного суспільства в туристичній індустрії, неналежний організаційно інституційний супровід, правове забезпечення, фінансова підтримка. Зацікавленість до участі в наданні туристичних послуг направляється в ті райони, у яких є для цього всі сприятливі умови. Визначають фактичну рекреаційну придатність території, змінюючи систему цінностей та порядок пріоритетів, вводять нові еталони та стандарти надання туристичних послуг.

Найбільшу роль в індустрії туризму відіграють провідні транснаціональні компанії, які маючи власні стандарти якості надання туристичних послуг забезпечують комплексне обслуговування клієнтів. Частина компаній, що займаються середнім та малим підприємництвом, надають окремі туристичні послуги, це підприємства гостинності, туристичні агенції.

Велика частина транснаціональних компаній в сфері готельного бізнесу припадає на асоційовані з авіакомпаніями, інша частина - на асоційовані з потужними туроператорами, фінансовими та комерційними «суміжними» структурами. Найпотужнішими структурами всесвітнього туристичного ринку є авіатранспортні компанії в асоціації з готельним бізнесом. Внаслідок транснаціоналізації посилилася територіальна диференціація та збільшення поляризації національних туристичних ринків [13].

Особливості туристичної індустрії можна розглянути на рисунку 1.4.

Джерело: складено з використанням [41;58]

Рис. 1.4. Особливості туристичної індустрії

Туристична індустрія поєднує взаємовигідну співпрацю представників різних галузей та сфер народного господарства, що передбачає отримання

позитивного результату за рахунок спрямування доступних ресурсів на розвиток туристичного продукту для задоволення зростаючих потреб клієнтів.

Згідно Статуту Всесвітньої Організації Туризму (ВОТ), метою діяльності туристичної індустрії є економічний розвиток регіонів, забезпечення миру, добробуту, поваги і дотримання прав людини, дотримання інтересів держав, що розвиваються. Чим краще розвинута туристична індустрія в державі, тим більш популярною є ця країна для туристичних подорожей.

Коротка характеристика чинників привабливості туристичної індустрії окремих регіонів світу представлена в табл.1.1

Таблиця 1.1

Чинники росту привабливості країн туристичної індустрії

Найбільш популярні країни регіону	Чинники росту привабливості
Південноамериканський регіон (Бразилія тощо)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток екологічних турів по Амазонії 2. Екзотична природа 3. Сучасна архітектура і дизайн столиць країн
Європейський регіон (Франція, Англія, Німеччина, Фінляндія, Швеція)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Висока концентрація історичних і культурних визначних пам'яток 2. Спрощений візовий режим 3. Високий рівень сервісу
Середземноморський регіон (Кіпр, Ізраїль тощо)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вигідна система оподаткування 2. Сучасна банківська мережа 3. Добре налагоджена структура телекомунікацій 4. Ріст паломницького туризму 5. Наявність широкого спектра оздоровчих центрів 6. Тур по чотирьох морях 7. Розвинута інфраструктура туризму 8. Високий рівень обслуговування 9. Комфортний клімат 10. Велика тривалість туристичного сезону
Азіатський регіон (Об'єднані Арабські Емірати тощо)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Високий рівень сервісу 2. Мінімальні податки. Практика системи «TAX FREE» 3. Екзотична природа і культура 4. Політична стабільність

Джерело: складено автором за даними [17; 61].

Аналізуючи табл. 1.1. варто відзначити, що стрімкі темпи зростання актуальності туризму та його масштаб популярності дають можливість туризму стати однією з пріоритетних сфер діяльності підприємств. В таких країнах, як Єгипет, Греція, Туреччина туристична індустрія та діяльність туристичних підприємств дає більшу частину національного доходу держави. У Європі найбільш тривало цікавими для туристів є такі провідні країни як Франція, Німеччина, Фінляндія, Швеція. В азіатській частині найбільші туристичні потоки в Об'єднаних Арабських Еміратах завдяки високому рівню сервісу, мінімальним податкам, поширеній дії системи «TAX FREE», екзотичній природі та культурі.

В індустрії туризму досить складна внутрішня структура, компоненти якої мають свою ієрархію функціонування, різні зовнішні і багаторівневі внутрішні зв'язки, різноманітні способи споживання туристичних продуктів та обслуговування клієнтів. Формуються вертикальні, горизонтальні та наскрізні взаємозв'язки між елементами та компонентами структури туристичної індустрії. Горизонтальні зв'язки існують між підприємствами різних галузей, задіяних в організації туристичного споживання.

До інституційно-організаційної системи входять інституції, які здійснюють державну туристичну політику завдяки правовому та економічному організаційному узгодженні державних, місцевих, комерційних і некомерційних інтересів суб'єктів ринкової діяльності на ринках туристичних послуг.

Функціонально-господарська підсистема туристичної індустрії сформована функціонально-інтегративними зв'язками між структурами галузей матеріального виробництва і невиробничої сфери з надання транспортних, гостинних, дозвільних та інших послуг, що забезпечує задоволення потреб туристів на високому та якісному рівні.

Територіально-господарська підсистема базується на використанні туристичного, соціально-демографічного та господарського потенціалу регіону. Постійне урізноманітнення ресурсної основи, розширення номенклатури та

можливостей туристичних послуг, дає можливість класифікувати туристичні ресурси, використовуючи сутнісний, діяльнісний, атрактивний, ціннісний, функціональний та еколого-економічний підходи.

1.2. Сутність, особливості розвитку індустрії туризму в Україні

Особливості географічного розташування України, її рельєф, сприятливий клімат, природний, історико-культурний та туристично-рекреаційний потенціал сприяють інтенсивному розвитку внутрішнього та зарубіжного туризму. Сім історичних, культурних пам'яток занесені до списку культурної спадщини ЮНЕСКО. Незважаючи на це, на сьогодні розвиток туристичної індустрії в нашій країні є недостатнім. Туристична інфраструктура не відповідає якісним світовим характеристикам, частина природних територій та об'єктів культурної спадщини непристосована для туристичних відвідувань, а якість обслуговування туристичних послуг потребує покращення. [25]. Туристична галузь становить лише 1,4% ВВП України, при цьому представляє неабиякий потенціал для подальшого розвитку. У 2019 році близько 14 мільйонів іноземців відвідали Україну, поповнивши місцеві та загальнонаціональний бюджети орієнтовно на 526 доларів кожен турист.

До туристичної індустрії в Україні відносять суб'єкти господарювання, які займаються створенням туристичного продукту; туристичні оператори та агенції, які займаються збутом туристичного продукту. Сюди відносяться страхові компанії, банки, поліграфічні підприємства, телерадіокомпанії, логістичні, юридично-аудиторські, маркетингові, рекламно-інформаційні, технологічні обслуговуючі установи. До туристичної індустрії відносять підприємства, які надають послуги екскурсів, гідів-перекладачів, інструкторів, провідників. Індустрія туризму тісно пов'язана із підприємствами зв'язку, торгівлі та транспорту, виробництва сувенірів та туристичного спорядження. Готелі, хостели, підприємства громадського харчування, проведення дозвілля, культури, науки, освіти, ділового, пізнавального,

лікувально-оздоровчого, фізкультурно-спортивного характеру приймають активну участь у розвитку туристичної галузі. Органи державного управління та органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання проводять регулювання туристичного кластеру.

Туризм в Україні запроваджений та популярним ще в ХІХ ст. (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Історія розвитку туризму в Україні

Передісторія туризму (до поч.. ХІХст.)	Україна очима стародавніх мандрівників	Геродот праця «Скіфія» Страбон праця «Географія»
	Визначні українські мандрівники	Святий Андрій та ігумен Данило з Чернігівщини Василь Григорович Барський Юрій Лисянський Микола Прживальський Микола Миклухо-Маклай
Зародження елітного туризму (поч.. ХІХст. –поч. ХХст.)	Виникнення перших туристичних організацій	Кримсько-Кавказький клуб (1890р.-1915р.) Товариства «Чорногори» і «Плай» Спортивне товариство «Січ» «Пласт» Товариство «Друзі природи»
	Українські мандрівники, дослідники рідного краю	І. Вагилевич Я. Головацький О. Партицький І. Франко
Розвиток сучасного туризму (50-ті р. ХХст – сьогодні)	Радянський період	БММТ «Супутник» Організація «Інтурист» Розвиток самодіяльного туризму
	Розвиток туризму в незалежній Україні	Поглиблення спеціалізації туристичних послуг Широке використання інформаційних систем управління, маркетингу Формування туристичних центрів провідних країн світу

Джерело: складено автором за даними [11; 39].

Наша земля багата на туристичний потенціал. Україна є однією з провідних країн європейської спільноти за кількістю об'єктів історико-

культурної спадщини. Із державного бюджету проводиться фінансування на утримання 150 тис. нерухомих пам'яток історії та культури, зокрема 57206 пам'яток археології, 51364 – історії, 16800 – архітектури та містобудування [21], близько 200 замків, з яких лише 50–60 об'єктів у відносно належному стані. Більша частина з них потребує реконструкції, процес якої можливо організувати за прикладом концесійних та орендних договорів щодо замку "Паланок" й історичних споруд у с. Тартаків і Старому Селі (Львівська область). [13].

В Україні функціонує 485 природничих, історичних, художніх, архітектурних, літературних, музичних, театральних закладів. Кількість експонатів основного фонду цих закладів становить 11,2 млн. од. Дуже цікавими для туристів є історичні, художні, етнографічні та природничі музеї, в яких можна дізнатися про докільля та багату культуру певної місцевості і країни. В Україні таких музеїв є 223. Цікавими для відвідування туристів є нетрадиційні музеї, такі як музей писанкового розпису у Коломиї, музей пошти у Ніжині, музей однієї вулиці в Києві.

Найбільшу кількість музеїв мають м. Київ, Кіровоградська, Полтавська, Чернігівська та Харківська області. У м. Київ, та Львівській області знаходяться найбагатші музейні фонди [43]. Статус національних музеїв-заповідників мають "Софія Київська" та Києво-Печерський історико-культурний заповідник, які увійшли до об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Шевченківський національний заповідник у Каневі, "Чигирин" в Черкаській області, "Чернігів стародавній", "Хортиця" у Запоріжжі, "Херсонес Таврійський" у Севастополі, "Давній Галич" у Івано-Франківській області.

Рівень економіки в нашій країні залежить напряму від кількості туристів, що відвідують нашу землю, а також від туристичних можливостей України та готовності її до високого сервісу туристичної індустрії (рис.1.5).

Джерело: складено автором за даними [31; 49].

Рис. 1.5. Вплив основних факторів розвитку туризму на економіку України

Щодо розміщення туристів, заклади поділяють на колективні і індивідуальні. До колективних відносять готелі та спеціалізовані установи. В них є керівництво, управління об'єктом відбувається на комерційній основі.

Велика кількість готелів мають низьку конкурентоспроможність, потребують залучення значних капіталовкладень. Більшість коштів, що спрямовується на будівництво та реконструкцію, – власні кошти підприємств, внутрішні та іноземні інвестиції становлять лише 37 %.

На основі результатів сертифікації послуг із тимчасового розміщення, рівня безпеки для життя і здоров'я людей, захисту та охорони навколишнього природного середовища, готелям присвоюють такі категорії: «п'ять зірок», «чотири зірки», «три зірки», «дві зірки» та «одна зірка». Правила обов'язкової сертифікації послуг з тимчасового проживання затверджуються Держспоживстандартом.

Таким об'єктам туристичної індустрії як мотелям, пансіонатам, будинкам відпочинку, туристичним базам, кемпінгам встановлюється категорії першого, другого, третього, четвертого, п'ятого рівнів. Ці категорії встановлюються на основі аналізу умов обслуговування туристів.

На сьогоднішній день світові готельні бренди представлені в Україні такими міжнародними операторами: Residor Hotel Group (готелем Radisson SAS у Києві), Global Hyatt Corporation (готель Hyatt Regency Kyiv, у Києві) і Rixos Qrou (готель Rixos Prykarpattya в Трускавці Львівської області). За декілька років планують запрацювати готелі таких операторів, як Intercontinental Hotel Group, Hilton Hotels Corporation, Accor Group, Fairmont Hotels and Resorts та ін. Готельний ринок України дуже цікавий для міжнародної готельної мережі., так як перебуває у стрімкому розвитку. Для туристів на сьогодні запропоновано 4341 колективний заклад розміщення, в яких можна розмістити 402,6 тис. місць. У 2019 р. в них розміщувалось 5,8 млн. туристів. Оздоровчо-відпочивальних закладів в Україні налічується 309 санаторіїв і пансіонатів з лікуванням (на 78 тис. ліжок), 79 санаторіїв-профілакторіїв (на 12 тис. ліжок), 76 будинків і пансіонатів відпочинку (на 15 тис. місць), 1399 баз та інших закладів відпочинку (на 165 тис. місць), 9743 дитячих закладів оздоровлення та відпочинку (на 113 тис. місць) [75].

За останні роки дуже популяризувався відпочинок у приватних садибах. Доходи від такого бізнесу не оподатковуються належним чином і це створює навантаження на місцеві бюджети із утриманням інженерної та транспортної інфраструктури, комунального обслуговування [53].

Найбільшого значення для розвитку туристичної галузі мають музеї, які відіграють важливу роль у пізнавальній, виховній та розвиваючій функції. Музеї зберігають, досліджують і популяризують предмети найрізноманітнішого призначення.

Для іноземних туристів найбільш привабливими є три регіони України. На першому місці є м. Київ, що має значний туристичний потенціал. На другому місці знаходяться Львівська та Одеська області, відомі своїми рекреаційно-оздоровчими об'єктами. Крім цього дані регіони багаті на історико-архітектурну спадщину, кліматичні та рекреаційні особливості, професійно-діловий туризм, тут організують міжнародні та регіональні ярмарки, біржі, виставки. Найпопулярнішими туристичними центрами є Міжнародний туристичний салон «Україна» у місті Києві, міжнародний туристичний ярмарок-виставка «Чорноморська Одісея» та Міжнародна туристична виставка «ТурЕкспо» у Львові, які сприяють розвитку ділового туризму не тільки в межах України, а й на міжнародному рівні.

Туристична галузь в Україні перебуває у постійній динаміці, хоча і повільними темпами. Тоді як у світовій практиці спостерігається більш швидкі темпи розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму, що дозволяє країнам з низьким економічним розвитком піднятися на вищий щабель.

Україна володіє значним туристичним потенціалом і може запропонувати такі види туризму, як рекреаційний, діловий зелений та медичний. В нашій країні є усі необхідні рекреаційні ресурси для повноцінного відпочинку та покращення здоров'я людей: чисте повітря, сприятливий мікроклімат, прекрасні краєвиди. Близько 75 % людей проводить свій відпочинок у закладах лісового відпочинку, завдяки якому швидко поліпшується самопочуття та підвищується працездатність людини.

Лісові ресурси, родовища лікувальних грязей, мінеральні та радонові води відіграють важливе і міжнародне значення. В нашій країні функціонують 11 національних природних парків, 15 державних заповідників, дендропарків, пам'ятників садово-парового мистецтва, які належать до природоохоронних

територій. До найвідоміших заповідників та національних природних парків відносять Карпатський біосферний заповідник, Ужанський національний природний парк, Національний природний парк «Синевир», ландшафтний парк «Зачарований край», всесвітньо відомий біосферний заповідник «Асканія-Нова», цілющі грязі Тилигульського і Бейкушського лиманів, унікальний природний та історичний комплекс Хортиця.

Враховуючи стрімкий час життя, досить привабливим для людей є медичний туризм. Субекти, що займаються медичним туризмом, формують та реалізують туристичний продукт, що охоплює надання загальних та медичних послуг. [9]. Через помірні ціни на медичні послуги та хорошу якість, відсутність довготривалих черг, наявність висококваліфікованих спеціалістів Україна є однією з країн, де медичний туризм набуває все більшої популярності.

В Україні на практиці менеджменту туристичної індустрії виділяють окремі групи учасників туристичного ринку та притаманні їм стратегії досягнення конкурентних переваг на цьому ринку (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Стратегії досягнення конкурентної переваги

Позиція на ринку	Попереджувальні стратегії	Пасивні стратегії
Лідери ринку («віоленти»)	«Захоплення», «Блокування»	«Захист», «Перехоплення»
Переслідувачі лідерів ринку («патієнти»)	«Атака» «Оточення»	«Прорив» «Дотримання курсу»
Ті, що уникають прямої конкуренції («комутанти»)	«Зосередження сил на ділянці», «Обхід»	«Збереження позицій»

Джерело: складено автором за даними [25; 40;51].

Розглянемо основні характеристики попереджувальної та пасивної стратегій досягнення конкурентної переваги у туристичній індустрії.

«Захоплення ринку» - це розширення попиту на туристичний продукт за рахунок розширення різновидів продукту та проведення цінової політики.

«Захист ринку» - збереження кількості клієнтів завдяки грамотно проведеній рекламній кампанії.

«Блокування ринку» - не допускати переваг своїх конкурентів у таких відповідних маркетингових напрямках як створення туристичного продукту, обслуговування, реклама.

«Перехоплення ринку» - це швидке реагування на нововведення конкурентних підприємств і зниження ефективності їх роботи.

«Атака в лоб» - це використання значної переваги над конкурентом для досягнення першості на туристичному ринку .

«Прорив» - це пошук слабкої сторони конкурента та прорив у цьому напрямку.

«Оточення» - вивчення стратегії конкурента і поступове накопичення переваг, обхід конкурента з різних сторін.

«Дотримання курсу» - це вивчення усіх ризиків дій, зведення їх до мінімуму.

«Зосередження сил на вигідних ділянках» - це пошук нових ділянок туристичного ринку, які ще не достатньо досліджені конкурентами.

«Обхід» - для зменшення конкуренції випускають туристичний продукт, що не «змагається» із товаром конкурента.

«Зберігання позицій» - це проведення політики сталості на ринку туристичних послуг, щоб не викликати зайвої уваги конкурентів («статус квот»).

1.3. Моделі розвитку індустрії туризму провідних країн світу

Туристична індустрія провідних країн світу має значний потенціал зростання. В деяких країнах цей потенціал значно більший ніж іншої галузі національної економіки. Туристичні подорожі стали невід'ємною частиною життя людей. Поряд із виробництвом товарного продукту та наданням туристичних послуг тур фірми задіяні і в сегментуванні туристичного ринку, займаються стратегічною маркетинговою та логістичною діяльністю.

У багатьох країнах світу на туристичну індустрію припадає близько до 50% валового національного продукту. Розвиток туристичної галузі має важливий вплив на інші галузі національної економіки: транспорт, зв'язок, будівництво, сільське господарство, торгівля, харчова промисловість. У роботі підприємств світової туристичної сфери зайнято 65% робочої сили. Туристична індустрія вносить значний вклад у світову економіку і займає 10,5% від загального світового внутрішнього валового продукту. Надходження від роботи туристичної галузі Американського регіону у світову економіку становить 2,3 трлн. дол., країн Європи – 2,2 трлн. дол., країн Африки та країн Близького Сходу – 403 млрд. дол.. За останні роки найбільші вклади у світовий ВВП внесли США, Китай, Мексика та Індія [52].

Процеси глобалізації і інтеграції бізнесу та конкурентна боротьба у створенні туристичного продукту та надання якісних туристичних послуг призводить до появи нових моделей організації і управління туристичною індустрією. Це пов'язано із зміною соціально-економічних і політичних умов розвитку країни, масштабами туризму, місцем, яке посідає туристична галузь в національній економіці даної країни, рівнем розвитку ринкових відносин. Відбувається комплексний підхід до організації та управління світової туристичної індустрії, враховуються професіоналізм персоналу, якість надання туристичних послуг, унікальність туристичного продукту, імідж підприємства туристичної індустрії, ефективний менеджмент.

«Американська» модель (перша модель) базується на активній участі малого і середнього туристичного бізнесу. Державна політика країни враховує думки та пропозиції підприємців. Різноманіття рекреаційних ресурсів, розвинутої матеріально-технічної бази і інфраструктури туризму США досягли значних успіхів у туристичній індустрії. Ця модель характеризується відсутністю центральної державної туристичної адміністрації, органу державного управління на рівні центральної влади. Всі туристичні питання вирішують у регіонах самостійно на основі принципів ринкової економіки. Основною умовою для використання «американської» моделі є те, щоб країна

була привабливою для іноземних туристів з усіх аспектів і не матиме великої потреби у особливій рекламі національного туристичного продукту.

Аналізуючи роль держави в розвитку туристичної галузі, можна виділити чотири моделі розвитку індустрії туризму (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Моделі розвитку індустрії туризму

Ринкова американська (перша модель)	Туризм-основне джерело надходжень до бюджету (друга модель)	Європейська (третя модель)
Оперативне регулювання, мезоекономічний+ мікроекономічний рівень	Державне регулювання, макроекономічний + мезоекономічний + мікроекономічний рівень	
Країни з розвинутою ринковою економікою	Країни що розвиваються, країни з перехідною економікою, країни з уже розвинутою індустрією туризму	Розвинуті європейські держави
Відсутність державної адміністрації, що займається питаннями розвитку туристичної галузі. Вирішення питань розвитку туризму на місцях. Принципи ринкової економіки	Спеціальні органи державної влади. Центральний орган – міністерство.	Спеціалізований галузевий підрозділ (централізована структура, державний орган) багатопрфільного, багатогалузевого органу (міністерства) або підпорядкований уряду країни
США	Ізраїль, Єгипет, Індія, Куба, Мальта, Марокко, Мексика, Нова Зеландія, Малайзія, Кенія, Оман, Камбоджа, ПАР, Домініканська Республіка, Хорватія	Швейцарія, Німеччина, Франція, Австрія, Великобританія, Італія, Іспанія, Швеція, Сінгапур, Чехія, Угорщина, Грузія, Китай
	Комбінована модель	
	Державне регулювання, макроекономічний + мезоекономічний + мікроекономічний рівень	
	Країни з рецептивними (такими, що приймають) туристичними ринками	
	Комбіноване міністерство (туризм + суміжні з ним або взаємодоповнюючі напрями соціально-економічної політики). Туризм – пріоритетний напрям розвитку економіки. Чіткий розподіл повноважень між центральною та регіональними туристичними адміністраціями.	
	Туреччина, Греція, Польща, Туніс, Індонезія, Болгарія, Йорданія	

Джерело: складено автором за даними [8; 14;59].

Друга модель розвитку туризму характеризується наявністю спеціального, державного центрального органу - міністерства чи управління, який займається розвитком туристичної галузі та контролює її діяльність. Міністерство має значні повноваження у сфері інвестицій, маркетингових досліджень, підготовки кадрів, реклами тощо. Ці спеціалізовані органи займаються виключно питаннями функціонування туристичної галузі (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Органи управління туристичною галуззю за другою моделлю

Країна	Спеціалізований підрозділ
Єгипет	Державна туристична адміністрація
Ізраїль	Міністерство туризму
Куба	Національний офіс з туризму
Мальта	Управління з туризму
Марокко	Національний туристичний офіс
Хорватія	Міністерство туризму (Управління з туризму)
Індія, Мексика, Нова Зеландія, Малайзія, Кенія, Оман, Камбоджа, ПАР, Домініканська Республіка	Міністерство туризму

Джерело: складено автором за даними [22; 54;69].

Друга модель управління туристичною індустрією характерна для країн, що розвиваються, країн з перехідною економікою. Туристична галузь є однією із основних джерел валютних надходжень у місцевий бюджет. До цієї моделі відносять деякі високорозвинуті держави із багатою туристичною історією і належним туристичним іміджем. У державній політиці цих країн належну увагу приділяють розвитку туристичної галузі.

Для реалізації другої моделі управління туристичної індустрії необхідні значні фінансові інвестиції для створення національного туристичного продукту та туристичної інфраструктури, підтримки його на належному рівні, забезпечення державної підтримки малого і середнього бізнесу, створення системи безпеки туристів.

У третій моделі (Європейська модель) подана в табл. 1.6.

Органи управління туристичною галуззю за третьою моделлю

Країна	Макроекономічний (державний) рівень	
	Спеціалізований підрозділ у міністерстві Адміністративна відповідальність – А Маркетингова політика - М	Назва відомства
Швейцарія	А – Державний секретаріат з економічних питань М – Швейцарська національна туристична корпорація Switzerland Tourism	Федеральний департамент економіки
Німеччина	А-Федеральний туристичний союз М – Національний туристичний комітет	Мін-во економіки, парламент
Франція	А – Державний секретаріат з питань туризму та Управління з туризму М – «Maison de la France»	Мін-во економіки, фінансів та промисловості
Італія	А – Департамент з туризму М – Національне управління з туризму ENIT	Мін-во економічного розвитку
Велика Британія	А – комітет з питань спорту й туризму М – “VisitBritain”	Мін-во культури, засобів масової інформації та спорту
Іспанія	А – Державний секретаріат з торгівлі, туризму та малого бізнесу, Центральна дирекція з туризму готельна мережа “Paradores” два виставково-конгресних центри М – Іспанський інститут туризму “Turespana”	Мін-во економіки та фінансів
Австрія	А + М – Австрійський національний туристичний офіс	Мін-во економіки та праці

Входить до складу, підпорядковується

Джерело: складено автором за даними [9; 14; 48].

Третя модель управління туристичною індустрією всі питання, що стосуються розвитку туристичної галузі, вирішуються централізованими структурами чи державними органами. Ці органи функціонують в рамках багатогалузевих,

багатофункціональних міністерств, що підпорядковуються урядові, хоча мають статус самостійного адміністративного органу. До третьої моделі відносять розвинуті європейські країни. Для нашої держави третя модель управління туристичної індустрії є найбільш прийнятною. Тут є поєднання інтересів держави з інтересами місцевої влади та приватного бізнесу. При такій схемі до вирішення актуальних завдань розвитку національної економіки досить продуктивно залучаються фінансові засоби приватного бізнесу.

Спеціалізовані галузеві підрозділи туристичної індустрії у різних країнах світу по суті являються Національними туристичними адміністраціями, які формують основи державної туристичної політики.

Комбінована модель розвитку туристичної індустрії характеризується тим, що створене міністерство поряд із туризмом займається питаннями, суміжними до розвитку туристичної галузі. За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), у 85 країнах світу туристичну галузь віднесено до компетенції міністерства економіки, торгівлі, транспорту, промисловості, фінансів, решта – до міністерства культури, екології, освіти, інформації, археології [28].

У більшості країн існують свої особливості у розвитку туристичної індустрії. Створені Національні туристичні адміністрації, які формують стратегію розвитку туристичної галузі та реалізацію її. Фінансування цих адміністрацій відбувається за рахунок державних бюджетів, наприклад VisitBritain фінансується з держбюджету на 70%. Також до фінансування залучаються кошти рекламно-пропагандистської діяльності, співробітництва з регіональними представниками туристичного бізнесу. Основна частина видатків Національних туристичних адміністрацій (близько 50-70%) використовується для просування національного туристичного продукту на внутрішній і зовнішній ринок. Організуються виставки, конференції, рекламні акції щодо національного туристичного продукту. Адміністрації виконують загальне управління розвитком туристичної галузі, залучення інвестицій для розвитку туристичної інфраструктури, просування

національного туристичного продукту на світові ринки та розвиток нових видів туризму всередині країни.

У країнах з четвертою моделлю туристичної індустрії пріоритетний напрямок розвитку економіки належить туристичній галузі. Відбувається чіткий розподіл повноважень між центральною та регіональними туристичними адміністраціями, забезпечується збалансованість між розвитком туризму та інших суміжних галузей економіки. Комбінована модель характерна для країн, які відносять себе до рецептивних туристичних ринків (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Органи управління туристичною галуззю за четвертою моделлю

Країна	Спеціалізований підрозділ Адміністративна діяльність – А Маркетингова політика - М	Назва відомства
Туреччина	А+М – Генеральна дирекція популяризації, Генеральне управління з інвестицій	Міністерство культури та туризму
Греція	-	Міністерство культури та туризму
Польща	А- Департамент туризму М – Польська туристична організація	Міністерство спорту та туризму
	Органи місцевого самоврядування, Польське агентство розвитку туризму, регіональні та локальні туристичні організації	
Туніс	А + М – Національне управління з туризму	Міністерство торгівлі та туризму
Індонезія	А + М – Управління з туризму Індонезії VITO (Visit Indonesia Tourism Promotion Officer)	Міністерство туризму, культури та мистецтва
Болгарія	-	Міністерство економіки, енергетики та туризму
Йорданія	А + М – Рада з туризму Jordan Tourism Board	Міністерство туризму
	Регіональні ради з туризму	

Джерело: складено автором за даними [10; 16;39].

Центром адміністрацій є Департамент (комітет, дирекція, секретаріат). Цей орган займається формуванням загальної стратегії в галузі туризму, здійсненням державної туристичної політики, підтримкою стабільного розвитку та регулюванням туристичної індустрії. Департамент займається розробкою нормативно-правової бази загальнонаціонального характеру, збором та обробкою інформації, координації діяльності регіональної представницької і виконавчої влади, підписанням угод про співробітництво з міжнародними організаціями, ЄС. До складу цього департаменту входять представники регіональних департаментів та головних професійних організацій туристичної індустрії.

Поряд із департаментом є організації, що займаються маркетинговою діяльністю. Це інститут туризму Turespana в Іспанії, ENIT в Італії, Maison de la France у Франції, VisitBritain у Великобританії, Польська туристична організація, Мальтійське управління туризму. Основна частина державного фінансування у сфері туризму надходить у ці організації. Вони займаються розробкою національної програми маркетингу, створення привабливого туристичного іміджу країни, просуванням національного туристичного продукту через мережу регіональних, локальних та іноземних осередків, рівномірний розподіл туристичних потоків за регіонами, рекламну діяльність, маркетингові дослідження, управлінням закордонними туристичними представництвами та координацією маркетингової діяльності регіональних органів, розвитком інформаційної мережі.

В залежності від рівня економіки змінюється рівень участі держави у розвиток туристичної галузі. У розвинутих країнах світу державні структури мають невелике втручання у розвиток туристичної сфери, а у країнах з невисоким рівнем розвитку економіки держава приймає активну участь у роботі туристичної галузі. Державні структури дають кредити приватному сектору для проведення своєї туристичної діяльності, координують дії туристичної індустрії.

На регіональному рівні в багатьох країнах світу створені органи центральної виконавчої влади, які займаються питаннями туристичної індустрії, а саме ліцензуванням, сертифікацією туристичного продукту та надання послуг. В Італії та Австрії створені Ради з туризму, регіональні управління з туризму у Великобританії, регіональні туристичні асоціації в Німеччині координують місцеві та національні ініціативи, створюють привабливий туристичний імідж регіону.

Для покращення роботи туристичної індустрії розвинутих країн світу необхідне поєднання державного та приватного секторів, що дає можливість підвищити показники розвитку національної економіки на рівні держави і збільшити прибутки для приватного бізнесу [18].

У своїй діяльності всі органи туристичної індустрії дотримуються основних принципів розвитку туризму. Це екологічна стійкість, яка забезпечує і гарантує підтримання базових екологічних процесів, біологічних ресурсів; збереження та примноження культурної спадщини; підвищення рівня життя та освітнього рівня, життєвих цінностей населення; економічна стабільність, яка забезпечує ефективний розвиток туристичної галузі і суміжних до неї галузей.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ТА СПЕЦИФІКА ЙОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ В ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ

2.1. Аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання та підтримки держави європейських країн в розвитку туристичної індустрії

Багаторічна практика розвитку туристичної індустрії провідних країн показує те, що рівень розвитку сфери туризму залежить від того, як підтримує держава дану галузь. Будь-яка розвинута країна світу для того, щоб отримувати від туристичної індустрії дотації у державний бюджет, повинна інвестувати грошовий потік у дослідження власної території задля оцінки потенціалу туристичної індустрії, підготування програми ефективності та розвитку туристичного бізнесу, проєктів потрібної інфраструктури курортних областей та регіонів та центрів туристичної індустрії, у розвиток інформації та реклами.

Переважає більшість провідних країн із високо розвинутою туристичною галуззю, де державне регулювання в індустрії туризму реалізується завдяки національним туристичним радам. Загалом, вони функціонують завдяки фінансуванню урядових грантів, завданням яких:

1. Координаційна функція:

- співпраця між професійними і галузевими структурами, туристичними організаціями та урядом;
- впровадження туристичними компаніями спільних приватних маркетингових проєктів;
- маркетинг конференцій, семінарів та інших заходів для суб'єктів туристичного бізнесу.

2. Функція фінансування:

- перемовини із питань напрямку інвестицій у індустріютуризму;
- розроблення та процес затвердження програми підтримки проєктів туристичної індустрії та їх реалізація.

3. Функція організації та процесу контролювання:

- перевірка рівня якості турпродукту, організація інвестиційної сфери діяльності та контроль за інфраструктурою;
- ліцензування та здійснення перевірки та контролю за усіма напрямками індустрії туризму;
- підготовка трудових кадрів та організація трудовими ресурсами;
- відновлення об'єктів туристичної сфери;
- формування політики цін та організація та контроль взаємовідносин в туристичній галузі.

4. Організація процесу маркетингу:

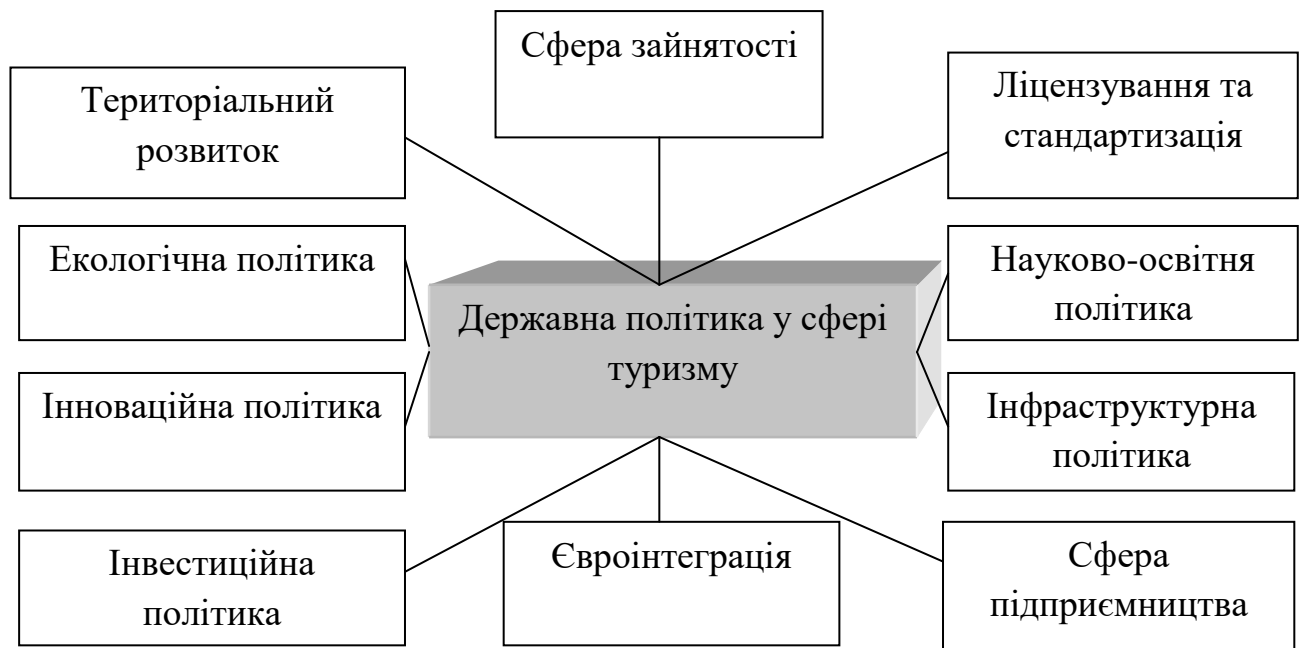
- рекламна діяльність регіону, області чи країни серед потенційних туристів;
- здійснення аналізу загального стану на ринку, перспективи та прогнозування на майбутнє, розробка та опублікування статистичних даних;
- випуск та поширення літератури туристичного напрямку;
- виділення коштів туристичним інформаційним центрам та здійснення забезпечення кадрів;
- PR-акції, реклама та промоушн в середині країни і за її межами.

Процес системи державного регулювання проявляється у підтримки влади у розвиток туризму. Одним із цих завдань є контролювання за усіма векторами індустрії, в тому числі і за політичною діяльністю та плануванням, процесом будівництва та експлуатації туристичної інфраструктури, рекламою діяльністю локальних визначних пам'яток архітектури всередині країни та за кордоном. Схожий контроль здійснюється в декількох країнах, й там у більшості випадків від державного регулювання економікою мало що залишилося. До прикладу, Китай, В'єтнам та Куба були змушені визнати необхідність та важливість приватної власності та приватних інвестицій в індустрію туризму. Економіка Китаю, яку відкрито вважають плановою в країні, залюбки співпрацює із представницькими групами американського готельного бізнесу, таким чином ефективніше функціонують та розвиваються мережі готельних структур у

найвідоміших серед туристів регіонах країни та приймають туристів, котрі приїжджають завдяки персональним програмам, котрі створені туроператорами зарубіжних країн.

Система управління вважається не єдиним чинником, котрий визначає рівень державного регулювання та впливу. Тоді, коли держава існує переважно за рахунок туризму, державне управління та регулювання, звичайно, буде більш масштабнішим та впливовішим. Так як, до прикладу, в Ірландії ефективно здійснює свою діяльність міністерство туризму, в Іспанії — функціонує Міністерство торгівлі та туризму, транспорту й зв'язку, в ПАР — Міністерство туризму та екології. У Великій Британії, де туристична індустрія займає значну ланку економіки та відіграє важливу роль, до складу Міністерства ЗМІ, культури та спорту запровадили особливий комітет з питань туризму та спорту [24].

В багатьох провідних державах світу ряд зазначених завдань та функцій належить регіональним та локальним туристичним організаціям, враховуючи те, що процес контролю за їх здійсненням та координація дій відносяться на плечі державних органів.

Джерело складено автором на основі [44;61].

Рис. 2. 1. Складові комплексної державної політики в індустрії туризму

В чимало країнах світу на сферу туризму відноситься від 25% до 55% валового національного продукту країни. Туристична індустрія вносить суттєвий вплив у суміжні та вагомі, з питань економічної галузі, саме: зв'язок й транспорт, вироблення товарів народного споживання, будівництво, сільське господарство та ін. Завдяки індустрії туризму зайнято майже 60% всієї робочої сили в світі. Туристична діяльність втілює ефективні дотації у платіжну спроможність та баланс держави, ефективно координує та формує сфери світового господарства, котрі є суміжними із сферою туризму. До них належать: торгівлю, транспорт, виробництво товарів народного споживання, будівництво та процес страхування. Щороку зростає чисельність сфер та галузей, котрі є залучені в туристську індустрію. Інтеграційні процеси сприяли бурхливому розвитку туризму [28].

В будь-якій країні світу існує перелік чинників, котрі гальмують процес ефективності та розвитку туризму чи негативно впливають на нього. Оцінки соціологічного опитування, проведеного Інститутом Вивчення Вільного Часу в Німеччині щодо хвилювань туристами найвагоміших проблем в туристичній країні, в яку б хотів поїхати турист, показали, що такі проблеми найвагоміші:

- війна (98,8%),
- неспокій (86%),
- політична нестабільність (70%);
- екологічні проблеми (54%);
- хвороби та епідемії (53%);
- природні катаклізми та катастрофи (51%);
- злочинність (42%).

Завдяки органам підтримки інфраструктури, правовим важелям, міжнародній політиці та центральним органам влади проводиться політична діяльність туристичної індустрії. Державне регулювання багатьма країнами володіє загальними ознаками та специфічними факторами, що пов'язані із природно-кліматичними умовами країни, із рівнем соціально-економічного

розвитку та із рівнем розвитку інфраструктури та із діючим туристичним законодавством.

Туристична індустрія вважається важливою частиною світового сектора економіки. Завдяки соціологічним опитуванням працівниками Всесвітньої Організації туризму у доковідний 2019 рік подорожі та туризм стрімко та ритмічно зростали. Цей показник становив майже на 4%, від попереднього року та перевищив рівень зростання світового ВВП на 3,3 %. Це зумовило процес забезпечення трудовими ресурсами робочих місць - 319 млн. осіб, іншими словами це 10 % у загальній структурі загальної зайнятості трудовими ресурсами планети. У звіті також було сказано про те, що туристична індустрія генерувала 10,5 % усієї глобальної економічної активності.

За останні п'ять років туристична індустрія надає кожному п'ятому з усіх створених нових робочих місць у всьому світі. Індустрію туризму вважають другою за темпами швидкості та масштабності зростаючого сектору у світі, що обходить сферу охорони здоров'я, фінансових послуг та інформаційних технологій. Вона поступається лише сфері виробництва [49].

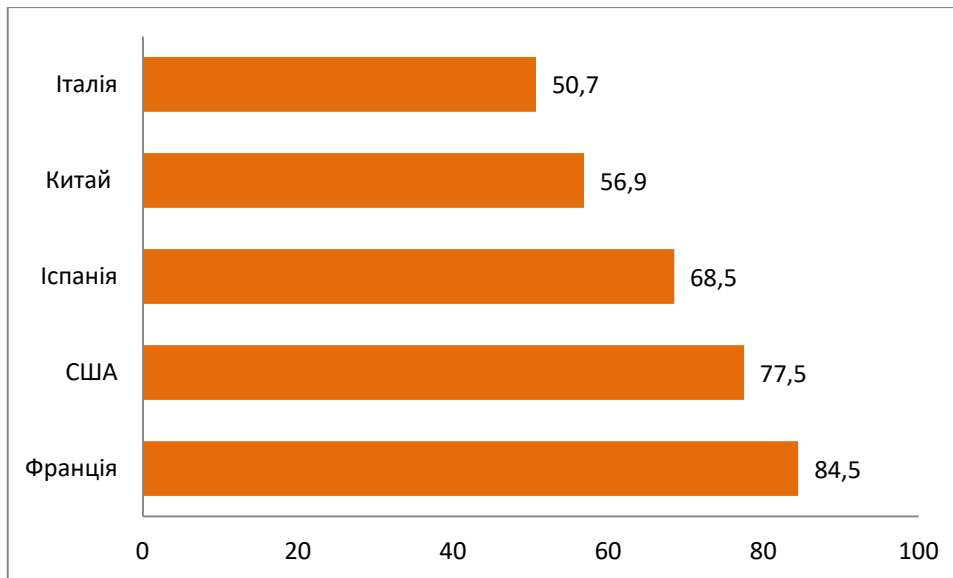
Показник рівня розвитку туристичної індустрії загалом проявляється чисельністю туристичних потоків, тобто прибуття туристів у країну (область чи регіон) чи також виїзд туристів за межі країни за певний відлік часу.

Механізм державно-приватного партнерства (ДПП), вважається одним із методів розвитку туристичної індустрії провідних країн світу. Його суть відображається у здійсненні фінансуванні державою проектів галузей економіки.

Зарубіжний досвід розвитку індустрії туризму формує чотири моделі державного регулювання в цій сфері. Найбільш суміжною для розвитку туристичної індустрії нашої країни є третя та четверта, що базується на щільній взаємодії держави та приватного сектору, а це значить - наявності централізованого органу.

Топ 5 туристичних країн, в котрих найвища туристична індустрія та туристичні потоки завдяки правильному та своєчасному державному

регулюванню та підтримці держави європейських країн в розвитку туристичної індустрії (рис. 2.2).

Джерело складено та розраховано автором на основі [8; 35; 40].

Рис.2.2. Середнє арифметичне значення кількості туристичного відвідування країн-лідерів туристичної індустрії за останні 5 років, млн.

Аналізуючи рис. 2.2 варто сказати, що завдяки правильному та своєчасному державному регулюванню та ефективній підтримці держави європейських країн в розвитку туристичної індустрії останні 5 років є незмінні такі провідні країни, куди спрямовані найінтенсивніші туристичні напрями як: Франція, котра є лідером туристичних потоків (понад 80 млн. туристів щорічно), США (77,5 млн. чол.), тепла Іспанія (близько 70 млн.чол.), Китай (56,9 млн.чол.) та Італія (більше 50 млн. туристів щорічно).

В більше, ніж 80 держав світу туристичну індустрію відносять переважно до ряду компетенцій міністерств й відомств економічного напрямку. Це міністерства торгівлі, фінансів, транспорту, економіки та промисловості, інший блок – до міністерств та відомств соціального напрямку. Тобто міністерство освіти, культури, археології, екології, інформації.

Якщо переглянути детальніше місце державного регулювання в індустрії туризму певних провідних країнах світу. То варто почати з США. Туризм тут почав поширюватись у 20 ст. В 1950 р. сформовано Федеративну комісію, мета якої було вивчення напрямів відпочинку та ресурсів індустрії туризму. Згодом

– Федеративне бюро відпочинку та туризму, завданням якого було підвищувати ефективність розвитку туристичної сфери країни. В 1961 році було прийнято Перший закон «Про міжнародний туризм».

Основними завданнями адміністрації з подорожей відпочинку та туризму постали:

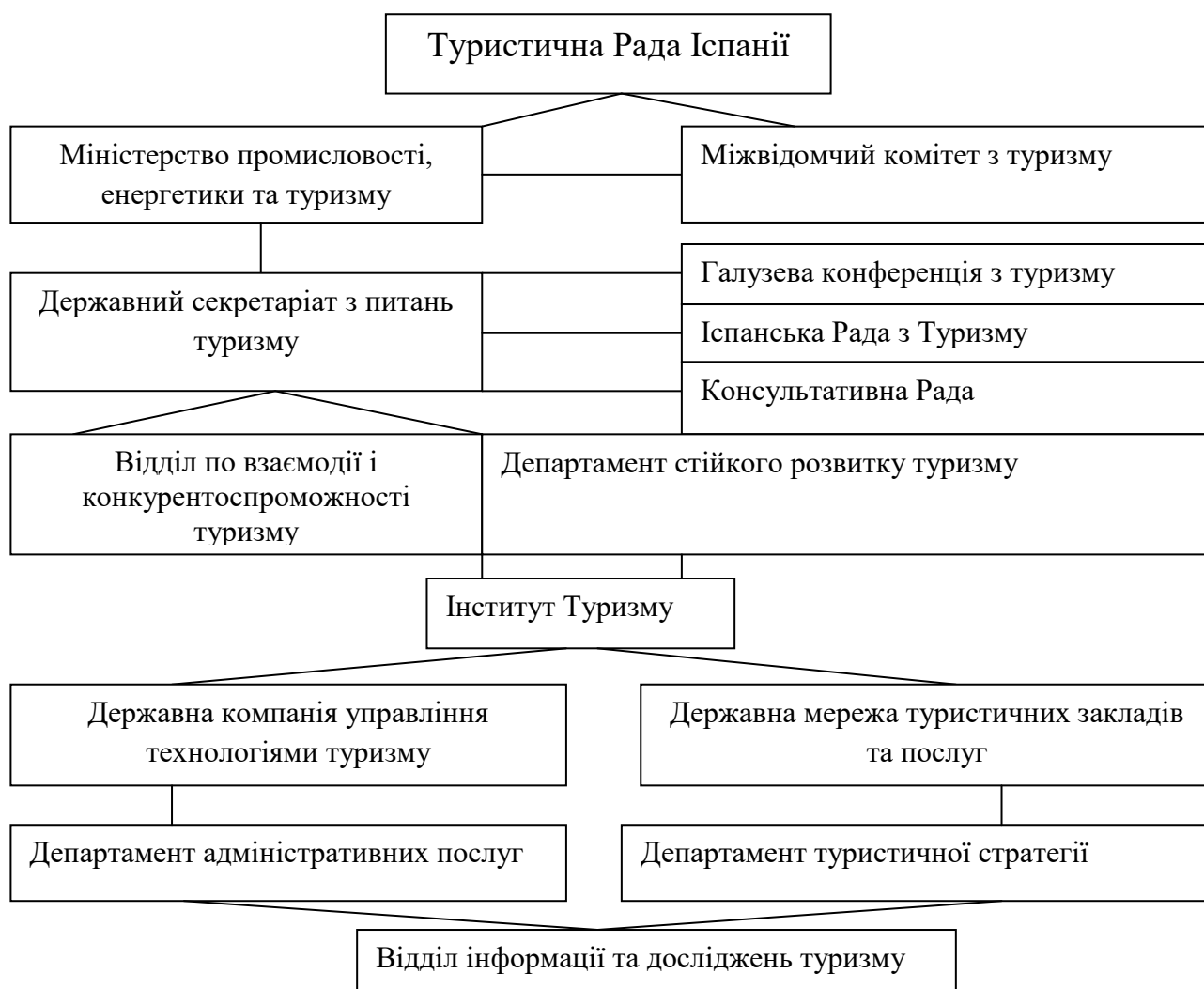
- керівництво програмами розвитку туризму;
- організація державної політики в галузі туризму в інтересах країни;
- аудит кон'юнктури туристичного ринку;
- ведення статистики туризму;
- керівництво та координування програмою розвитку туризму,
- надання програми підтримки [39].

Через те, що США втримують сталі та міцні позиції у світовому ринку туризму, та сильні приватні компанії можуть фінансувати та координувати самостійно рекламні акції в інтересах цілого національного ринку туризму, котра працює з питаннями розвитку туристичної галузі, згодом припинила своє існування. Замість неї почала свою діяльність — Консультативна рада з туризму та подорожей. Це впливове міністерство, до чисельність якого належать значні представники сфери туристичного бізнесу, подорожей та туризму в США [63].

Таким чином, «Американська» модель розвитку ланки туристичної індустрії ґрунтується на базі активної участі формування середнього та малого бізнесу, але зі деякими повноваженнями дорадчого органу управління. Це означає, що державна політика США на рахунок розвитку туристичної галузі ділиться думками та пропозиціями з підприємцями країни. Індустрія туризму в цій державі отримала високу оцінку через ряд наступних чинників, таких як: потужна матеріально-технічна база, широкий спектр рекреаційних ресурсів, та високий рівень розвиненості інфраструктури туристичної сфери. Щодо сильних аспектів державного регулювання та підтримки США у розвитку туристичної індустрії, то сюди належать: розвиненість інфраструктури, рекреаційний потенціал, інноваційні напрями ведення туристичного бізнесу, рівень розвитку

економіки та ін. До слабких сторін можна віднести: малоосвоєність невідомих регіонів, проблемність туристично-рекреаційного районування, зависокі ціни, високі транспортні витрати. Задля ефективного розвитку туристичної сфери в майбутньому потрібно згадати і про можливості. Ними є: ефективніший рівень розвитку екологічного туризму, міцна підтримка сфери розвитку ділового типу туризму.

Іспанію можна віднести до провідних країн, котрі володіють високим показником туристичних надходжень, туристичних потоків та доволі високого сервісу на ринку туристичної індустрії завдяки ефективному, правильному й добре скоординованому та своєчасному державному регулюванню (рис. 2.3).

Джерело складено автором на основі [20;34].

Рис. 2.3. Організаційна структура державних органів управління Іспанії щодо розвитку туристичної індустрії

Польща є одним з туристичних партнерів України, розвиток взаємовідносин та правильному здійсненні туристичної діяльності з нашою країною стимулює розвиток і українського ринку. Досвід Польщі щодо шляху реорганізації та процесу вдосконалення механізмів державного управління, в туристичній сфері – в тому числі, це є корисною інформацією і є ефективною практикою та дає поштовх постійному моніторингу з боку України (рис.2.4).

Джерело складено автором на основі [17;38].

Рис. 2.4. Організаційна структура державних органів управління Польщі з питань туризму

В Іспанії та Сінгапурі єдиним джерелом фінансування є сама держава розвитку туристичної індустрії. Протилежна система фінансової допомоги у таких країнах, як Італія, Франція та Греція. Тут в процес фінансування

долучаються і дотації приватного сектору, при чому процентне відношення цих коштів залежить від рівня співпраці даного сектору з самою державою.

Будь-якій державі, в котрої на меті є ефективний та сталий розвиток індустрії туризму, необхідно, найперше створювати вигідні умови всередині країни і за її межами, таким чином, фінансування має направлятися на різноманітні вектори (маркетингові дослідження, освіта працівників, реклама, різного роду інновації тощо).

В провідних державах світу проводяться та плануються державні програми, мета яких є стимулювання та підвищення рівня індустрії туризму, що трактується: пільгами, субсидіями, пом'якшення умов для інвесторів, вигідними процентними ставками, гарантіями та ін. Варті уваги різного роду стратегічні програми «Національні стратегії туризму», котрі підтримуються коштами державного бюджету та стимулюються податковими пільгами.

Поняття «підтримка держави» базується на створенні ефективних умов для інноваційної діяльності туристичної галузі та процесі розвитку наукового потенціалу в цьому напрямку. Мається на увазі, стратегія зобов'язана визначати стратегічні завдання, при цьому завданням програми розвитку є розробка заходів стимулювання, що дають змогу покращити показники розвитку національної економіки цих країн.

Беручи урок з досвіду зарубіжних туристичних країн, варто зауважити, що для України було б правильним та ефективним поєднати структуру державного управління туристичної індустрії Великої Британії та Франції. Постає необхідність сформувати потужну державну організацію на зразок «Візіт Брітан», мета якої є створення, формування та координація масивних загальнонаціональних проєктів у туристичній індустрії, координація та контроль діяльності локальних організацій туризму і створення реклами та промоушину для налагодження міцних взаємовідносин із громадськістю та просування нашої країни на світовому туристичному ринку. Серед завдань також є створення Національного комітету товарних знаків та рівня якості в

туристичній індустрії. А також потрібно старатись перекидати більшу кількість прав та обов'язків на регіональні та місцеві організаційні структури.

В умовах складної територіальної структури та чималої різниці між соціально-економічним розвитком певних регіонів країни, для делегування координації державного регулювання у розвитку туристичної галузі у не надто ефективних районах формуються спеціалізовані корпорації та агентства (до прикладу, такі як «Каса Півдня», що знаходиться в Італії).

В певних країнах створюються спеціальні державні програми, завданнями яких є процес стимулювання туристичної індустрії, що передбачають різноманітні субсидії та різного роду пільги щодо оподаткування, утворення вигідних умов щодо інвестиційних вкладень приватного типу, позики за процентними ставками, зменшення митних ставок, зростання бюджетних виплат на розбудову туристичної інфраструктури, отримання гарантійних контрактів на інвестиції для того, щоб залучити нових зацікавлених інвесторів тощо. Наприклад:

- в Хорватії існує перелік послуг туристичної індустрії, котрі є повністю звільнені від сплати ПДВ;
- в Польщі туристичному бізнесу притаманні найнижчі ставки оподаткування з цілої Європи. Цей показник становить 7%;
- органи фінансового управління Греції пропонують інвесторам підтримку у вигляді кредиту за вигідною процентною ставкою та зменшення податків;
- уряд Туреччини дає можливість за мінімальну плату здавати інвесторам в оренду за компромісними, вигідними умовами будівництва готелей на відрізок часу більше, ніж 40 років найвигідніші та найкращі ділянки землі під забудову;
- в Словаччині існує ряд стратегічних (державних) програм розвитку туризму (національні туристичні стратегії), котрі підтримуються належним фінансуванням та податковими заходами стимулювання.

Словаччина також володіє вигідними для представників туристичної індустрії кредитними програмами підтримки розвитку туризму.

Така практика розвитку окремих видів туризму за кордоном може бути використана і в Україні. Підсумовуючи досвід провідних країн світу варто зазначити, що в країнах з розвинутою ринковою економікою втручання державних структур є мінімальною, в той час як у державах, котрим притаманна нестійкий рівень економіки — існує підвищена увага з боку держави до туристичної індустрії. Державне управління підтримує приватний сектор, тобто дає вигідні кредити або субсидії під забудову готелів. Або ж самостійно розпочинає будівництво та експлуатацію об'єктів туристичної індустрії та інфраструктури. З досвіду будь-якої країни, держава виступає мотиваційною, організаційною та координаційною ланкою в розвитку туристичної інфраструктури та індустрії загалом [36].

2.2. Специфіка туристичної політики зарубіжних країн

Основою для організації територіально-рекреаційних систем міжнародного класу є наявність в країні природних та культурно-історичних об'єктів. Природні умови та ресурси теж відіграють неабияку роль, будучи одними із основних матеріальних передумов створення рекреацій. Поєднання соціально-економічних факторів та природних умов формують спеціальну туристичну спеціалізацію туристичних територій.

Наявність унікальних природних і антропогенних рекреаційних ресурсів в країні дає можливість для створення та розвитку міжнародного туризму. Території розподіляються та ідентифікуються за наявністю в них особливих рекреаційних ознак, таких як сприятливість природно-кліматичних умов для проведення туристичних подорожей. На розвиток туризму та ефективне проведення туристичної політики в світі істотно впливає людський ресурсний потенціал. Станом на 1.01.2022 р. всесвітня туристична організація виділяє шість великих туристичних макрорегіонів світу:

1. Європа.

2. Америка.
3. Азіатсько-Тихоокеанський регіон.
4. Африка.
5. Близький і Середній Схід.
6. Південна Азія.

Головні туристичні потоки направлені на Європейський макрорегіон, що є найпривабливішим з точки зору відпочинку та розваг для туристів усього світу.

Внутрішньо-регіональний туризм більш розвинутий, ніж міжрегіональний завдяки тому, що велика кількість країн за площею невеликі і існують тісні економічні, культурні та етнічні зв'язки між країнами. Туристична інфраструктура розвинена на належному рівні, велика кількість природних та культурно-історичних визначних пам'яток, скасовані візові обмеження та спрощені туристичні формальності, транспортні комунікації досить розвинуті.

Сприятливі умови дають можливість окремим країнам отримувати лідерство у туристичній індустрії світу. Зростання рівня пізнавальної потреби населення, підвищення культурно-освітнього рівня людей веде до збільшення обсягів туристичних потоків до країн, багатих історико-культурними ресурсами.

Найбільший розвиток міжнародний туризм має місце у західноєвропейських країнах. Близько 60% валютних надходжень у місцеві бюджети надходить саме від підприємств туристичної індустрії. На частку даного регіону припадає близько 70% світового туристичного ринку. На Америку припадає близько 20%, менше 10% – на Азію, Африку й Австралію разом узяті.

Існує ряд домінуючих, провідних країн, у яких стабільно висока частка туристичних відвідувань (табл.2.1).

**Провідні країни за кількістю туристичних відвідувань
(доповідний період 2019р.)**

Місце	Країна	Міжнародних туристичних відвідувань 2019р., млн. осіб
1	Франція	85,6
2	США	73,0
3	Іспанія	72,3
4	Китай	55,7
5	Італія	49,1
6	Туреччина	39,6
7	Німеччина	33,4
8	Велика Британія	32,1
9	Австралія	29,0
10	Мексика	29,8
25	Україна	14,7

Джерело складено автором на основі [10; 15; 60].

Аналізуючи табл. 2.1 варто відмітити, що лідером серед провідних країн з найбільшою часткою туристичних відвідувань є Франція. Число міжнародних туристичних відвідувань цієї країни і рік становив 86,8 млн. осіб. Трійку лідерів доповнюють США (74,6 млн. осіб) та Іспанія (72,3 млн. осіб). Україна в цьому переліку посідає 25 місце з чисельністю – понад 14 млн. осіб. Таким чином, можна зробити висновок, що у таких країнах як Франція, Іспанія та США є чому повчитися і «запозичити досвід» і для нашої країни для підвищення рейтингу країн серед туристичних відвідувань і, загалом, для ефективнішого розвитку туристичної індустрії.

На формування туристичних потоків їх організацію та географічний розподіл впливає ряд передумов та факторів. Аналізуючи ситуацію для отримання об'єктивної оцінки треба більш повно встановити номенклатуру передумов та факторів для конкретного сегмента туристичного ринку.

Найбільшими постачальниками туристів є США, Бельгія, Данія, Німеччина, Голландія, Нова Зеландія, Швеція, Канада, Великобританія. Країни, які приймають туристів - це Греція, Кіпр, Італія, Іспанія, Австралія,

Португалія, Франція, Швейцарія, Болгарія, Україна, Мексика, Туреччина, Єгипет.

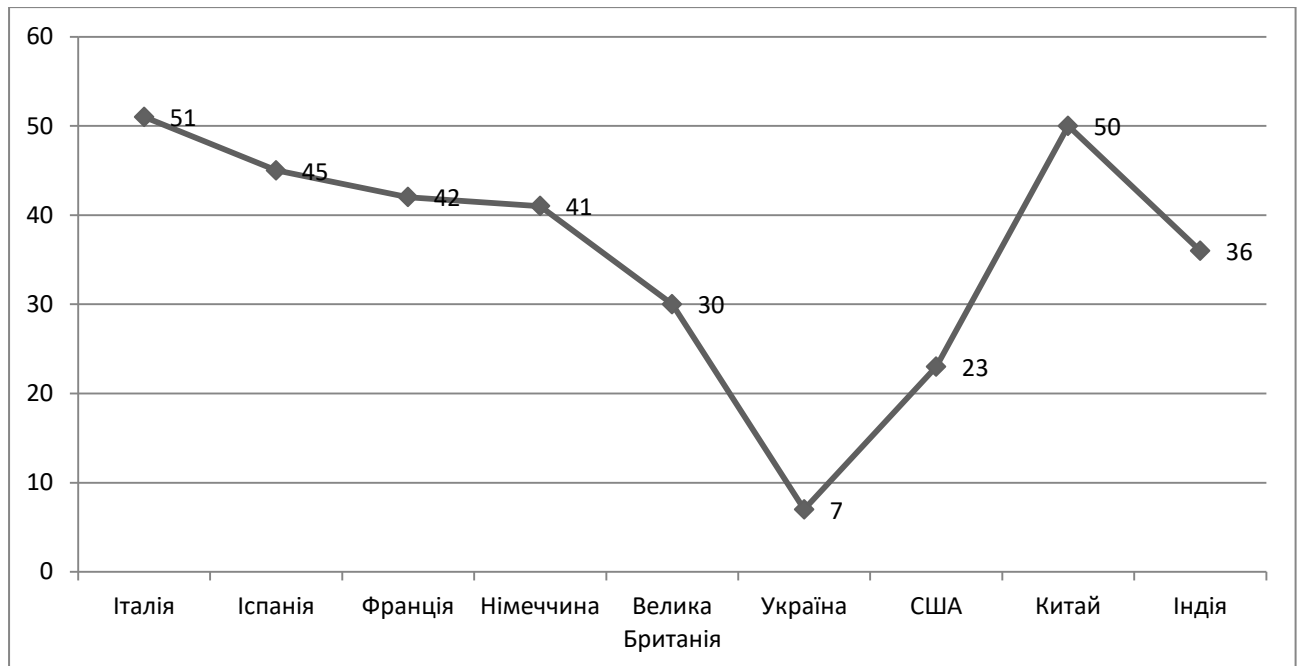
В Британії для популяризації відпочинку в середині країни і за кордоном засновано Англійську маркетингову раду, завданням якої є налагодженням тісних контактів із громадськістю. До бази даних потенційних клієнтів входять 750. Близько 160 тис. осіб щомісячно розсилається електронна газета «Інджой Інгланд». На основі досліджень половина відвідувачів сайту приділяють цьому виданню неабияку увагу, близько 15% цікавляться інформацією про відпочинок і країні та за кордоном. Раз в квартал люди одержують міні-довідник «Класні ідеї», де вказано цікаві інтернет-ресурси. На законодавчому рівні місцеві влади ділять навчальний рік у школах на п'ять семестрів і скорочують літні канікули, змінюють розклад відпусток. Протягом останніх років британський уряд проводив політику у сфері туризму необхідністю інвестування щоб створювати нові робочі місця. З початку 2021 р. ситуація змінилася в тому плані, що вкладати в туристичну індустрію кошти має приватний сектор, державні інвестиції виконали свою функцію.

У Німеччині уряди земель дотримуються певної черги відпусток на основі одинадцятирічного циклу, завдяки чому країні вдається уникнути ажіотажу. Школи та приватні компанії планують відпускні сезони в чітко встановленому порядку.

Об'єкти світової спадщини занесені у Організацію Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO).

Це міжнародна організація, спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, яка при співпраці своїх членів-держав у галузі освіти, науки, культури сприяє ліквідації неписьменності, підготовці національних кадрів, розвитку національної культури, охороні пам'яток культури окремих країн. З певним періодом часу до об'єктів культурної спадщини додаються нові цікаві археологічні, культурні та історичні об'єкти, тому їх чисельність змінюються.

Дані з таблиці є найновішими показниками і є актуальними на сьогодні (рис.2.5).

Джерело складено автором на основі [21; 24;76].

Рис.2.5. Кількість об'єктів спадщини ЮНЕСКО, 2021р.

Аналізуючи діаграмні дані, спостерігаємо, що в таких країнах, як Італія (51) та Китай (50) знаходяться найбільше об'єктів культурної спадщини світу. Серед переліку даних країн в Україні (7) знаходиться найменша кількість місць та об'єктів культурно-історичної спадщини.

За різними оцінками, на індустрію туризму припадає:

- від 8% до 15% світового валового продукту;
- близько 30% світової торгівлі послугами;
- близько 7% світових інвестицій;
- 5% усіх податкових надходжень;
- 11% світових споживчих витрат;
- третина світової торгівлі послугами;
- від 150 млн. до 250 млн. робочих місць.

У сфері туризму щорічно створюється близько 3 тис. нових робочих місць. Для надання туристичних послуг для одного клієнта слід залучити 6-9 працівників, а це створення нових робочих місць. Першими за кількістю людей,

зайнятих у туристичній індустрії займає Китай, Індія, США, Індонезія, Японія, Бразилія, Німеччина, Іспанія і Франція [16].

В рамках туристичного інформаційного центру розроблено проект Мережа електронного маркетингу, завдяки якому налагоджено зв'язок між туристами і підприємствами туристичної індустрії. База даних постійно оновлюється, відкрита для всіх споживачів.

На місцевому рівні створені і реалізуються програми пошуку місць туристів в готелях. Це дає можливість зменшити витрати на туроператорів, так як розподіл житла відбувається завдяки централізованій системі. Органи місцевого самоврядування проводять активну роботу щодо залучення все більшої кількості туристів у їхній регіон, розробляються програми і проекти, визначаються пріоритетні напрямки розвитку туристичної індустрії у регіоні.

Основними завданнями для накопичення доходів місцевого бюджету від туристичної галузі на регіональному рівні є:

- збільшення кількості туристів, що відвідують цей регіон;
- продовження термінів перебування туристів в регіоні;
- досягнення із збільшенням витрат туристів;
- підвищення якості запропонованих туристичних послуг;
- формування позитивного іміджу даного регіону;
- залучення до співробітництва приватного бізнесу.

Щодо домінуючих європейських країн, ми навели вже деякі приклади і оцінили їх характеристику в туристичній індустрії, тепер можна звернути увагу і розглянути туристичний досвід країн східного регіону Європи. Рейтинг туристичної конкурентоспроможності країн східного регіону Європи 2021 року наведений у табл.2.2.

**Рейтинг туристичної конкурентоспроможності країн східного регіону,
2021р.**

Країна	Місце в рейтингу	Можливості для ведення бізнесу	Туристична політика країни	Інфраструктура	Природні та культурні ресурси
Україна	78	78	85	79	88
Грузія	71	37	60	76	109
Азербайджан	84	38	66	77	100
Казахстан	85	34	88	92	96
Арменія	89	51	104	84	107
Польща	37	31	25	59	47
Чехія	37	27	32	37	69
Словаччина	61	43	43	64	67

Джерело складено автором на основі [16; 54;70].

Аналізуючи табл. 2.2., щодо рейтингу туристичної конкурентоспроможності країн східного регіону Європи на 01.12.2022р., варто зазначити, що наша країна займає 78 місце в рейтингу, найбільш конкурентоспроможною серед вибраних країн є Польща. Її вигідні позиції щодо ведення бізнесу знаходяться на 31 місці, рівень туристичної політики серед східно-європейських країн теж є найвищим, посідає 25 місце, в порівнянні, до прикладу, Арменію, що стоїть на 105 місці в рейтингу.

Сусідня країна Польща володіє багатьма туристичними ресурсами різних напрямків. Розглянемо специфіку розвитку туристичної індустрії Польщі, досвід якої щодо розвитку та надання переваги потенціалу внутрішньому туризму можна перейняти також і Україні.

Польща входить до десятки найбільш відвідуваних країн в'їзними туристами, проводить ефективну державну політику в сфері туризму. В основі державної політики лежить нормативно-правове та інституційне забезпечення підприємств туристичної індустрії. Усі туристичні права та обов'язки суб'єктів туристичної сфери обумовлені в Конституції Польщі [67].

Тут розташовано біля 70 тис. закладів готельного типу, які проводять свою роботу в тісному зв'язку із ресторанами, засобами транспорту, зв'язку,

магазинами сувенірів. Прикладами інфраструктурних туристичних ресурсів можуть бути аквапарки, зоопарки, торгово-розважальні комплекси, курорти та санаторії, де створені сприятливі умови для лікування і відпочинку.

Над покращенням розвитку туристичної галузі працюють як міністерства, надаючи всіляку підтримку розвитку підприємств туристичної індустрії, так і органи місцевого самоврядування.

Передумовами до формування високорозвиненого та рентабельного туристичного продукту, особливо у курортно-рекреаційному господарстві, було заснування Польської туристичної палати, яка представляє інтереси працівників галузі туризму. Розроблено програму розвитку національного продукту, який охоплює бізнес-туризм, міський культурний туризм, сільський туризм, спеціалізований туризм, прикордонно-транзитний туризм. Розвиток інформаційної мережі та участь у розробці програм розвитку туристичної індустрії та модернізації її інфраструктури, створення позитивного іміджу національного туристичного продукту за кордоном. Вступивши до Євросоюзу, у Польщі зникли митні і прикордонні бар'єри, посилилася співпраця з великою кількістю інституцій та організацій, збільшилася кількість в'їзних туристів. Розроблені і реалізовані програми з екотуризму, розбудова курортних закладів, готельних закладів, модернізовані туристичні шляхи.

Велику увагу приділяють рекламній політиці. Друкуються рекламно-інформаційні матеріали, проводяться рекламні кампанії щоб заохотити потенційних партнерів до співпраці, постійно проводиться моніторинг зарубіжних туристичних ринків. Дана інформація опрацьовується і видається дванадцятьма мовами, забезпечує потенційних туристів необхідною інформацією. Завдяки характерному дизайну і змістовному наповненню друковані матеріали є визнані одними з найкращих у світі.

Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації ООН державна туристична політика Польщі сприяє позитивній динаміці туристичних надходжень, тому вона є позитивним прикладом для наслідування відповідними державними органами України.

Для туристів з особливими потребами створено проект «Туризм для всіх», згідно якого створено базу даних про доступність всієї туристичної інфраструктури Польщі. Все робиться для того, щоб турист, відвідавши країну, повернувся ще не раз сюди. Для туристів запропоновано найрізноманітніші тури: гірськолижні курорти у Карпатах взимку та відпочинок на пляжах Балтійського моря влітку, екскурсії фортецями і замками, старовинними польськими містами, екологічний туризм і багато іншого. Важливим є і те, що відпочинок у Польщі значно дешевший, ніж в інших країнах Європейської зони.

Взявши за приклад розвиток підприємств туристичної індустрії Польщі, ми повинні проводити подальші дослідження в даному напрямі, вивчати кожен із механізмів реалізації туристичної політики окремо, а також необхідно було б на державному рівні організовувати програми обміну досвідом для керівників галузі та використати досвід Польщі.

Велика держава Франція поділяється на три зони, у кожній з яких відпустки та канікули починаються відповідно до графіка, це дає можливість уникнути великих черг під час проведення відпусток. Франція приваблива країна для іноземних туристів, щорічно біля 80 млн. відвідують цю країну, обіг коштів у туристичній індустрії – 191,8 млрд. євро в 2021 р. Перший сектор економіки країни – туризм – відіграє визначну роль у розвитку територій та в процесах реформування, які відбуваються сьогодні. Завдяки всебічній підтримці держави, продуманій регіональній політиці щодо активізації розвитку галузі туризму на місцях, а також тісній співпраці органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та підприємців Франція змогла отримати хороші результати у розвитку туристичної галузі.

Створені 27 регіональних туристичних представництв. У кожному регіоні вони діють при префектурі та підпорядковуються префекту. Туристичні представництва у своїй роботі втілюють державну політику в туристичній галузі, займаються підготовкою рекомендацій щодо вирішення проблем туристичної галузі для уряду та інших державних установ. Також активно

працюють над створенням національного туристичного продукту, та просуванням його на закордонні ринки. Відстоюють інтереси регіонального туристичного ринку, поєднуючи їх з потребами споживачів, працюють для збільшення обсягів іноземних туристів та збільшення надходжень від роботи підприємств туристичної індустрії.

Туристична галузь у Греції відіграє особливе значення у вирішенні проблеми зайнятості населення, туристична індустрія створює велику кількість робочих місць. В туристичній галузі Греції працюють 381 820 тисяч людей, з них 266 277 працює в ресторанному бізнесі, 95 363 – в готелях, хостелах, 14 136 людей працює в туристичних агентствах та 6 094 людей працює в транспортній сфері. Переживши тривалу кризу протягом 10 років, туристична галузь Греції почала набирати зростаючих темпів і у 2018 році зросла на 7%. У структурі ВВП країни туризм займає 8,5%. Президент і виконавчий директор WTTC Глорія Гевара наступним чином висловились про країну «Греція є показовим прикладом того, яку користь можуть приносити туризм і подорожі при відповідному до них ставленні» [34].

Основними суб'єктами на сучасному туристичному ринку країни налічується 49 346 тисяч готелів та закладів з розміщення туристів, 5 770 тисяч туристичних агенцій та інших закладів бронювання, 154 археологічні об'єкти та 173 музеї [10].

У Японії існує певний бар'єр для іноземних туристів, третина магазинів, ресторанів та закладів розміщення не хочуть приймати іноземних туристів через мовний бар'єр, погані манери деяких відвідувачів та можливе збільшення проблем з клієнтами. Уряд Японії своїм завданням вбачає проведення політики подолання подібного роду забобонів.

Індустрія туризму Німеччини пропонує високоякісний і різноплановий туристичний продукт – від пляжно-купального відпочинку та гірськолижного туризму світового рівня, до паломництва та екологічних турів.

Країни Західної Європи становлять туристичний простір із особливою духовною культурою, можливістю безвізового режиму, різноманіттям

природних ландшафтів та об'єктів історико-культурної спадщини, із системами гостинності, високих гарантій особистої безпеки, політичної стабільності, міжетнічної та міжконфесійної толерантності. Всі ці аспекти вкрай важливі для створення передумов ефективного розвитку підприємств туристичної індустрії.

У країнах, що розвиваються, органи влади повинні приймати безпосередню участь у фінансуванні туристичної галузі, створювати надійні проекти, щоб залучати до їх реалізації приватний бізнес. Надаються кредити і субсидії, зменшується податковий тиск на суб'єктів туристичної діяльності. Приватний бізнес вкладає свої кошти у надійні туристичні проекти, це в більшості міжнародні проекти. Левова частка прибутків від діяльності цих проектів надходить за кордон, тим самим не має великих надходжень у місцеві бюджети. Державна політика в цьому питанні повинна виступити координатором у розвитку туристичної інфраструктури. Необхідно знайти баланс між попитом та пропозицією на ринку товарних послуг, забезпечити доступ до потрібних туристичних об'єктів та гарантувати відповідну якість надання туристичних послуг.

Міжнародне співтовариство закликає національні уряди розвинутих країн розглядати туристичну політику не тільки як галузеву, але як важливий інструмент розробки ключових стратегій, що пов'язані із зайнятістю населення, регіональним розвитком, конкурентоспроможністю та стабільністю, покращенням життєвого рівня людей, підвищенням їх свідомості, освіченості та культурного рівня.

2.3. Особливості світового досвіду та його накопичення у формуванні туристичного потенціалу в Україні

Туристична індустрія володіє великою чисельністю фірм, асоціацій, корпорацій та різноманітних агентств туристичного напрямку, котрі здійснюють своє функціонування на глобальних рівнях. Висока туристична конкурентоспроможність держави дає змогу популяризувати туристичні

структури за межами даної туристичної країни. Це все робиться завдяки зростанню чисельності складених угод щодо кооперації і співпраці та поглиблення партнерства українських та іноземних туристичних компаній. Доволі часто для становлення туристичної привабливості даної держави логічним є використання індексу конкурентоспроможності туризму. Саме він є одним із головних показників щодо оцінки розвитку індустрії туризму країни.

Індекс туристичної конкурентоспроможності, котрий здійснює процес кількості туристичних потоків в Україну за минулий рік належить туристам з материка Австралії, в тому числі Океанарії. Це 0,5 %.

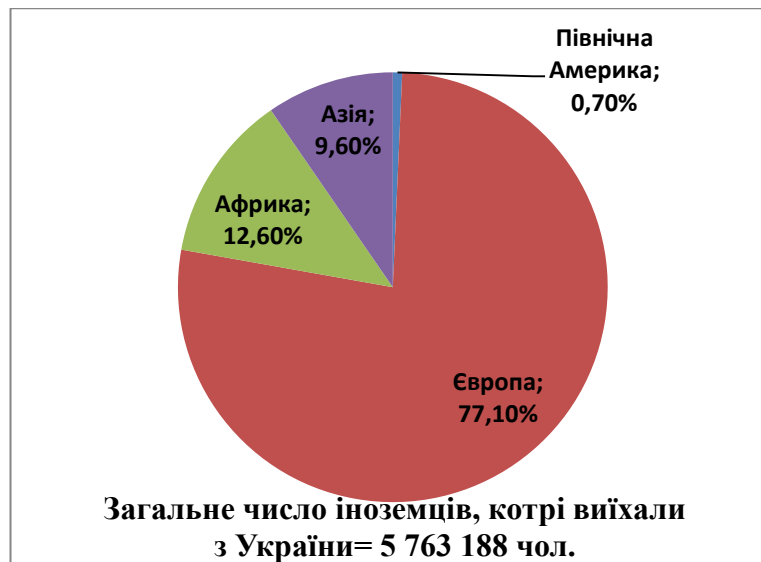

Джерело складено та розраховано автором на основі [18; 64;72].

Рис. 2.6. В'їзд іноземців до України за друге півріччя 2021 року

Державне агентство розвитку туризму України сформувало та проаналізувало результати дослідження в'їзних потоків індустрії туризму у 2021 році. Львів та Буковель увійшли до десятки найбільш популярних та найбільш відвідуваних туристичних дестинацій України. Також переважна більшість іноземних туристів відвідує в нашій країні великі міста, насамперед це столиця - Київ (39%), вже вище сказано, Львів (30%) і Одесу (28%), Чернівці (3%). Багато туристів приїжджають в українські Карпати, а особливо в Буковель.

Загальна кількість (в процентному відношенні) іноземців, котрі виїхали з України за друге півріччя 2021 року подана у рис. 2.7.

Джерело складено та розраховано автором на основі [6; 24;50].

Рис. 2.7. Загальна кількість (в процентному відношенні) іноземців, котрі виїхали з України за друге півріччя 2021 року

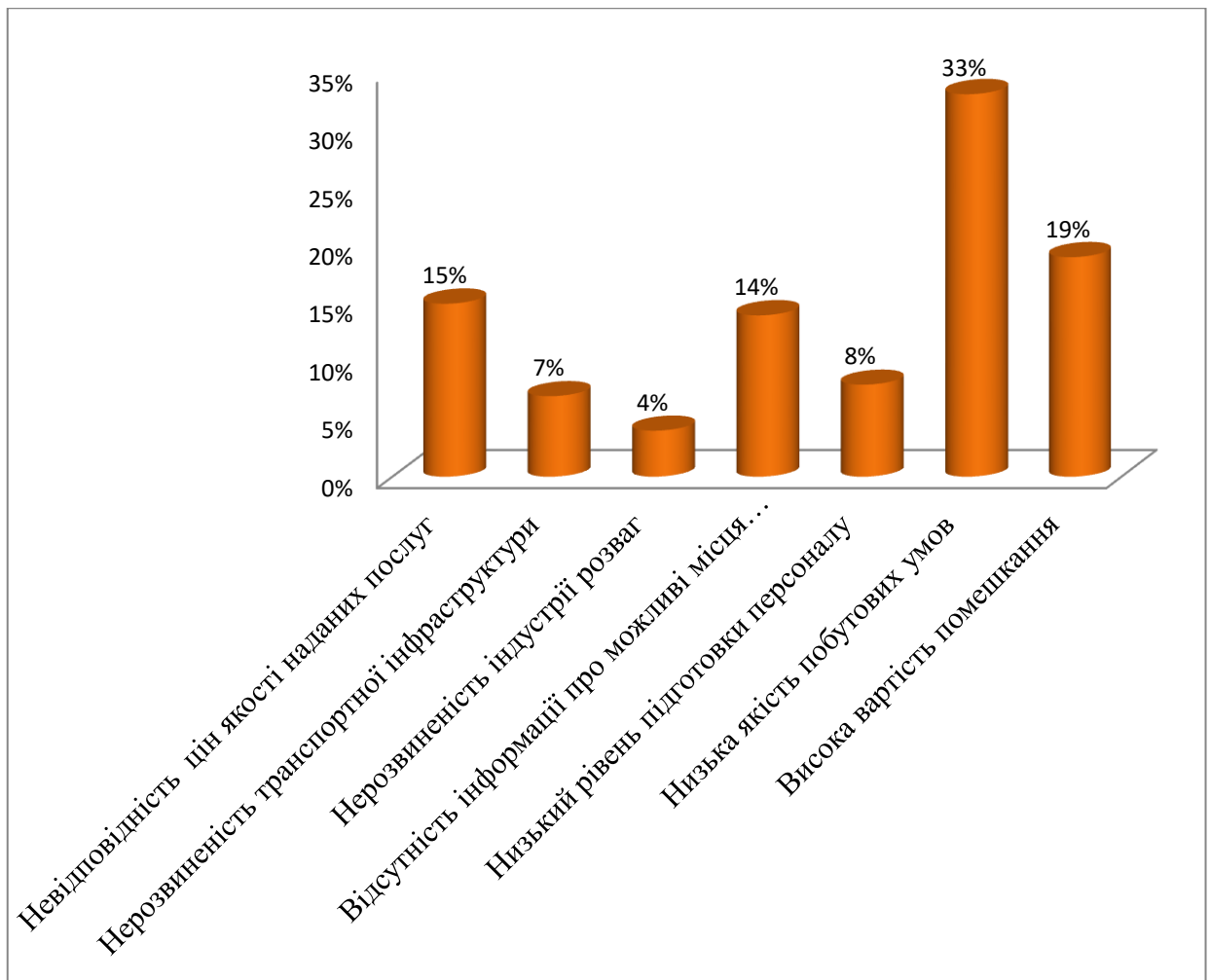
Загалом, до минулого року, Україна піднялася на 10 позицій вгору в оцінці конкурентоспроможності сфери подорожей та індустрії туризму, зайнявши 78 місце (3,7 балів). Індекс конкурентоспроможності в сфері подорожей і туризму розробляється Всесвітнім економічним форумом та розраховується на основі 15 факторів, серед них: бізнес середовище, безпека, ціни та інфраструктура. Статистика проводиться раз на три роки та групує 140 країн.

Найвищий бал Україна одержала за рівень охорони здоров'я та санітарії – 6,5 балів з 7, а найнижчий (2,2 з 7 можливих)- за культурні ресурси.

Основні проблеми українських курортів туристичної індустрії можна розглянути у рис. 2.8.

Аналізуючи рисунок 2.8, варто зазначити, що до найвагомійших проблем туристичної індустрії України варто віднести: низьку якість побутових умов (33%), доволі високу та невідповідну до правил «ціна-якість» вартість помешкання (19%), невідповідність цін якості наданих послуг (15%). Щодо найменшою проблемою серед послуг туристичної індустрії в Україні є нерозвиненість індустрії розваг. Це показник становить лише 4 %.

Рис. 2.8. Основні проблеми українських курортів туристичної індустрії

Отже, за результатами Всесвітнього економічного форуму України притаманні такі сильні сторони:

- рівень охорони здоров'я та гігієни;
- цінова конкурентоспроможність туристичної індустрії;
- людські ресурси;
- рівень розвитку телекомунікацій.

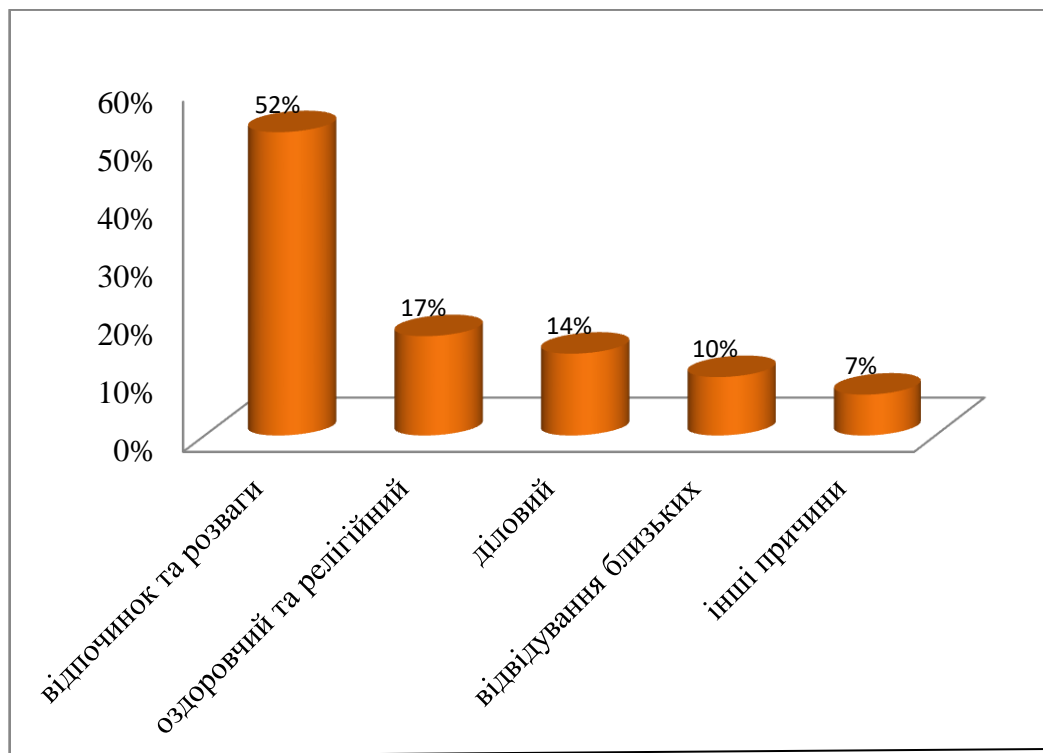
Середнім є рівень розвитку туристичної інфраструктури та пріоритетність туризму. Недостатньо розвиненими є культурні та природні ресурси, інфраструктура авіасполучень та наземного транспорту, низьким також вважають рівень відкритості країни для туризму [47].

Якщо робити порівняння з іншими країнами, до прикладу - Грецію, то вона займає в даному рейтингу 25 місце в світі. Найбільше в цій країні розвинені такі категорії: рівень охорони здоров'я та гігієни, туристична

інфраструктура, рівень безпеки та пріоритетність розвитку туризму та рівень розвитку телекомунікацій [28].

Завдяки тому, що в Україні потенціал індустрії туризму спроможний здійснювати забезпечення переваги стратегічної орієнтованості національної економіки необхідно відповідати сучасним вимогам динамічного розвитку в різноманітних аспектах – від місцевого до державного [50].

Статистику туристичних потоків за різною метою подорожі туристичної індустрії серед туристів можна розглянути у рисунку-діаграмі 2.9.

Джерело: Складено та розраховано автором за даними [13; 40; 58].

Рис. 2.9. Туризм за метою здійснення подорожі в Україну

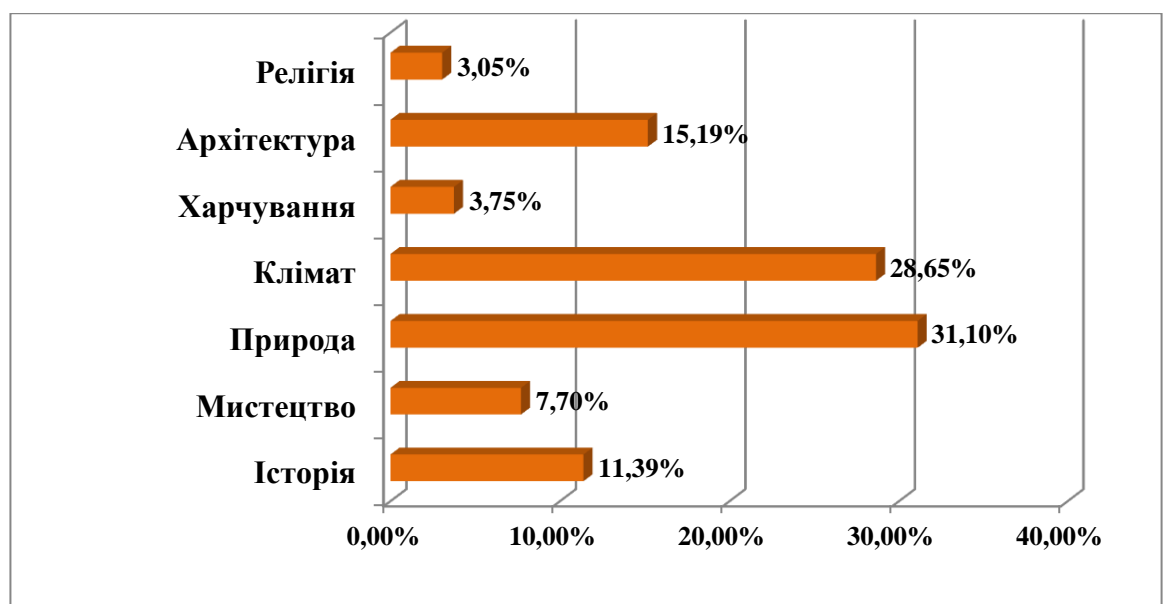
Аналізуючи діаграму, можна стверджувати, що в Україні середньостатистичний облік міжнародних відвідувачів проводиться за такими групами:

- 1) відпочинок, рекреація та дозвілля (52%);
- 2) лікування (17%);
- 3) ділові й професійні цілі (14%);
- 4) відвідування знайомих і родичів (10%);
- 5) інші цілі, серед яких релігія, паломництво (7%).

Україні притаманний масивний туристичний потенціал та пропонує наступні різновиди туризму, як медичний, рекреаційний, діловий, та зелений туризм. Україна володіє всіма необхідними різновидами рекреаційних послуг щодо відпочинку чи медичного оздоровлення. Такі як: чотири пори року, сприятливий клімат для гірських та (зимових) та водних (літніх) видах відпочинку, чисте повітря, багато лісів, чорноземи тощо. Зазвичай, майже 60% населення віддає перевагу лісовому відпочинку. Адже завдяки цим ресурсам, швидко поліпшується самопочуття туриста, пропадає втома й збільшується працездатність.

Для вдалого відпочинку турист перед вибором країни для відвідування може ознайомитись з рекреаційно-туристичними ресурсами даної країни. За статистичними даними (рис. 2.10.), природа та її комфортні умови відіграють найважливішу роль серед рекреаційно-туристичних ресурсів для відпочиваючого.

Найважливішим чинником привабливості серед туристів в Україні світу вважається природа (31,10 %), клімат (28,65 %) та архітектура (15,19 %) даної країни. До найменш значущим для рекреаційно-туристичних ресурсів можна віднести харчування та релігію (дещо більше 3 %).

Джерело: Складено та розраховано автором за даними [16; 27; 57].

Рис. 2.10. Чинники привабливості рекреаційно-туристичних

ресурсів в Україні (середньостатистична оцінка за останні 5 років), %

Останнім часом особливої важливості набуває медичний туризм. Це поняття можна трактувати як господарську діяльність, спрямовану на формування та реалізацію туристичного продукту, який охоплює комплекс загальних туристичних та медичних послуг [30].

Сьогодні люди з усього світу прагнуть відносно недорогої та водночас якісної медицини, при цьому вони не хочуть чекати своєї черги тижнями, а дехто й місяцями в лікувальних закладах. Саме тому більшість населення звертається по допомогу в країни, які ще знаходяться на стадії розвитку і в яких медичний туризм тільки набуває популярності. Однією з таких доволі привабливих країн є Україна через відносно низькі ціни на певні медичні послуги та відповідну якість, доступність медичної допомоги (відсутність довготривалих черг).

Станом на 01.01.2020 року в час, коли світова пандемія ще не добралась України, з метою покращення здоров'я Україну відвідали майже 70 тисяч туристів. Наприклад, курорт Трускавець за 2021 рік відвідало близько 22 тисяч іноземних туристів, а в 2019 році, до корона вірусу, – загалом 80 тисяч громадян з інших країн [23] .

Будь-який вид туризму в Україні поки не може досягти реально високого рівня і зайняти одне з перших місць в світовому рейтингу без відповідної державної підтримки. Існує ряд завдань, виконання яких допоможе більше розвиватись в цьому медичному туризмі, а саме: належне і дійсно хороше оснащення медичних закладів та створення комфортних умов для перебування, відповідність кращим стандартам якості тощо. Все це буде стимулом для створення повноцінної індустрії в'їзного медичного туризму.

Доволі успішно розвивається в Україні зелений туризм. Це особливий напрям відпочинку, який створений для тієї частки населення, щоденний графік яких дуже перенавантажений. Він спрямований на усамітнення та проживання в сільському середовищі або на інших екологічно чистих територіях. Основна

ціль такого виду туризму – це «втекти від повсякденних проблем» та побути наодинці з природою. [17].

Більша частина податків, витрат, закладених в ціну готельного номера, відсутні для власників зелених садиб. Саме завдяки цьому фактору ціни на проживання в сільських помешканнях на порядок нижчі й доступніші для споживача. Специфічними витратами сільського (зеленого) туризму можна назвати: можливі кредитні зобов'язання в банківських установах, екскурсійні, трансферні послуги, оплата гідів, перекладачів, витрати на навчання, курси, тренінги власника садиби та персоналу, облаштування благоустрою подвір'я, присадибної ділянки, підвищення комфортності приміщення оселі, близька наявність пам'яток історії, архітектури, природи тощо.

Діловий туризм, бізнес-відрядження не є цікавою нішею для сільського (зеленого) туризму, оскільки проживання в садибі без сплати ПДВ не дає змогу оплатити відвідувачам відрядження.

Особливістю цього виду туризму є те, що це дорогі поїздки, яким відповідають послуги найвищого класу і на яких впливає чинник сезонності. Основними учасниками такого напрямку, як діловий туризм, є такі країни Європи, як Німеччина, Велика Британія, Франція, Нідерланди, Італія, Іспанія, Швеція, Швейцарія та Бельгія.

Попри все, можна порівняти туристичну індустрію та її потенціал України та Великої Британії, до прикладу. Порівняльний аналіз статей витрат розрахунку вартості одного ліжкомісця, до прикладу, типового готелю України та типового середньостатистичного готелю Великої Британії подано у таблиці 2.3.

З аналізу таблиці 2.2 можна зробити висновок, що в пріоритеті значущості вартості одного ліжкомісця у Великій Британії є заробітня плата працівникам, ліцензія та правові всі форми, щоб не порушувався закон та патенти, страхування життя та здоров'я працівників та гостей закладу, потім необхідні податки, також рівень благоустрою та вигідне місце розташування готелю для

клієнтів та працівників – тобто пріоритетом є рівень зручності для працівника, що працює у закладі та комфорт та високий рівень сервісу для гостя.

Таблиця 2.3

Порівняльна характеристика значущості статей витрат в розрахунку загальної вартості одного ліжкомісця типового готелю в Україні та Великої Британії

Рейтинг окремих статей витрат у загальному обсягу (% відношення)	Перелік статей витрат розрахунку вартості за 1 ліжкомісце у типовому готелі Великої Британії	Перелік статей витрат розрахунку вартості за 1 ліжкомісце у типовому готелі України	Рейтинг окремих статей витрат у загальному обсягу (% відношення)
1	Завантаження закладу (макс., сер., мін.)	Завантаження закладу (макс., сер., мін.)	1
2	Кількість ліжкомісць	Кількість ліжкомісць	2
3	Заробітна плата	Прибуток	3
4	Патент, ліцензія	Податки	4
5	Страхування	Оплата електроенергії	5
6	Земельний податок	Вода	6
7	Комунальні податки	Телефон стаціонарний	7
8	Послуги банку	Телефон мобільний	8
9	Трансферні послуги	Кредитні позички	9
10	Рівень благоустрою	Інтернет	10
11	Вигідне місце розташування	Господарчі витрати	11
12	Реклама	Комунальні витрати	12
13	Прибуток	Амортизація	13
14	Закупка товару	Екскурсійні послуги	14
15	Послуги гідів, перекладачів	Трансферні послуги	15
16	Інтернет	Реклама	16
17	Профдезінфекція	Заробітна плата	17
18	Інші податки	Послуги гідів, перекладачів	18
19	Курси іноземних мов, навчання, тренінги	Рівень благоустрою	19
20	Охорона	Вигідне місце розташування	20

Джерело: Складено та розраховано автором за даними [9; 33; 60].

Перелік статей витрат у загальному обсязі вартості ліжкомісця в Україні дещо відрізняється. Рівень благоустрою та вигідне місце розташування стоять наприкінці пріоритетності, а важливим є отриманий прибуток, згодом ідуть всі види податків, які так чи інакше не можна обійти, пріоритетність заробітної плати та загальної реклами та репутації готельного закладу стоять, нажаль, наприкінці. Звичайно, що рівень гостинності та туристичного сервісу в Україні щороку зростає та виходить на новий рівень, але, проаналізувавши досвід провідних країн, до прикладу, Велику Британію, для отримання максимального прибутку – не потрібно замислюватись про нього так максимально. Адже, комфорт, сервіс та задоволення клієнта та гостя – ось найважливіші чинники, котрі «приваблюють» цього ж гостя знову і таким чином, приносять повторний і згодом сталий прибуток.

Україна має значний потенціал для забезпечення розвитку туризму, зокрема таких його напрямів, як рекреаційний, медичний, екотуризм, діловий туризм. Однак існує чимало викликів та проблем, які унеможливають розвиток туристичного бізнесу в Україні та потребують негайного вирішення.

Наступним проблемним моментом є доволі низький рівень обслуговування туристів. Це зумовлено тим, що чимало закладів, що надають освіту в туристичній індустрії, не можуть забезпечити отримання майбутніми спеціалістами практики та знань, що відповідають високим зарубіжним стандартам туристичного бізнесу.

Також актуально, щоб нормативно-правові акти прозоро регламентували правила функціонування індустрії туризму. Недосконале управління правового регулювання страхування в Україні іноземних туристів вважається теж певною проблемою, котра потребує відповідного вирішення.

Як показує практика, певна частина договорів страхування зменшують ризики, котрі турист може отримати в період відпочинку. Не менш важливою проблемою є незадовільний рівень транспортної інфраструктури. В Україні є недостатня чисельність автомагістралей. Робота залізничного транспорту не володіє європейськими стандартами щодо швидкості пересування. Недостатньо

великий парк літаків, невідповідність багатьох аеропортів країни європейським параметрам і високий рівень морального та фізичного зносу потягів, суден стають чинниками, які необхідно змінювати та швидко реагувати й, беручи досвід у інших провідних країн, змінювати систему та приймати відповідні, конструктивні рішення.

2.4. Вплив туристичної діяльності на стан охорони навколишнього середовища

Процвітання туристичної сфери з однієї сторони позитивно впливає на туристичну діяльність, але одночасно часто призводить до наростання протиріч між задоволенням туристичної діяльності та станом навколишнього середовища і раціональним використанням природних ресурсів. Для вирішення проблеми невідрегульованості відносин у системі «суспільство-природа» під час туристичної діяльності 1996 року була створена концепція сталого розвитку подорожей і туризму («Agenda 21 for the travel and tourism industr»). Ідея Концепції полягає в тому, що туристичні потоки повинні розвивати економічні і соціальні сфери без порушення стану навколишнього середовища, культурної цілісності і біологічної різноманітності території.

Туристичні ресурси країн світу у системі охорони навколишнього середовища – це матеріальні об'єкти, котрі несуть семантичну та естетичну інформацію і можуть використовуватися в екскурсійно-туристичній діяльності для задоволення специфічних соціальних і рекреаційних потреб особистості. До них входять археологічні, архітектурні, паркові, техногенні, культурологічні ресурси. Архітектурні споруди, як об'єкти споглядання, переходять до рангу туристичних ресурсів у разі їх унікальності та культурної значимості. На практиці архітектурні споруди із високим рівнем атрактивності досить часто мають подвійне використання. У них розміщуються музеї, готелі, ресторани тощо.

Негативний вплив міжнародного туризму в країнах Європи на довкілля та шляхи його запобігання (табл. 2.4).

Негативний вплив на навколишнє середовище та ліквідація негативних екологічних наслідків

Види негативного впливу на навколишнє середовище	Шляхи попередження та ліквідації негативних екологічних наслідків
<p>Інтенсивне використання природних ресурсів:</p> <ul style="list-style-type: none"> - вирубка лісів, створення природно-соціальних об'єктів та територій; - використання великих обсягів прісних водних ресурсів; - виснаження земель у процесі виробництва сільськогосподарської продукції; - виснаження природних лікувальних ресурсів (мінеральних та термальних вод, тощо). 	<ul style="list-style-type: none"> - встановлення лімітів використання природних ресурсів; встановлення вищих нормативів плати за використання природних ресурсів; - дотримання лімітів використання та нормативів плати за природні ресурси; - інтенсивне лісовідновлення; - відновлення земель; - раціональне використання природних лікувальних ресурсів.
<p>Пошкодження або знищення природних ресурсів:</p> <ul style="list-style-type: none"> - пошкодження або знищення дерев, лісових культур і молодняка, витоптування лісових посаджень, механічне їх пошкодження; - збирання дикорослих лікарських рослин з механічним пошкодженням; - заготівля деревних соків; - незаконне полювання та рибальство 	<ul style="list-style-type: none"> - контроль за вирубкою лісів; - інтенсивне лісорозведення ; - еколого-освітня та виховна робота з туристами; - роз'яснювальна робота з місцевим населенням; - створення більшої кількості природно-заповідних територій; - притягнення до відповідальності (адміністративний штраф, вилучення об'єкта правопорушення, відшкодування шкоди, заподіяної екологічним порушенням).
<p>Забруднення навколишнього середовища:</p> <ul style="list-style-type: none"> - забруднення атмосферного повітря шкідливими викидами транспортних засобів; - забруднення лісів твердими відходами; - забруднення поверхневих вод каналізаційними стоками, побутовим сміттям, паливно-мастильними матеріалами тощо. 	<ul style="list-style-type: none"> - обмеження в'їзду транспортних засобів на територію природного об'єкта, курортної, лікувально-оздоровчої та рекреаційної зони; - швидший перехід на екологічно безпечні види палива; - швидшими темпами впровадження очисного обладнання і устаткування для утилізації забруднюючих речовин; - ретельніше здійснення контролю за джерелами викидів і скидів забруднюючих речовин.

Джерело: Складено автором на основі [16; 21; 61].

Особливості організації сільського зеленого туризму у різних країнах з врахуванням особливостей охорони навколишнього середовища (табл.2.5).

Таблиця 2.5

Особливості організації сільського зеленого туризму у Європі

Країна	Особливість організації сільського зеленого туризму
Італія	агротуристичний бізнес тісно пов'язаний з курортним, міжнародна спеціалізація астрономічний і дегустаційний туризм
Австрія	зайнятість гостей у збірці трав, приготуванні молокопродуктів, вигоні худоби, активний гірський та екологічний туризм
Фінляндія	будиночки без господарів, розміщені на берегах заповідних озер та річок
Румунія	діє Національна асоціація сільського і культурного туризму, спеціалізація етнографічний та гастрономічний туризм
Угорщина	податкові пільги, міжнародна спеціалізація кінний туризм
Польща	відсутність тісного зв'язку з традиціями країни - тільки ночівля та харчування
Франція	приморські агросадиби, кінні ферми, винні агросадиби, гірськолижні шале, агрокоттеджі, замки, рибальські будинки
Іспанія	сільські готелі відкрито на Канарських і Балеарських островах, а також у переобладнаних монастирях та історичних замках
Данія	діє Національна асоціація агротуризму, спеціалізація велосипедний туризм
Ісландія	категоризація номерів на три категорії, категоризація гостьових будинків (А,В,С,Д,Т,Ф,Г)
Німеччина	більшість туристів приїждить для участі у міжнародних ярмарках та торгових шоу
Великобританія	доступні ціни, спеціальні знижки для дітей, друкуються рекламні-інформаційні каталоги СЗТ

Джерело: Складено автором на основі [8;23;56].

Окрім зеленого туризму, до популярних туристичних об'єктів належать середньовічні замки – укріплене житло середньовічних феодалів, королів, султанів, шахів, інших володарів. Багато замків у Європі та на Близькому Сході. Найбільше історичних замків в Іспанії та Франції – Шовіньї, Фалес, Лош, Кусі, Лувр, Віланда та ін. Археологічні ресурси відносно зрідка стають визначальним чинником формування туристичних комплексів чи спеціалізованих рекреаційних систем. Але знахідки археологів, зібрані в одному місці, формують музейні експозиції і стають привабливими для сотень тисяч туристів. Це, наприклад, Давні міста цивілізацій майя, інків у країнах Центральної Америки, Помпеї в Італії, Єгипет з його «Долиною Царів» у Луксорі тощо.

Туризм призводить до забруднення довкілля, вилучення цінних земель під об'єкти інфраструктури, витоптування рослинності, ґрунтової ерозії, скорочення чисельності флори і фауни.

Отже, результати дослідження свідчать як про позитивні, так і негативні сторони впливу туризму на екологічний стан довкілля. Особливу увагу необхідно звернути на мінімізацію негативного антропогенного впливу сфери туризму на навколишнє природне середовище. Вирішення екологічних проблем туризму вимагає комплексного підходу, який повинен включати взаємопов'язані правові, економічні, екологічні, організаційно-технічні та освітньо-виховні заходи для збереження природних ресурсів. Для зменшення негативного впливу розвитку туризму потрібно проводити контроль за дотриманням лімітів використання природних ресурсів, зокрема контроль за вирубкою лісів; обмежити в'їзд транспорту на територію природного об'єкта чи рекреаційної зони; проводити еколого-виховну роботу з туристами, стимулювати туристичні підприємства шляхом надання пільг. Для того, щоб не загальмовувати розвиток туризму та не знищувати природу, повинні бути обмеження щодо кількості туристичних комплексів на певній території, та вдосконалення вже існуючих.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ЗАВДЯКИ ОЦІНКАМ ПРОВІДНИХ КРАЇН ТА ЗАРУБІЖНОМУ ДОСВІДУ

3.1. Вдосконалення проблемних аспектів розвитку туризму в Україні

Міжнародний туристичний рух в останні роки неупинно зростає. Комплексний характер туристичної індустрії світу і все більший вплив її на різні аспекти життя суспільства зумовлює необхідність вивчення та узагальнення різних процесів туризму. Туристична галузь у багатьох країнах світу стала основним джерелом надходження доходів у національний бюджет, а кількість людей, що зайняті у сфері туризму приблизно 140млн. чол.. Європа дає приблизно половину надходжень від туристичних послуг у світовий банк. У Швейцарії надходження від туризму займають третє місце у доходах країни. В Італії позитивне сальдо платіжного балансу збільшується на 120%. В Іспанії частка туризму займає 4,3% ВВП, у Греції -6,4%, країни Центральної та Східної Європи -7%, в Україні - приблизно 1%. Гроші, отримані від туристичної галузі, перебувають у постійному русі та використовуються для оплат цілого ряду послуг інших галузей.

До основних компонентів внутрішніх систем управління підприємствами у сфері туризму входять бронювання місць в готелях, управління номерним фондом, безпека туристів, інженерна служба, автоматизація і диспетчеризація теплозабезпечення та енергозабезпечення, водопостачання. Якість та рівень готелю напряму залежить від розвитку інтерактивних систем у готелі. Застосовуються інтерактивні технології під час впровадження інженерних систем у найцінніших об'єктах архітектури, важливим є збереження інтер'єру та архітектури будівлі.

Дуже поширеним є запровадження індивідуалізації обслуговування туриста. Персонал пам'ятає клієнта на імя, його уподобання відносно їжі, напоїв, уподобань. У Туреччині та Єгипті подають чашку чаю як

компліментарну послугу, в Австрії - кекс на столику біля ліжка. Можуть бути невеличкі сувеніри, фрукти, супровід музикою при вїзді чи виїзді з готелю, організації приємних традицій, наприклад, «щаслива година». Клієнтів пригощають келихом шампанського, фірмовими стравами і напоями за ціною удвічі меншою, як у меню. У Європі створені асоціації тематичних та історичних люкс-готелів, які мають спільну базу клієнтів, створюють єдину систему сервісу і формують індивідуальні запрошення гостей. Така асоціація люкс-готелів створена у Швейцарії - асоціація історичних готелів. Для таких готелів характерна цінна архітектура, унікальність побуту, сервісу і комфорту, історичні дані про регіон. В такому випадку готель працює і як клуб за інтересами, туристи можуть відвідувати готель суто як клуб.

Все більш поширений екотуризм метою якого є збереження навколишнього середовища. Зростає попит клієнтів на екологічно чисті продукти та послуги. Для багатьох готелів екологічне спрямування стало стратегією розвитку. Асоціація готелів Inter Continental аносувала перший повністю екологічний готель. Готелі групи Innovation Hotel використовують для своєї діяльності тільки сонячну енергію, використану воду очищають, фільтрують і знову використовують. Використовують вітрякові енергетику для повноцінної роботи готелів. Як відпочинкові зони створені невеличкі парки на дахах готелів. Вони зберігають прохолоду у готелі влітку і захищають від холоду взимку. На сьогоднішній день налічується близько 4 тис. готелів, які за сферою діяльності відносять до екоготелів. До них належить готель Inter Continental Thalasso Spa на Бора-Бора. У ньому спеціальними водозабірними системами холодна вода із океану використовується для охолодження готелю. Готель Inter Continental Willard у Вашингтоні використовує тільки електрику вітряних електростанцій. Екоготелі стараються використовувати в інтер'єрі екологічно безпечні матеріали, постіль тільки проти алергенну, продукти харчування тільки з екологічно чистих територій.

Підприємства туристичної індустрії орієнтуються на різноманітні сегменти туристичного ринку, такі як катання на лижах і ковзанах, серфінг, гра в гольф, катання на конях, проведення тематичних виставок, ярмарків, конференцій.

У своїй діяльності готелі користуються системним підходом, розроблені цілісні концепції. Починаючи від архітектурного вирішення забудови, виборі території для будівництва, у роботі готельного комплексу задіяні різноманітні спеціалісти. Це архітектори, дизайнери, інженери, маркетологи, менеджери готельного бізнесу. Підбір персоналу відбувається на найвищому рівні, продумується кожна деталь у роботі готелю від інтер'єру, організації обслуговування та стилю спілкування з туристами, складання різноманітних меню.

Відомий на увесь світ найекологічніший готель в Ізраїлі «Вид на два моря» втілює задум свого засновника лікаря-гомеопата Ерика Яроса. В цьому готелі є власні свердловини води, продукти харчування тільки із своїх власних ферм. Водоспади, зелені алеї, квіти, проведення сеансів ароматерапії, приймання фітован та використання різноманітних мазів, басейни, солярії, водні процедури, фітонапої – це невеликий перелік послуг готелю. Готель «Арабська вежа» в Дубаї, ОАЕ має статус суперелітного, сім зірок.

У великих містах в історичних пам'ятках архітектури, що мають унікальний старовинний інтер'єр розміщені готелі високого рівня. Великі кошти від діяльності готелів надходять для підтримки історичних пам'яток та пам'яток архітектури, проведення культурних та просвітницьких заходів в даних містах. Такі готелі об'єднані в асоціації, вони нагороджують спеціальними преміями ICOMOS «Кращий готель і ресторан» з метою стимулювати збереження та підтримки цих пам'яток.

Асоціація «Історичні готелі» у Швейцарії займається відтворенням і поверненням первинного вигляду унікальним історичним об'єктам, тісно пов'язана у своїй роботі із ICOMOS.

Все більше відбувається спеціалізація готелів, що залежить від смаків та уподобань туристів, видів туристичної діяльності, типів клієнтури. Туристичні

підприємства та готелі шукають своє місце на ринку туристичних послуг. Готелі-курорти спеціалізуються на лікувально-оздоровчих процедурах різних видів: коригування фігури, зменшення ваги, регенерація шкірного покрову, покращення загального стану здоров'я та психологічного стану, готелі для вегетаріанців.

Відкриваються готелі, орієнтовані на допомогу людям з особливими потребами, як наприклад «Будинок Лазаря» у Німеччині для людей із розумовими і фізичними відхиленнями. Персонал готелю має спеціальну підготовку для обслуговування клієнтів, спеціально обладнані ліфти, туалети, пандуси, гаражі для інвалідних візків.

Бізнес-готелі надають послуги прокату автомобілів, технічного персоналу, відбувається процедура швидкого вселення-виселення. Для ділових жінок у готелях пропонуються послуги охоронців, послуги салонів краси.

Появляються готелі для маленьких дітей, наприклад, «Гранд-готель» у мініатюрі в Ліверпулі, який може приймати дітей віком від 1,5 року до 9 років. Номери готелю оздоблені казковими персонажами і виглядають як іграшкові замки. Готелі-замки Франції та Англії використовують тему привидів, а в Австрії на віллах створюються готелі для любителів шнапсу. Багато готелів спеціалізуються на різних видах спорту.

В період з 2024 до 2025 рр. обсяг світових авіаперевезень буде невпинно зростати. На сьогодні швидкими темпами розвивається і круїзний бізнес. В найближчі роки планується будівництво 50 нових круїзних лайнерів, будівництво прозорих туристичних підводних човнів, для огляду підводного світу. Усе це буде стимулювати розвиток центрів авіабудування та суднобудування [29].

Вітчизняна туристична індустрія являє собою «впорядковану систему взаємодії цілого господарського комплексу, діяльність якого передбачає створення, збут і споживання туристичного продукту, здатного приносити значний економічний та соціальний ефект для національної економіки за рахунок задоволення специфічних потреб населення в проведенні дозвілля під

час подорожі» [11]. Врахування світового досвіду у розвитку туристичної індустрії, запозичення передових технологій, ноу-хау для нашої країни є вкрай необхідним для створення конкурентоспроможного туристичного продукту.

Державна підтримка розвитку підприємств туристичної галузі в Україні повинна базуватися на таких принципах:

- досягнення стабільності розвитку національної економіки;
- регулювання діяльності суб'єктів господарювання туристичної галузі та галузей, які надають споріднені послуги;
- сприяння підвищенню загального рівня життя людей як споживачів послуг підприємств туристичної індустрії.

Наукові розробки та практичні рекомендації, спрямовані на розвиток вітчизняної індустрії туризму, використання досвіду зарубіжних країн, спрямовані на покращення іміджу України як країни привабливого та безпечного туризму. Найбільш прийнятною для України є «Європейська» модель розвитку індустрії туризму, для якої характерно створення національна туристична адміністрація. Ця структура має розгалужену мережу як у країні, так і за кордоном. Національна туристична адміністрація тісно співпрацює з місцевими владами та приватним бізнесом у розвинутих країнах Європи. Функції різних структурних підрозділів адміністрації чітко розподілені, що дає можливість ефективно здійснювати державну політику у сфері туризму.

Для ефективного функціонування підприємств туристичної індустрії фінансування з боку держави має бути націлене на розробку стратегічної програми розвитку туризму; створення національного конкурентоспроможного туристичного продукту, реклама його за кордоном; застосування сучасних інформаційних технологій; створення туристично-інформаційних центрів. На місцевому, регіональному та міжрегіональному рівнях необхідно створювати привабливі туристичні продукти, які в основі своєї розробки повинні враховувати інтереси та вподобання туристів, організацію сервісного забезпечення туристичних послуг. Необхідно працювати над вдосконаленням програм із підвищення кваліфікації обслуговуючого персоналу. Все більш

поширеним стає популяризація екологічного туризму для жителів великих промислових міст, розвиток гірського та кінного туризму.

Покращення механізмів державного управління туристичною галуззю передбачає створення мережі туристичних представництв за кордоном для ефективної реклами вітчизняного туристичного продукту; визначення найбільш перспективних для розвитку народного господарства видів туризму; вдосконалення маркетингової, рекламно-інформаційної діяльності; подальше стимулювання та покращення умов для інвесторів; кредитна програма підтримки проектів розвитку туристичної індустрії; доведення нормативно-правової бази туристичної індустрії до відповідності з світовими стандартами.

Реалізація вказаних заходів дасть можливість підвищити темпи розвитку туристичної галузі, проводити активну загальнодержавну політику в цій важливій складовій національної економіки, а також вимагає від України використання світового досвіду у розвитку туристичної галузі провідних туристичних країн світу.

3.2. Перспективні напрями розвитку індустрії туризму в Україні в контексті процесів глобалізації та викликів сучасності

Туристична галузь у світі – це важлива стратегічна галузь національної економіки, яка виступає джерелом валютних надходжень у бюджет країни та регіональні бюджети, а також є показником культурного рівня розвитку населення. Вміло використовуються природні та історико-культурні об'єкти, проводиться раціональне управління туристичною сферою, підтримка розвитку туристичної галузі на законодавчому рівні.

Створюються великі корпорації та готельні мережі, що дозволяє готельним підприємствам реорганізуватися і залучити додаткові надходження для розвитку туристичного бізнесу. Туристично-готельні підприємства об'єднуються і створюють асоціації, маючи ту ж саму юридичну і господарську самостійність. Асоціації розробляють спільні маркетингові програми та проводять дослідницьку діяльність, формують єдину систему підготовки і

перепідготовки кадрів туристичної індустрії. Постійно проводиться пошук нових концепцій розвитку туризму, модернізація старих туристичних підприємств та готелів.

Досвід європейських країн та провідних країн світу в галузі туризму може використовувати у своїй практиці і Україна. Туристична індустрія, враховуючи наслідки світової фінансової кризи 2007–2009 років, пандемії COVID-19, збройної агресії Російської Федерації розвивається дуже повільними темпами, хоча має тенденції до стабільного зростання. До негативних наслідків, що уповільнюють розвиток туристичної індустрії слід віднести відсутність коштів на відновлення та реконструкцію історичних пам'яток та об'єктів архітектурного мистецтва. Нормативно-законодавча база гальмує надходження інвестицій для відновлення туристичних об'єктів. Засоби масової інформації повинні проводити рекламу маловідомих туристичних пам'яток як закордонних, так і внутрішніх. Мають роздаватися безкоштовні буклети-путівники історико-культурних пам'яток конкретного міста чи села, про різноманітність туристичних послуг, що надаються в даній місцевості. Поряд з великими містами, де туристична галузь розвинена краще, у малих містечках та селах необхідно розвивати такі види туризму як промисловий, спортивно-оздоровчий, екотуризм. Необхідні значні кошти для створення бізнес-центрів, рекреаційних зон відпочинку, які поєднували в собі пасивні та активні види відпочинку.

Потребують покращення у своїй роботі туристичні оператори і агенції, оператори інформаційних турагенств, суміжні галузі народного господарства, які задіяні у процесі надання туристичних послуг. Значні зміни повинні торкнутися закладів громадського харчування, культури та освіти, розважальних закладів, закладів спортивного, лікувально-оздоровчого, пізнавального напрямку. Такі складові туристичної індустрії як підприємства зв'язку, торгівлі та транспорту, установи, які дають екскурсіводів, інструкторів, гідів-перекладачів; страхові компанії, банківські установи; бізнес-центри, лізингові компанії потребують покращення своєї роботи. Органи

державної влади повинні співпрацювати із органами місцевої влади для покращення стану природно-рекреаційних та історико-архітектурних об'єктів, агенцій регіонального розвитку, громадських об'єднань, розробки міжнародних та державних програм розвитку туристичної індустрії [54].

У розвинутих країнах світу дуже поширені та успішно розвиваються культурні центри, в яких культурно-просвітницька діяльність ведеться за допомогою творів мистецтва, книг, кіно, театру, аудіовізуальних програм, екскурсій та лекцій. Це нові типи музеїв, де клієнти можуть ознайомитись з експозиціями, виставками, маючи можливість почитати книги, передивитись фільми, слайди, електронні видання. Відвідавши такі музеї, підвищується освітній та культурний рівень населення. Для дітей створені інтерактивні дитячі музеї з бібліотеками, лабораторіями, кінотеатрами. У них діти є активними дослідниками. Для України створення таких музеїв поки що залишається мрією.

Поряд із створенням в Україні музеїв нового типу, стоїть питання створення казино міжнародного класу. Необхідно створити комплекс гравального бізнесу з відповідною інфраструктурою, готелями, закладами ресторанного характеру щоб привабити туристів. Найбільшого значення для розвитку туристичної галузі серед закладів розважальної інфраструктури в Україні набувають музеї. В них зберігають, досліджують і популяризують предмети різного призначення, виконують освітню, пізнавальну, виховну та розвиваючу роль для населення.

Зазнавши негативних впливів економічного, політичного, екологічного характеру та широкомасштабного вторгнення Росії на нашу землю, Україна суттєво відстає від європейських держав та провідних світу за рівнем розвитку туристичної індустрії. Туристична інфраструктура та якість відповідних туристичних послуг не в повному обсязі може реалізувати свій туристичний потенціал.

Відчувається потреба збільшення асортименту туристичних послуг, пошук коштів на реконструкцію історичних пам'яток та пам'яток архітектури,

розвиток структури інформаційного забезпечення. Серед негативних чинників на вдосконалення і розширення можливостей туристичної індустрії негативний стан транспортної системи, неефективне та нераціональне використання природних ресурсів, низький кваліфікаційний рівень обслуговуючого персоналу. Необхідно врегулювати діяльність готелів та хостелів згідно міжнародних стандартів, збільшити чисельність засобів розміщення та покращення якості надання туристичних послуг. Санаторії та оздоровчо-відпочинкові комплекси мають велику кількість місць і не досить високий рівень обслуговування клієнтів.

Несприятливі соціально-економічні умови, великі податки ведуть до того, що робота багатьох підприємств туристичної галузі відбувається тіні. Необхідно залучати додаткові кошти для розвитку туристичної галузі, вдосконалювати законодавчу базу, посилювати рекламну кампанію про туристичні ресурси України за кордоном та для внутрішнього споживача. Створення ефективної стратегії розвитку на національному, і місцевому рівнях, спеціальних заходів і програм з підвищення культурного рівня людей всередині країни і за її межами, поширення рекламної інформації про вітчизняні туристичні об'єкти та пам'ятки надасть можливість розвитку підприємств туристичної індустрії.

Значне відставання України за своїм економічним потенціалом від провідних країн світу не дає можливості розвиватися туристичній галузі на повну потужність. Тому до питання покращення розвитку роботи підприємств туристичної індустрії слід підходити системно і послідовно на усіх рівнях.

Туристична галузь передових країн світу розвивається на індустріальній основі і є галуззю економіки, що надає значні валютні надходження у державний та місцеві бюджети завдяки поширенню зарубіжного туризму. Індустрія туризму у цих країнах сформувалася давно і має стабільний розвиток.

Основні напрями розвитку світової індустрії туристичного бізнесу, які можуть бути використані в Україні:

- як наслідок глобалізації утворення міжнародних готельно-ресторанних асоціацій та консорціумів;
- впровадження та подальше поширення інформаційних комп'ютерних технологій;
- поглиблення спеціалізації і запровадження концептуальних рішень у розвитку готельно-туристичних закладів;
- якісне обслуговування запитів та потреб клієнтів;
- диверсифікація туристичних послуг.

Враховуючи досвід зарубіжних країн у розвитку туристичної галузі, можна виділити такі чинники, які впливають на покращення стану туристичної індустрії. Це економічні, науково-технічні, демографічні, соціальні, культурні та міжнародні. Певними періодами ці чинники можуть посилювати чи послаблювати свій вплив на розвиток туристичної галузі. Як засвідчує міжнародний досвід, відновлення та покращення розвитку підприємств туристичної індустрії відбувається досить швидко.

Практичний досвід зарубіжних країн із відновленням та подальшим зростанням розвитку туризму в післявоєнний період є корисним для нашої держави. Перш за все необхідно досягти сталих темпів розвитку економіки в цілому та збільшення доходів населення, контроль процесів інфляції та зміни валютних курсів. Потужну роботу слід проводити із залученням інвестицій та розробкою програм із бюджетного фінансування розвитку транспортної та соціальної інфраструктури, враховуючи потреби людей з обмеженими фізичними можливостями; інтеграцію працівників туристичної індустрії, науки, освіти, органів державного управління, органів місцевого самоврядування та громадських організацій. Розширення та створення нових видів туристичних продуктів та послуг і підвищення якості їх та відповідність до міжнародних стандартів; збільшення послуг туризму, у яких все включено; створення літніх міжнародних таборів для студентів із обміном досвіду, волонтерських таборів, мовних шкіл, проведення міжнародних конкурсів і фестивалів дозволять

вивести розвиток туризму на новий щабель. Потрібно проводити рекламну кампанію із популяризації України у світі, створити сприятливі умови для іноземних туристів, такі як безвізовий режим, помірні ціни на туристичні послуги та дотримання високої якості їх, надання податкових пільг підприємствам туристичної індустрії, спрощення процедури землевідведення для нових санаторіїв та курортів, надання кредитів з малими відсотками для суб'єктів господарювання. Збереження та відновлення історико-культурної спадщини України, підвищення освітнього та культурного рівня населення, підтримка та подальший розвиток підприємств туристичної індустрії особливо на депресивних територіях, покращення екологічного та санітарного стану рекреаційних територій дасть можливість репрезентувати Україну на міжнародному туристичному ринку як державу із туристично-привабливою територією.

Проводиться системна робота із адаптації законодавства туристичної галузі України до стандартів Європейського Союзу, вдосконалюється договірно-правова база двосторонніх відносин у сфері туризму. На території нашої країни повинні створюватися нові системи туристично-інформаційних центрів для проведення ефективної інформаційно-рекламної політики. Укладання багатосторонніх угод співробітництва із країнами ЄС, провідними економічними та інформаційними структурами туризму робить Україну відкритою та цікавою для міжнародного туризму.

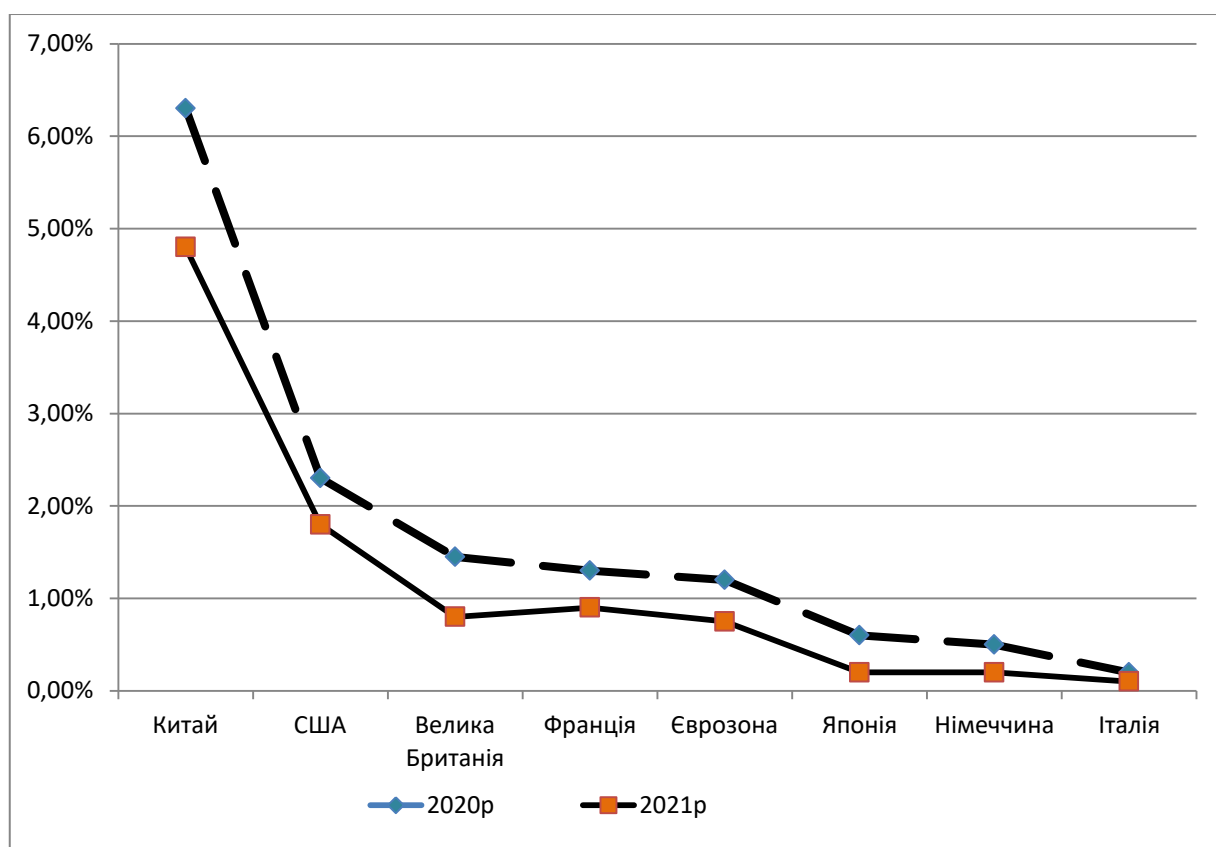
3.3. Вдосконалення підтримки розвитку та стимулювання туристичної індустрії в Україні в умовах пандемії Covid-19 та воєнного стану в країні

Кожна розвинена держава приділяє велику увагу розвитку туристичної індустрії, вкладає кошти у програми дослідження своєї території, програми розвитку курортних регіонів і туристичних центрів. Туристична галузь приносить значні доходи до загальнонаціонального та місцевого бюджетів, тому вона користується державною підтримкою. У 2020 році світовий ВВП за

рахунок туристичної індустрії становив 4,8 трлн. доларів. Поряд із розвитком туристичної галузі відбувається стимулювання таких галузей економіки як транспорт, зв'язок, інформаційне забезпечення, сфера громадського харчування, сільське господарство, збільшується кількість робочих місць.

2019-2020р. р. стали для туристичної галузі в цілому світі кризовими в зв'язку із поширенням COVID-2019.

Через світову пандемію відбувається зменшення туристичної діяльності і, як наслідок, падіння темпів економічного зростання провідних країн світу (рис. 3.1.);

Джерело: Складено та розраховано автором на основі [14;31].

Рис.3.1. Падіння рівня туристичної індустрії у провідних країнах світу внаслідок світової пандемії COVID-2019

Аналізуючи рис. 3.1. варто наголосити, що в середині 2020 р. економічне зростання різних країн (наприклад у Китаї) скоротилося до 4,5 % порівняно з 6 % у кінці попереднього 2019 року. Загалом у всіх найбільш розвинених туристичною галуззю країнах-лідерах туристичного відвідування (США, Велика Британія, Франція, Німеччина та Італія), в порівнянні до

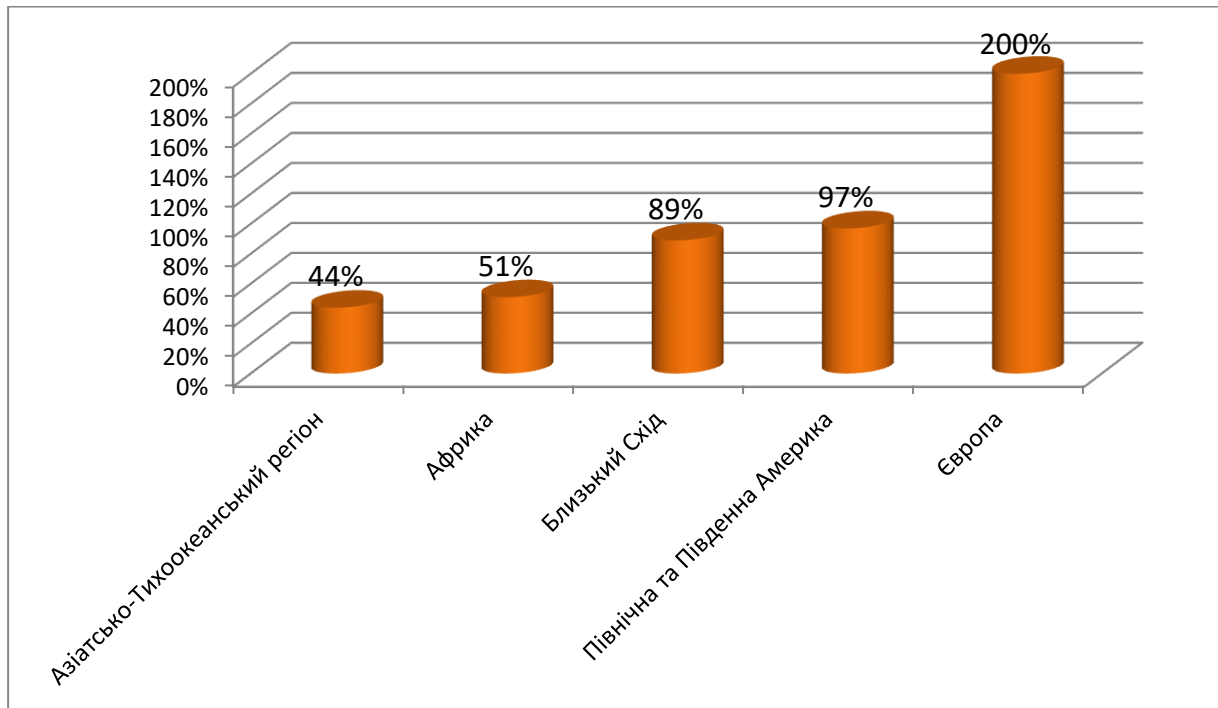
передпандемічним періодом (2019 рік) був досить високий стабільний процентний показник економічного зростання. В 2020 році у всіх без винятку країнах-лідерах туризму – ці показники знизились від 2,5 % і досягли нульового показника.

Відбувається суттєве зниження доходів авіакомпаній та морського транспорту. В середині 2020 р. доходи авіакомпаній знизилися до 5 млрд. \$, через скасування рейсів до Китаю відбулось скорочення пасажиропотоку Морський транспорт втратив майже \$ 4 млрд. доходів за пару місяців минулого 2020 р. і зіткнувся з необхідністю збільшення ставок фрахту. Значне погіршення стану туристичної індустрії призводить до зменшення доходів населення, скорочення витрат на подорожі, зменшення відвідування ресторанів і кафе, розважальних заходів, що призводить до кризи готельно-ресторанного і туристичного бізнесу та сфери послуг.

Щоб запобігти поширенню вірусу були запроваджені певні обмеження, які істотно вплинули на розвиток туристичної індустрії. Обмеження спільних зустрічей, заборона відвідування туристичних місць та розважальних закладів, подорожей внутрішніх та за межами країни – це невеликий перелік обмежень при COVID-2019. [45]. Повна ізоляція в майже всіх населених пунктах, містах, регіонах та країнах різних частин світу, національний або регіональний карантин, комендантська година, закриття кордонів, обмеження в'їзду та виїзду людей, закриття певних об'єктів негативно вплинули на розвиток економіки у кожній державі, і на туристичну галузь також. За даними ООН внаслідок пандемії у 2020 році туристична галузь зазнала втрат на суму 730 млрд. доларів. Відбувся параліч світової економіки, такої ситуації не спостерігалось ще від часів Другої світової війни. Активні туристи під час повної ізоляції потребували нових вражень, робочі місця у туристичній індустрії стрімко зменшувалися, надходження до місцевих і державного бюджету від туристичної галузі значно скоротилися.

Втім в кінці 2021 на початку 2022 року намітилась тенденція на відновлення цієї галузі. В січні 2022 року було зафіксоване стрімке зростання туристичного потоку в порівнянні з 2021 роком (рис. 3.2)

Джерело: Складено та розраховано автором за даними [27; 28; 73].

Рис.3.2. Зростання туристичного потоку на 1.01.2022р.

Аналізуючи рис. 3.2. , варто зазначити, що у Європі сектор туризму зріс вдвічі, тобто на 200%, в Північній та Південній Америці – на 97%, на Близькому Сході – на 89%, в Африці – на 51%, в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні – на 44%. Почав відновлюватися український туризм.

Однак після 24 лютого 2022 року туристична індустрія України зіткнулась з новим випробуванням – широкомасштабним вторгненням Росії на територію нашої держави, що негативно та критично вплинула на стан туризму в Україні у глобальних масштабах.

Основні проблеми, з якими вони зіткнулися сьогодні, окрім руйнування інфраструктури, звичайних цивільних будинків міст та сіл України, людські жертви, катування та смерть воєнних, примусене біженство цивільних громадян, повне призупинення розвитку індустрії туризму, втрата іноземних туристів; обмеження щодо авіакомпаній та використання повітряного простору;

надто високі витрати на харчування та паливо; катастрофічне зниження доходу туристичних компаній.

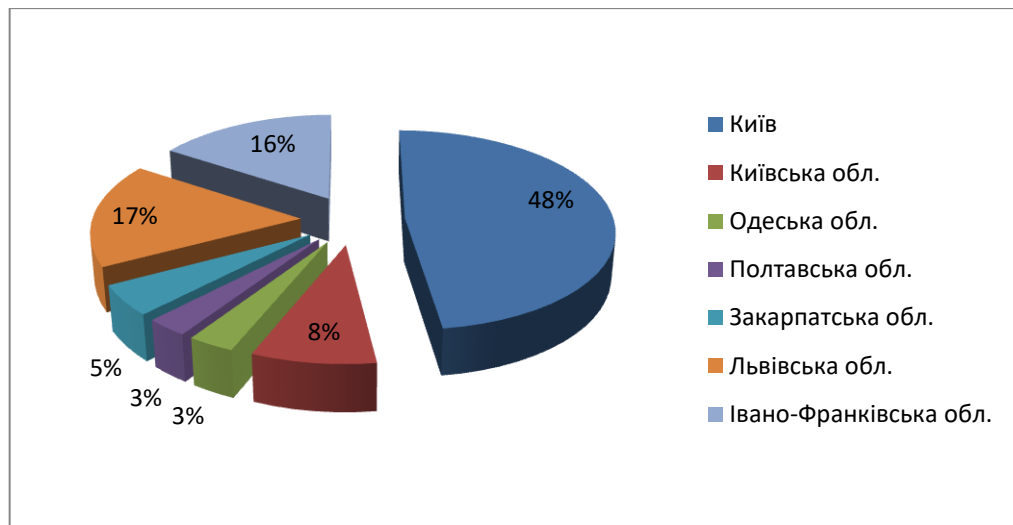
Війна в Україні послабила надії європейських країн на відновлення туризму після Covid-19 в Європі та після 24 лютого 2022 р. за рахунок практично повної втрати потоку російських туристів через обмеження європейських країн щодо Росії та її громадян. До того, як пандемія перервала глобальні туристичні потоки, Росія була 11-м за величиною джерелом туристів у світі, а Україна – 13-м. На основі даних Всесвітньої туристичної організації, на ці дві країни припало 75 мільйонів туристів, або 5% від загальної кількості туристів у світі. Що стосується витрат на туризм, то внески росіян і українців були ще важливішими, склавши загальну суму в 50 мільярдів доларів США (близько 8% від загального світового обсягу) [12]. Таким чином варто відзначити важливість обох туристичних ринків для сусідніх європейських країн. Сьогодні ж російські туристи є небажаними в багатьох напрямках, їм також важко туди потрапити, враховуючи заборони на російські авіалінії та обмеження на використання повітряного простору. Тим часом мільйони українців через вторгнення змушені виїхати за кордон.

Українським та іноземним туристам недоступні морські курорти нашої держави. Багато з них знаходиться в окупації або недалеко від зони проведення активних бойових дій. Це Запорізька, Херсонська, Миколаївська та Одеська області. Кількість туристів зменшилася і в західних областях, не зважаючи на те, що там більш безпечно. Буковель, Трускавець, Східниця, Шацькі озера були дуже популярні серед туристів як українських так і іноземних. На сьогоднішній день вони також працюють не на повну потужність. Війна вплинула і на медичний туризм, який займався оздоровленням, репродуктивною медициною та стоматологією. Наші туристи не мають коштів на проведення туристичних подорожей чи на відпочинок у санаторіях. Більшість санаторіїв перепрофілювалися на реабілітаційні центри та приймають постраждалих від війни.

Розмір податків, сплачених їй представниками до державного бюджету за перше півріччя 2022 року, у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року скоротився на 18%. Скоротилася й кількість платників податків, які працюють в туристичній сфері. За перші місяці війни їх кількість зменшилася на 10%. Варто зазначити, що за перше півріччя 2022 року найбільше коштів до бюджету надійшло від готелів та санаторіїв. Вони сплатили 340 млн. гривень, але всерівно це на 24% менше, ніж в минулому році. Разом з тим, зафіксований приріст доходу від діяльності турагенств.

В порівнянні з 2021 роком, він зріс на 85%. Однак це пов'язано з тим, що в звітний період увійшли два довоєнні місяці, коли активізувалось раннє бронювання на новорічні та різдвяні свята.

Оптимістичні прогнози щодо розміру податкових надходжень від внутрішнього туризму попри військовий стан в країні на перспективу зображено в рис. 3.3.

Джерело: Складено та розраховано автором за даними [10;15;38].

Рис. 3.3. Прогнозований розмір податкових надходжень від туризму на перспективу, тис. грн.

Аналізуючи рис. 3.3. варто виокремити, що найбільше коштів за вказаний вище період надійшло від фізичних та юридичних осіб, які працюють в сфері туризму у м. Києві (48%) та Київській області (8%), Львівській (17%), Івано-Франківській (16%), Закарпатській (5%), Одеській (3%) та Полтавській (3%) областях.

Втрати туристичної галузі від пандемії та війни ще довго відчуватимуться. У південних та східних областях об'єкти туристичної галузі знищені майже повністю, на їх відновлення підуть і час, і значні кошти.

Незважаючи на поглиблення кризи у туристичній індустрії нашої країни, туристичний потенціал залишається достатньо високим. На території нашої держави знаходиться 170 тис пам'яток, 65 історико-культурних заповідників, 6 культурних об'єктів занесено до Світової спадщини ЮНЕСКО [5]. Туристична галузь України приваблює іноземних туристів гірськолижним курортом Буковель, лікувальними санаторіями Закарпаття та Львівської області. У 2021 році Україна увійшла в рейтинг найкращих туристичних країн Європи і була визнана однією з найкращих держав для туристичних походів та подорожей автомобілем завдяки доступним цінам та якісному обслуговуванню клієнтів.

За даними Державного агентства розвитку туризму у 2021 році до України приїхали чотири мільйони іноземних туристів, що перевищує попередній рік на 26%.

Основними регіонами, які приваблюють українських туристів є Львівщина, Івано-Франківщина та Закарпаття. В умовах війни внутрішній туризм має свої особливості, що пов'язані із дозволами та обмеженнями, розташування бомбосховищ, дією комендантської години. Зовнішній туризм значно зменшив свої об'єми. Українці виїжджають за кордон для захисту своїх рідних, а не для відпочинку та подорожей. Якщо і відбуваються подорожі, то вони ускладнені через закриті аеропорти в Україні.

Серед українців популярними були евакуаційні рейси до Болгарії, Туреччини, Єгипту, Іспанії, де можна безкоштовно проживати в готелях. Для авіа перельотів в ці країни українці самостійно добиралися в Польщу. Литва та Молдова також організувала відпочинкові тури для потребуючих з України.

Загроза ракетних ударів по всій території України, зруйнована інфраструктура, малі доходи громадян - основні причини зменшення внутрішнього та зовнішнього туризму.

В країнах, які пережили війни, туристична галузь поступово відновлювалася за рахунок інвестицій інших держав. Віримо, що Україна відновить свою економіку та туристичну індустрію.

Туристична галузь після війни вийде на новий рівень розвитку. Таким був досвід в Хорватії, Ізраїлю, Грузії. Під час війни у Хорватії туризм припинився повністю, а після війни вийшов на новий рівень за рахунок рекламних компаній різних регіонів країни. На сьогоднішній день екологічно чисті острови Хорватії стали дуже популярними для багатьох туристів світу. Суттєво покращилися економічні показники країни. Для Грузії після війни з Росією ріст інвестиційного потоку в туристичну галузь вивів державу на новий світовий рівень.

Для відновлення роботи туристичної індустрії в Україні необхідно вже сьогодні приймати певні кроки. Враховуючи світову допомогу Україні, необхідно розробити програму післявоєнного відновлення економіки, і туристичної галузі зокрема. Проводити перемовини із готельними комплексами світу, розробити маркетинговий план для зовнішніх ринків, розробити туристичні маршрути по місцях бойових дій, залучення іноземних інвестицій для відновлення туристичних об'єктів інфраструктури, розширення екотуризму, медичного туризму, відкриття національних офісів українського туризму в розвинених країнах світу. – це одні із основних дій післявоєнного часу.

Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування запропонованих напрямів розвитку туризму для туристичних компаній, що відновлюватимуть свою діяльність в післявоєнний період.

Цей факт підтверджує ситуація в туристичній галузі України, яка з початком повномасштабної війни пережила справжній крах. Зокрема, велика кількість туристичних компаній закрилася або перепрофілювала свою діяльність, а готелі, санаторії та туристичні бази, приймають біженців з окупованих територій. Ситуацію ускладнює й те, що небо над Україною закрито для польотів.

Особливості відпочинку та роботи туристичних об'єктів в стані війни розглянуті в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Особливості відпочинку та роботи туристичних об'єктів в стані війни

Область	Особливості
Київська Черкаська Полтавська Волинська	Заборонено відвідування зелених зон та лісів, які розташовані поза межами житлових масивів, дозволено відпочинок біля водойм, перелік яких визначений військовою адміністрацією
Львівська	Дозволено відвідувати ліси, але заборонено пересуватися по них на транспорті. Виключенням є випадки, коли через ліс пролягає транзитний шлях. дозволено відпочинок біля водойм, перелік яких визначений військовою адміністрацією
Закарпатська	Дозволено відвідувати ліси, за виключенням частини Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного парку, заборонені польоти на одномоторних літаках
Івано-Франківська	Дозволено відвідувати ліси та гори, заборонено пересуватися по них на джипах, квадроциклах, баггі, мотоциклах.
Тернопільська	Дозволено відвідувати ліси, заборонено розпалювати багаття. Усі туристичні об'єкти працюють в звичному режимі.
Вінницька	Заборонено відвідування лісів, дозволена туристична діяльність біля водойм, крім тих, які знаходяться біля об'єктів інфраструктури
Рівненська	Дозволено відвідувати ліси, збирати гриби та ягоди, крім північної частини
Житомирська	Дозволено відвідувати ліси, збирати гриби та ягоди, крім територій, що розташовані за 20км від кордону
Хмельницька	Дозволено відвідувати ліси з певними обмеженнями. Туристичні об'єкти працюють в звичному режимі.
Чернівецька	Дозволено відвідувати ліси. Туристичні об'єкти працюють в звичному режимі.
Миколаївська	Дозволено відвідувати визначені військовою адміністрацією лісові урочища з деякими обмеженнями.

Джерело: складено на основі [16; 58].

У післявоєнний період прогнозується розвиток туристичної індустрії у таких напрямках як освітній, бізнесовий, медичний, зелений, спортивно-оздоровчий, місцями бойових дій. Необхідно розробляти та реалізувати програми підтримки суб'єктів туристичної галузі на рівні державному та міжнародному. Впровадження інновацій у туристичну індустрію дасть можливість поживати економічну активність роботи галузі та підвищити конкурентоспроможність туристичного товару на міжнародному ринку.

Необхідно провести додатковий аналіз щодо швидкого врегулювання певних проблем розвитку туристичної галузі. Пошук інвестицій у відбудову та розвиток інфраструктури туристичної індустрії є першочерговим завданням. Віднайдені кошти дадуть змогу оновити, реконструювати, модернізувати різноманітні комплекси, об'єкти і пам'ятки архітектури. Доцільно побудувати лікувально-оздоровчі комплекси, що відповідають високим європейським стандартам. Належну увагу слід приділити підвищенню кваліфікації персоналу, задіяного в обслуговуванні туристів, розвивати сучасні професійні навички, вивчення поведінки клієнтів та задоволення їх потреб на найвищому рівні. З цією метою до навчань треба залучати іноземних викладачів та відрядити спеціалістів туристичної галузі за кордон для набуття іноземного досвіду.

Україна має багатий потенціал для подальшого розвитку туристичної індустрії. Швидке відновлення інфраструктури та загального рівня життя в країні позитивно вплине на в'їзний та виїзний туризм. Важливим чинником має бути реалізація масштабної маркетингової кампанії на зовнішніх ринках, яка дозволить перевести нашу країну із країни, де йде війна, у країну, безпечну для проведення туристичних подорожей, забезпечивши тим самим зростання надходжень до державного та місцевих бюджетів.

РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ

4.1. Міжнародний досвід розробки заходів безпеки у туризмі

Одним із найважливіших елементів організації туризму це є забезпечення безпеки життя і здоров'я туристів. Небезпеки фізичного і соціального характеру потрібно прийматися до уваги суб'єктами індустрії туризму, яким варто мінімізувати і запобігати різноманітним ризикам загроз безпеці туристської діяльності. Забезпечення безпеки передбачає повний комплекс заходів у рамках національного законодавства, що гарантують безпеку переміщення туристів по території держави, їхнього перебування, збереження життя і здоров'я.

Світовий досвід по розробці заходів безпеки туризму досліджується й узагальнюється ВТО. Безпека подорожей декларувалася в Хартії туризму.

У Гаазькій декларації для туризму відзначається, що для того, щоб нормально функціонувати і розвиватися, туризм має потребу в безпеці для мандрівників і подорожуючих туристів, як національних, так і міжнародних, і для їхньої особистої власності. Також це може бути досягнуте шляхом:

- розробка і впровадження в життя норм безпеки для подорожей й туристських перебувань;
- інформування освіти громадськості;
- створення інституціональних рамок для вирішення всіх проблем, пов'язаних з безпекою туристів, і зокрема, в екстремальних ситуаціях;
- міжнародного співробітництва на двосторонньому, регіональному, міжрегіональному і світовому рівнях.

1994 р. При Виконавчій раді ВТО створений Комітет з якості туристського обслуговування, що відповідає на всі питання безпеки подорожей. У тому самому році ВТО провела обстеження 73 країн світу на тему "Безпека і захист мандрівників, туристів, туристських об'єктів і установ". З ініціативи ВТО влітку 1995 р. у Естерунді (Швеція) проведена I Міжнародна конференція по безпеці туризму і зменшенню всіх ризиків при подорожах. Висновки обстеження

довели: у 71% країн об'єкти і визначні пам'ятки архітектури, відвідувані туристами, забезпечуються охороною з боку спеціальної туристської поліції або служби національної безпеки. У більше половини таких країн ця служба є частиною державної або муніципальної поліції. У деяких країнах є спеціальна туристська поліцейська служба, що сприяє половині туристів вирішувати їхні проблеми. Покладаються на туристську поліцію також охорона пам'ятників культури, всього навколишнього середовища, боротьба з наркотиками, надання інформації туристам і охорона місцевих етнічних груп. Лише в 9 країнах є закони, на підставі яких створена туристська поліція. Співробітники туристської поліції в 41% країн навчаються іноземним мовам, у 26% проходять підготовку по спеціальних туристських дисциплінах, у 37% країн підтримують регулярний зв'язок між туристськими відомствами, фірмами і звичайною поліцією.

Міжнародна практика показує, що є ряд держав видає відповідні рекомендації з відвідування тих чи інших країн і регіонів світу. Держдепартамент США регулярно публікує список країн, у які поїздки не рекомендуються, а в деяких випадків забороняються. МЗС Німеччини в 1996 р. опублікувало список 80 країн світу, куди їхнім громадянам німецьким туристам не рекомендується їздити, і заборонило подорожі в Афганістан, Анголу, Бурунді, Заір, Лівію, Руанду, Сомалі і Судан.

Безпека життя туристів та захист в сфері туризму пов'язані з величезним чисельністю постанов та правил, які повинні виконуватися не лише туристською адміністрацією, але і ще рядом інших адміністративних органів, котрі працюють в різноманітних сферах економічних та соціальних секторах (охорона здоров'я, охорона навколишнього середовища, фінанси, розвиток територій, енергетика, зайнятість і т.п.) [34].

Загалом всі запитання забезпечення безпеки життєдіяльності в туризмі можна розглядати в наступних напрямках:

- особиста безпека життєдіяльності туристів та їхнього майна, забезпечення якої є найважливішою умовою державного розвитку туризму і міжнародного співробітництва;
- безпека навколишнього середовища у локаціях масового перебування туристів, безпека туристських об'єктів;
- безпека національних інтересів приймаючих держав.

Забезпечення безпеки по всіх зазначених напрямках є найважливішою задачею та першочерговим завданням усіх структур, котрі залучені в туристську діяльність.

Згідно із Законом Швейцарії "Про туризм" з метою забезпечення безпеки туристів суб'єкти туристичної діяльності зобов'язані здійснювати:

- підготовку безпечних умов для перебування туристів, облаштування трас походів, прогулянок, екскурсій, місць проведення змагань, забезпечення туристів справним спорядженням та інвентарем;
- навчання туристів засобам профілактики і захисту від травм та нещасних випадків, інструктаж з надання першої медичної допомоги, а також інформування про джерела небезпеки, які можуть бути зумовлені характером маршруту та поведінкою самих туристів;
- контроль за підготовкою туристів до подорожей, походів, змагань, інших туристичних заходів;
- розробку та реалізацію спеціальних вимог безпеки під час організації та проведення походів з автомобільного, гірського, лижного, велосипедного, водного, мотоциклетного, пішохідного туризму та спелеотуризму.

4.2. Пожежна безпека в країнах Європи

Загальновідомо, що країни Європи мають зразкову систему охорони праці та соціальної підтримки робітників. Рівень виробничого травматизму та професійних захворювань на підприємствах, до прикладу, в Німеччині є одним із найнижчих у світі.

Участь профспілок в організації охорони праці в Німеччині Головною особливістю сфери охорони праці в Німеччині є широке розповсюдження профспілок. Будь-який суб'єкт господарювання, що здійснює свою виробничу діяльність на її території, повинен стати членом галузевої професійної спілки (Berufsgenossenschaft) в межах свого адміністративно-територіального округу. Загалом, в межах Німеччини діють 35 профспілок, до яких належать входять близько 22 000 учасників. Зауважимо, що німецькі профспілкові організації є незалежними установами і не підпорядковуються державним або політичним органам. Джерела фінансування профспілок формуються за рахунок щорічних внесків роботодавців. При цьому, розмір внеску кожного платника напряму залежить від рівня травматизму в його компанії. Така система фінансування заохочує роботодавців докладати максимальних зусиль для покращення рівня безпеки праці і захисту робітників.

Основною метою діяльності є страхування працівників від нещасних випадків, травматизму та виробничих захворювань. В рамках цього завдання можна виділити наступні напрямки, які охоплюються профспілками: нагляд та контроль за умовами та гігієною праці в компанії; проведення навчальних заходів, спрямованих на підвищення рівня знань працюючих громадян про їх законні права; здійснення страхового захисту робітників; надання соціальної та, при необхідності, медичної допомоги постраждалим застрахованим особам; складання методичних рекомендацій та надання роботодавцям консультацій з питань поліпшення охорони праці; організація наукової та дослідної роботи в галузі безпеки праці тощо.

Всі діючі професійні спілки об'єднуються в Асоціацію профспілок Німеччини (HVBG), що здійснює загальне фінансування діяльності профспілок та забезпечує впровадження єдиного підходу в галузі охорони праці. Експертні комітети та Науково-дослідний інститут медицини праці У складі Асоціації працюють експертні комітети, до повноважень яких віднесено завдання з розробки положень з техніки безпеки, директив, регламентів та інших регуляторних актів з безпеки умов праці і охорони прав робітників. Важливим

методичним центром у складі Асоціації є Науково-дослідний інститут медицини праці (BGFA) та підпорядкована йому клініка, що проводить дослідницьку роботу в таких сферах як: діагностика легеневих функцій; епідеміологія; алергологія/імунологія; молекулярна біологія; патофізіологія/токсикологія.

4.3. Правила пожежної безпеки при оснащенні екскурсійних та музейних будинків в зарубіжних країнах

Структурні заходи є дуже різними і мають на увазі використовувати будівельні матеріали і складові, наприклад в Європі, регульовані за DIN EN 13501 і DIN EN 1992-1-2 для залізобетонних виробів, DIN EN 1993-1-2 для сталевих конструкцій і DIN EN 1995-1 - 2 для дерев'яного будівництва.

Структурні заходи повинні враховувати наступні чинники:

- поведінку будівельних матеріалів під час пожежі;
- вогнестійкість складників;
- будівельна продукція.

У теперішніх будівлях, багато труб та ізоляції встановлені для газової, водяної і опалювальної систем, виготовлено з пластмаси. Існують все більше ліній електроживлення, контролю й передавання даних. Пожежне навантаження може бути надто високим. З цієї причини, на час пожежі, спеціальні системи протипожежного захисту, такі як системи пожежної сигналізації, аварійне освітлення і протипожежні двері, повинні зберігатися неушкодженими якомога довше, в сучасних будівлях в великій кількості людей (наприклад, залізничних станцій, аеропортів, музеїв, конгрес-залів).

Електромеханічна засувка — в робочому стані, перекидає пожежно-господарський водогін. В разі пожежі - відкривається вручну або автоматично.

Громадських будівлях, наприклад Швейцарія, використання кабелів без галогенів (без ПВХ) є стандартним. Лінії електропередач, що мають проходити крізь кілька пожежних секцій, однозначно мають бути захищені брандмауером.

Електричні кабелі, які використовуються, для установки механічного видалення диму або системи виявлення пожежі, повинні бути вогнестійкими (витривалість ізоляції) E30 або E90 залежно від застосування.

Наприклад станом на кінець 2019 року, за різними оцінками, автономні (на батарейках - працюють на звуковий і світловий сигнал) димові сповіщувачі було встановлено у 93 відсотках будинків Франції та 85 відсотках будинків Швейцарії.

В приватних будинках на деяких землях Німеччини, також, з серпня 2014 року, димова сигналізація є обов'язковою. Натомість до них належать федеральні землі: Баварія, Баден-Вюртемберг, Шлезвіг-Гольштейн, Гамбург, Нижня Саксонія, Бремен, Північний Рейн-Вестфалія, Саксонія-Ангальт, Саарланд, Тюрінгія, Мекленбург-Передня Померанія і Гессен.

Європейська система функціонування пожежної охорони базується на стадіях пожежних підрозділах місцевих органів влади та добровільних протипожежних формуваннях. На даний час до 85% пожежних підрозділів Великої Британії, Франції, Німеччини та Італії складається з добровольців, що свідчать про ефективність співпраці професійних пожежних частин з громадськими та волонтерськими організаціями у питаннях запобігання та пом'якшення наслідків від пожеж. Європі пожежні добровольці відіграють більш вагомую роль, ніж професійні пожежні.

Кожній країні Європи існує свій даний підхід до розвитку добровільної пожежної охорони. Німеччині добровільні пожежні команди існують понад 200 населених пунктах. У Швейцарії і Австрії добровольці становлять приблизно 90% від загальної чисельності пожежників, а в Польщі налічується понад 3,8 тис. добровільних пожежних частин. Оснащення добровільних пожежних команд є не гіршим, а навіть і кращими, ніж у професійних.

Для більшості країн діяльність добровільних пожежних стимулюється пільгами, погодинною оплатою праці, за виконання роботи з гасіння пожеж, за час чергування в пожежному депо. Практично в усіх країнах Європейського

Союзу і США широко застосовується моральне стимулювання добровільних пожежних у вигляді нагород, відзнак і суспільної подяки від цілого народу.

4.4. Інструкція учасника міжнародної туристської подорожі

Учасник туристської подорожі зобов'язаний:

- брати активну участь у підготовці подорожі і складанні звіту про неї, сумлінно виконувати покладені на нього обов'язки;
- у період підготовки до подорожі пройти медичний огляд у закладі охорони здоров'я і подати довідку про стан здоров'я керівникові;
- своєчасно виконувати розпорядження керівника туристської групи та його заступника, помічників;
- дотримуватися належного громадського порядку, санітарно-гігієнічних норм;
- своєчасно повідомляти керівника туристської групи або його заступника про погіршення стану здоров'я чи травму;
- виконувати правила дорожнього руху та пожежної безпеки, правила безпеки на воді, правила особистої гігієни, інші правила та норми особистої та колективної безпеки, володіти необхідними навичками страховки та самостраховки у поході, а також знати способи запобігання травматизму і надання долікарської допомоги;
- дотримуватися правил використання туристського спорядження;
- при знаходженні зброї, вибухонебезпечних та незнайомих предметів, не торкатися і не зрушувати їх з місця. Про місцезнаходження таких предметів терміново повідомити керівника туристської групи або його заступника, які при першій нагоді зобов'язані повідомити про знахідку відповідні місцеві органи;
- з повагою ставитись до місцевих жителів, їх звичаїв і традицій;
- дбайливо ставитись до природи, пам'яток історії, культури.

ВИСНОВКИ

Зарубіжний досвід розвитку індустрії туризму в інших країнах є актуальним та потрібним на всіх його напрямках: беручи початок з організації обслуговування та закінчуючи питаннями економічної ефективності країни. Це дасть змогу використовувати усі необхідні та актуальні форми розвитку туристичної індустрії, які вона може запозичити в провідних країнах світу, адаптуючи їх в Україні, враховуючи природно-географічні, культурні, історичні, соціально-економічні умови нашої країни.

Туристична індустрія включає в себе сукупність виробничих, транспортних і торгових підприємств, які виготовляють товари туристичного попиту та надають туристичні послуги. Перехід туристичної індустрії на нові основи, швидкий розвиток масового організованого туризму привели до деяких змін у формах організації міжнародного туризму. Значно зросла кількість туристичних агенств, що пропонують туристичні послуги, які можуть не мати юридичної і господарської незалежності. Туристичні оптові фірми перетворилися в туристичні оператори, які пропонують повний комплекс туристичних послуг у вигляді інклюзив – турів. З'явилися великі корпорації, засновані на капіталі транспортних, торгових, страхових компаній і банків.

Найбільш важливі ознаки поняття «індустрія туризму»: туристична галузь є важливою частиною національної економіки країни; тісно пов'язана із іншими галузями господарського комплексу; наявність різних суб'єктів туристичної діяльності; тісний взаємозв'язок туристичних суб'єктів та можливостей територій; сукупність виробничих і невиробничих видів діяльності; забезпечення створення матеріальної бази туризму; підготовка фахівців; виробництво, рекламування, збут і споживання туристичних продуктів; прийом, обслуговування та перевезення туристів; вивчення особливостей певних географічних регіонів для покращення функціонування та розвитку туризму в них.

Підтверджено, що успіх розвитку туристичної індустрії залежить від споживачів, нових технологій, здоров'я, безпеки запропонованих послуг, культури, транспорту, фінансів та оподаткування. Туристичну індустрію вважають найпотужнішою в світі сферою, котра функціонує та розвивається без ознак зниження темпів росту (не враховуючи форс-мажорні обставини, такі як фінансова криза, пандемія або ж війна), та вносить фундаментальний вклад в індустріалізацію ланки нематеріальних послуг в економіці та в туристичній індустрії загалом.

За різними оцінками, на індустрію туризму в світі припадає: від 8% до 15% світового валового продукту; близько 30% світової торгівлі послугами; близько 7% світових інвестицій; 5% усіх податкових надходжень; 11% світових споживчих витрат; третина світової торгівлі послугами; від 150 млн. до 250 млн. робочих місць.

У цій сфері щороку створюється біля 2,5 тис. нових робочих місць. Надання необхідних послуг на належному рівні лише одному туристу зумовлює створення 6-9 нових робочих місць. За кількістю зайнятих у цій індустрії провідні позиції займає Франція, Китай, Індія, США, Індонезія, Японія, Бразилія, Німеччина, Іспанія.

В більше, ніж 80 держав світу туристичну індустрію відносять переважно до ряду компетенцій міністерств й відомств економічного напрямку. Це міністерства торгівлі, фінансів, транспорту, економіки та промисловості, інший блок – до міністерств та відомств соціального напрямку. Тобто міністерство освіти, культури, археології, екології, інформації.

Варто підсумувати, що правильне функціонування індустрії туризму вважається високоприбутковою діяльністю, таким чином постійно існує конкурентоспроможність між провідними країнами світу, у якій перемагають ті країни, що володіють не лише потужними туристичними можливостями, але й ті, котрі можуть запропонувати туристичним відвідувачам цікаві й різносторонні туристичні послуги та ефективну індустрію туризму загалом. Внаслідок цього, будь-яка держава світу володіє власним характерним рівнем

туристичної конкурентоспроможності та розвитком індустрії туризму, що характеризує ефективність та успішність розвитку туристичної індустрії.

Як результат, на розвиток індустрії туристичної галузі впливають демографічні, природно-географічні, соціально-економічні; історичні, релігійні, політико-правові, політичні, культурні, матеріально-технічні, архітектурні, екологічні фактори. Також є певні суперечності такі як активне застосування сучасних інформаційних технологій, неефективна державна підтримка основних засад інформаційного суспільства в туристичній індустрії, неналежний організаційно інституційний супровід, правове забезпечення, фінансова підтримка.

Зроблено висновки, що найбільшу роль в індустрії туризму відіграють провідні транснаціональні компанії, які маючи власні стандарти якості надання туристичних послуг забезпечують комплексне обслуговування клієнтів. Частина компаній, що займаються середнім та малим підприємництвом, надають окремі туристичні послуги, це підприємства гостинності, туристичні агенції.

Зарубіжний досвід розвитку індустрії туризму формує чотири моделі державного регулювання в цій сфері. Найбільш суміжною для розвитку туристичної індустрії нашої країни є третя та четверта, що базується на щільній взаємодії держави та приватного сектору, а це значить - наявності централізованого органу.

За масштабами міжнародного туризму та формою організації туристичної галузі для України найбільш прийнятною є третя модель розвитку. Фундаментальним напрямом розвитку туристичної індустрії в Україні вважається розробка цілісної стратегії його розвитку на державному й регіональному рівнях, котрі будуть враховувати зарубіжний досвід провідних туристичних країн та національні, історичні, правові та культурні особливості. В Україні вдосконалення діючої системи розвитку туристичної індустрії має відбуватися шляхом створення національної туристичної адміністрації,

виділення в її структурі адміністративного та маркетингового відділів, а також шляхом створення регіональної мережі туристичних представництв.

Україні притаманний масивний туристичний потенціал та вона пропонує наступні різновиди туризму, як медичний, рекреаційний, діловий, та зелений туризм. Україна володіє всіма необхідними різновидами рекреаційних послуг щодо відпочинку чи медичного оздоровлення. Такі як: чотири пори року, сприятливий клімат для гірських та (зимових) та водних (літніх) видах відпочинку, чисте повітря, багато лісів, чорноземи тощо. Зазвичай, майже 60% населення віддає перевагу лісовому відпочинку.

За результатами Всесвітнього економічного форуму Україні притаманні такі сильні сторони: рівень охорони здоров'я та гігієни; цінова конкурентоспроможність туристичної індустрії; людські ресурси; рівень розвитку телекомунікацій.

Основними лімітуючими факторами формування та реалізації туристичного потенціалу України є такі: нераціональне використання туристичних ресурсів; недостатнє фінансування з боку держави; невідповідність ціни та якості; підготовка кваліфікованих кадрів; незадовільний стан туристичної інфраструктури.

Україна має значний потенціал для забезпечення розвитку туризму, зокрема таких його напрямів, як рекреаційний, медичний, екотуризм, діловий туризм. Основними учасниками таких напрямків є також такі країни Європи, як Німеччина, Велика Британія, Франція, Нідерланди, Італія, Іспанія, Швеція, Швейцарія та Бельгія.

Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації ООН державна туристична політика Польщі сприяє позитивній динаміці туристичних надходжень, тому вона є позитивним прикладом для наслідування відповідними державними органами України. Для туристів з особливими потребами створено проект «Туризм для всіх», згідно якого створено базу даних про доступність всієї туристичної інфраструктури Польщі. Все робиться для того, щоб турист, відвідавши країну, повернувся ще не раз сюди.

Взявши за приклад розвиток підприємств туристичної індустрії Польщі, ми повинні проводити подальші дослідження в даному напрямі, вивчати кожен із механізмів реалізації туристичної політики окремо, а також необхідно було б на державному рівні організувати програми обміну досвідом для керівників галузі та використати досвід Польщі.

Індустрія туризму Німеччини пропонує високоякісний і різноплановий туристичний продукт – від пляжно-купального відпочинку та гірськолижного туризму світового рівня, до паломництва та екологічних турів.

Завдяки всебічній підтримці держави, продуманій регіональній політиці щодо активізації розвитку галузі туризму на місцях, а також тісній співпраці органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та підприємців Франція змогла отримати хороші результати у розвитку туристичної галузі.

Доведено, що країни Західної Європи становлять туристичний простір із особливою духовною культурою, можливістю безвізового режиму, різноманітним природним ландшафтам та об'єктам історико-культурної спадщини, із системами гостинності, високих гарантій особистої безпеки, політичної стабільності, міжетнічної та міжконфесійної толерантності. Всі ці аспекти вкрай важливі для створення передумов ефективного розвитку підприємств туристичної індустрії.

У країнах, що розвиваються, органи влади приймають безпосередню участь у фінансуванні туристичної галузі, створюючи надійні проекти, щоб залучати до їх реалізації приватний бізнес. Надаються кредити і субсидії, зменшується податковий тиск на суб'єктів туристичної діяльності. Приватний бізнес вкладає свої кошти у надійні туристичні проекти, це в більшості міжнародні проекти.

Підтверджено, що в туристичній індустрії вихід туристичних підприємств та компанії за межі державних кордонів є звичною практикою, яка зумовлена специфікою туристичного продукту. Ініціатива інтернаціоналізації виробництва в туризмі належить країнам, які генерують потужні туристичні потоки, оскільки

саме їм вона дає найбільший зиск. У Північній Америці це – США та Канада, в Європі – Німеччина, Великобританія і Франція, в Азії – Японія та Китай. Саме тому більшість ТНК, діяльність яких охоплює туристичний бізнес, базуються у США, Західній Європі, Японії і, з недавнього часу, в Гонконгу та Сінгапурі.

Підсумовуючи вище сказане, можна зробити наступний висновок: з досвіду Греції, Франції та Німеччини наша країна може використати такі способи розвитку туристичної індустрії та підвищення конкурентоспроможності туристичного продукту.

Зроблено висновки, що лімітуючі чинники туристичної індустрії України можна подолати за допомогою раціонального державного управління та ефективних заходів з боку органів державної влади за прикладом досліджених країн світу.

У 2019–2020 рр. індустрія туризму по всьому світу зіткнулася з серйозним викликом у своєму розвитку – важкою кризою, пов'язаною зі стрімким поширенням COVID-2019.

Однак після 24 лютого 2022 року туристична індустрія України зіткнулась з новим випробуванням – широкомасштабним вторгненням Росії на територію нашої держави, що негативно та критично вплинула на стан туризму в Україні у глобальних масштабах.

Основні проблеми, з якими вони зіткнулися сьогодні, окрім руйнування інфраструктури, звичайних цивільних будинків міст та сіл України, людські жертви, катування та смерть воєнних, примушене біженство цивільних громадян, повне призупинення розвитку індустрії туризму, втрата іноземних туристів; обмеження щодо авіакомпаній та використання повітряного простору; надто високі витрати на харчування та паливо; катастрофічне зниження доходу туристичних компаній. Загроза ракетних ударів по всій території України, зруйнована інфраструктура, малі доходи громадян - основні причини зменшення внутрішнього та зовнішнього туризму.

В країнах, які пережили війни, туристична галузь поступово відновлювалася за рахунок інвестицій інших держав. Віримо, що після

закінчення війни та довгоочікуваної перемоги, Україна відновить свою економіку та туристичну індустрію.

Туристична галузь після війни вийде на новий рівень розвитку. Таким був досвід в Хорватії, Ізраїлю, Грузії. Під час війни у Хорватії туризм припинився повністю, а після війни вийшов на новий рівень за рахунок рекламних компаній різних регіонів країни. На сьогоднішній день екологічно чисті острови Хорватії стали дуже популярними для багатьох туристів світу. Суттєво покращилися економічні показники країни. Для Грузії після війни з Росією ріст інвестиційного потоку в туристичну галузь вивів державу на новий світовий рівень.

Варто стверджувати, в післявоєнний період, доцільно буде детальніше ознайомитись з іншими видами туристичної діяльності, зокрема, розглянути перспективи розвитку лікувального туризму в Україні та проаналізувати вплив факторів на розвиток визначеної сфери. Особливості подальших досліджень будуть також пов'язані із визначенням нових підходів щодо формування та розвитку фахових компетенцій персоналу, який задіяний у туристичній індустрії. Необхідно розробляти та реалізувати програми підтримки суб'єктів туристичної галузі на рівні державному та міжнародному. Впровадження інновацій у туристичну індустрію дасть можливість поживавити економічну активність роботи галузі та підвищити конкурентоспроможність туристичного товару на міжнародному ринку.

Таким чином, перспективними шляхами вдосконалення розвитку туристичної індустрії нашої країни є всебічне вивчення, аналіз і використання всіх резервів підвищення якості обслуговування та конкурентоспроможності готельних комплексів України шляхом упровадження позитивного закордонного досвіду розвитку підприємств сфери туризму та гостинності. Необхідно розробити стратегію розвитку туристичної індустрії, де розписати основні проблеми та ймовірні методи їх вирішення. Також потрібно вдосконалити туристичну інфраструктуру в головних туристичних центрах нашої країни, до цього можна залучити українських та іноземних інвесторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР.
2. Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 3 червня 2004 р. N 1742-IV. Послуги туристичні. Засоби розміщення. Загальні вимоги.
3. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (від 16 квітня 1991 р. № 959-XII).
4. Закон України «Про захист прав споживачів» (від 12 травня 1991 р. № 1023-XII).
5. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (від 25 червня 1991 р. № 1264-XII).
6. Закон України «Про державний кордон України» (від 04 листопада 1991 р. № 1777-XII).
7. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» (від 16 червня 1992 р. № 2456-XII).
8. Агафонова Л. Г. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: Ціноутворення, конкуренція, державне регулювання. Навч. посіб. – К., 2017. —358 с.
9. Акулич, И.Л. Міжнародний маркетинг :Навч. посібник –Київ., 2016. — 544 с.
10. Александрова А.Ю. Міжнародний туризм: Навч посібник. – Одеса, 2016. – 464 с.
11. АлексееваТ. І. Міжнародні організації: Навч. посіб. Харківський національний економічний ун-т. Х. : ХНЕУ, 2016. — 200 с.
12. Бабарицька В.К., Малиновська О.Ю. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Вид-во: Альтпрес, К. 2009р. – 288 с.
13. Бабарицька В. К Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи, сервісне забезпечення турпродукту: Навч. посіб. – 2014. — 288 с.

14. Бартошук О. В. (2016). Моделі розвитку індустрії туризму (зарубіжний досвід). Держава і регіони. Серія: Економіка та підприємництво. Запоріжжя: Класичний приватний університет. Вип. 2. С. 62–68.
15. Беспала О. А. (2017). Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туристичного ринку в Україні. Економіка: реалії часу. № 6(34). С.1–9.
16. Бондаренко М. П. (2017). Теоретичні засади розвитку індустрії туризму. Вісник Київського університету права НАН України. Серія: Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Випуск 6. С. 20–22.
17. Бушуєв (2014). Про дефініцію “індустрія туризму”. Культура Народів Причорномор’я.
18. Вітер І .І. Глобальний ринок туристичних послуг: проблеми та перспективи розвитку. Культура і освіта фахівців туристичної сфери: сучасні тенденції та прогнози. — К.: КУТЕП, 2010. — С. 513-521.
19. Гаврилюк С. П. Соціально – економічна природа та особливості ринку туристичних послуг. Ресторанне господарство і туристична індустрія у ринкових умовах. Зб. наук, праць. — К., 2009. – С. 199-203.
20. Гайдукевич Л. М. Міжнародний туризм в системі взаємодії країн Центральної та Східної Європи в кінці ХХ – початку ХХІ ст. – Харків:Чотири чверті, 2010. – 308 с.
21. Галасюк С. С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності : Навч. посіб. Реком. МОНмолодьспорту України. – К. : ЦУЛ, 2013. – 178 с.
22. Герасименко, В. Г. Організація транспортних подорожей і перевезень туристів : Реком. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. – Харків : Бурун Книга, 2011. – 112 с.

23. Герасименко В.Г. Управління національним туризмом у контексті міжнародного досвід. Вісник ДІТБ. Серія: Економіка, організація і управління підприємствами (в туристичній сфері). 2018. № 12. С. 19-24.
24. Глущенко Я.І., Кияткина Є.В. Аналіз зовнішньої заборгованості України в контексті інноваційного розвитку. Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізм, ефективність: зб. наук. праць. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2020. 213 с.
25. Горбилева З.М. Економіка туризму: Посібник — Просвіта: УРНОУ, 2012. — 420 с.
26. Дудяк Р.П., Бугіль С.Я., Шовген М.Р. Економічні аспекти розвитку міжнародного туризму в Україні та світі. Економічний вісник ЛНУП, 2020. №3.
27. Дроздова Г. М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Навч. посіб. – К.: ЦУЛ, 2002. — 171 с.
28. Жукова М.А. Менеджмент в туристичній справі. – К.: КНО, 2016. – 192с.
29. Іліна Е. Р. Туроперейтинг: організація діяльності. — К.: Фінанси і статистика, 2014.- 279с.
30. Кифяк В.Ф. Організація туризму. Чернівці., Книги - XXI., 2009. - 344 с.
31. Клімчук Б. П. Єврорегіон «Буг»: концепція та стратегія розвитку: Монографія. — Луцьк: Вежа, 2012. — 416 с.
32. Ковалевський В. В. Міжнародні організації: Навч. посіб. Для студ. екон. вузів і ф-тів. Одеський держ. економічний ун-тет. — О. : Астропринт, 2020.
33. Корогодова О. О. Вплив інноваційних транснаціональних структур на країни, що розвиваються, в умовах Індустрії 4.0. Підприємництво та інновації: журнал. ПВНЗ «Міжнародний університет фінансів». 2018. Вип. 6. С. 125.

34. Козак Ю. Г. Міжнародна економіка: Навч. посібник – Видання 2-ге перероб. Та доп. — К.: Центр учбової літератури, 2008. – 118 с.
35. Кучик О. С. Міжнародні організації: Навч. посіб. Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Факультет міжнародних відносин . — 2-ге вид., переробл. і доп. — К. : Знання, 2009. — 749с.
36. Литвин І. В., Мельник А. В. Формування інноваційних екосистем стартапів на прикладі ВНЗ Німеччини. Молодий вчений. 2018. Вип. 4 (56). С. 799Н805.
37. Литвин І. В., Мельник А. В. Формування інноваційних екосистем стартапів на прикладі ВНЗ Німеччини. Молодий вчений. 2018. Вип. 4 (56). С. 799Н805.
38. Луцишин Н.П., Луцишин П.В. Економіка й організація міжнародного туризму: Навч. посіб. –2013. –352 с.
39. Любіцева О.О. Методика розробки турів: Навч посібник. – К.: Альтерпрес, 2015. – 300 с.
40. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг: Геопросторові аспекти. –2 –ге вид., перероб. Та доп. –К.: Альтерпрес, 2013. –324 с.
41. Мальська М. П. Туристичне країнознавство. Європа: навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2017. — 224 с.
42. Мальська М.П., Худо В.В. Туристичний бізнес: теорія і практика. Київ., ЦНЛ., 2011. - 424 с.
43. Машина Н.І. Страхування для туристичних підприємств. Навчальний посібник.-К.: Центр навчальної літератури, 2009.- 368 с.
44. Мельниченко С.В., Мельниченко Л. В. Державне регулювання діяльності підприємств туристичної сфери. Фінанси України. — 2016. № 11.
45. Мельниченко О. А., Величко Л. Ю. (2015). Індустрія туризму: сутність, складові кластери, необхідність державного регулювання. Теорія та практика державного управління. Вип. 4. С. 1–9.

46. Михайліченко Г.І., Єременко А.Ю. Організація туристичних подорожей. Навчальний посібник – Київ, 2013 – 391 с.
47. Михайліченко Г.І. Практика організації туристичних подорожей : навч. посібник. - К.:КНТЕУ, 2009 р. - 156 с.
48. Міжнародний туризм: методика і матеріали статистичних досліджень: навч. вид. Чернів. ун-тім. Ю.Федьковича. — Чернівці: Рута, 2010. — 64 с.
49. Моїсеєнко Т. Є., Ківа А. А. Особливості розвитку екосистеми стартапів в Україні. Міжнародна економіка: інтеграція науки та практики: Збірник наук. праць: НТУУ «КПІ». 2017. С. 34 – 39.
50. Організація туризму: підручник І.М. Писаревський, С.О. Погасій, М.М. Поколюдна та ін.; за ред. І.М. Писаревського. -Х.: ХПАМГ, 2015. 541 с.
51. Писаревський І. М. Планування та організація туристських маршрутів. Підручник. Харк. нац. акад.. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2012. – 304с.
52. Пінчук Н. С. Інформаційні системи і технології в маркетингу. — К., 2005. — 352 с.
53. Рогач О. І. Міжнародні інвестиції: Теорія та практика бізнесу транс національних корпорацій: Підручник. – К.: Либідь, 2005. — 720 с.
54. Роглев Х. И. Основи готельного менеджменту: Навчальний посіб. — К.: Кондор, 2008.
55. Ситник Н. І. Екосистема стартапів як складова інноваційної екосистеми. Бізнес Інформ. 2017. № 8. С. 89Н94. URL
56. Сокол Т. Г. Основи туристичної діяльності: Підручник за ред. В.Ф. Орлова. — К.: Грамота, 2015. — 264 с.
57. Ткаченко Т. І. Індикатори розвитку туризму: методичні та практичні аспекти. Культура і освіта фахівців туристичної сфери: сучасні тенденції та прогнози. — К.: КУТЕП, 2014. — С.491-496.

58. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: Монографія. 2-е видання. — К.: КНТЕУ, 2009 – 463с.
59. Транснаціональні корпорації: Навч. посібн. Для ВНЗ За ред. В. Рокочої. – К.: Знання, 2001. — 304 с.
60. Туризм в Україні: Стат. збірник. — К., 2021. — 184 с.
61. Фастовець О.О. Організація транспортних подорожей і перевезень туристів. – Київ, 2009 – 233 с.
62. Федулова Л.І., Марченко О.С. Інноваційні екосистеми: сутність та методологічні засади формування. Економічна теорія та право. 2015. № 2(21). С. 21Н33.
63. Чаплінський Ю. Б. (2017). Теоретичні аспекти сутності дефініції “туризм”. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Випуск III. (43). С. 236–241.
64. Чорненька Н.В. Організація туристичної індустрії: навчальний посібник. - К.: Атіка, 2009. - 254 с.
65. Шульгіна Л. М. Маркетинг підприємств туристичного бізнесу: Монографія. — К.: Київ. торг. - екон. ун-т, 2015. — 597с.
66. Шуплат О. М. (2015). Формування поняття “туризм” у сучасній економічній науці. Вісник Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана. Серія: Ефективна економіка. Вип. 12.С. 1–7
67. Щепанський Е. В. Світовий досвід організації туристично-рекреаційної діяльності. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права. Серія «Регіональне управління». — 2016. — № 1. — С. 153-160.
68. Варіанти і критерії диверсифікації [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://buklib.net/component/option,com_jbook/task,view/Itemid,36/catid,95/id.
69. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія “Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм”. Вип. 11, 2020 8813. The official site of Kickstarter. URL: <https://www.kickstarter.com/>.

70. Гібридна війна Росії проти України після Революції гідності / наук. ред. М. Дорошка і В. Балюка. Київ : НікаНЦентр, 2018. 279 с. 14. Майдан закордонних справ: Медіа-ресурс URL: [https://www.mfaua.org/uk/publications?category=eastH Ukraine.](https://www.mfaua.org/uk/publications?category=eastH%20Ukraine)
71. Дідух Я. П. Методологічні підходи до створення класифікації екосистем. Український ботанічний журнал. 2004. Т. 61, № 1. С. 7Н17. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UBJ_2004_61_1_4.](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UBJ_2004_61_1_4)
72. Державна служба статистики України (офіційний сайт). URL: [http://www.ukrstat.gov.ua/.](http://www.ukrstat.gov.ua/)
73. Збереження культурно-історичної спадщини в сучасній Україні : проблеми та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sp/2007_1/2-3-Opalko.pdf.](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sp/2007_1/2-3-Opalko.pdf)
74. Інвестиційні можливості туристичної сфери України — доступно з [http://www.tourism.gov.ua/PublicationsList.aspx?id=47.](http://www.tourism.gov.ua/PublicationsList.aspx?id=47)
75. Ліцензування туристичної діяльності. Електронний ресурс. [Режим доступу]: [http://сop8иП1.раги8.иа/_acIyice_yielЎ.a8p?гпх=05МЬС4122сIa84e6178969.](http://сop8иП1.раги8.иа/_acIyice_yielЎ.a8p?гпх=05МЬС4122сIa84e6178969)
76. Міжнародні туристичні організації // Електронний ресурс]. — Режим доступу: // [http://buklib.net/component.](http://buklib.net/component)
77. Міжнародний туризм та глобалізація в сучасному світі [Електронний ресурс] / — Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/FViS-2012-2/055-65.p/>
78. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації [http://www.imf.org/external/index.htm.](http://www.imf.org/external/index.htm)
79. Офіційний сайт Організації об'єднаних націй [http://www.un.org/.](http://www.un.org/)
80. Проблеми збереження та використання історико-культурної спадщини України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела : [http://www.stattionline.org.ua/index.php/obraz/33/1980-problemi-zberezheniya-ta-vikoristannya-istoriko-kulturnoi-spadshhini-ukraini.html.](http://www.stattionline.org.ua/index.php/obraz/33/1980-problemi-zberezheniya-ta-vikoristannya-istoriko-kulturnoi-spadshhini-ukraini.html)

81. Сайт державної туристичної організації України:
www.tourism.gov.ua.
82. Сайт регіонального співробітництва туристичного менеджменту України <http://menedjment.tyr.net/component>.
83. Співробітництво України в системі Всесвітньої туристської організації
ї доступно з — <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/>.